

SLOVAN

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
UMETNOST
IN PROSVETO

LETO XIV. - 1916. - ŠT. 11-12.

UREJA MILAN PUGELJ.

TISKA IN ZALAGA DRAGOTIN HRIBAR V LJUBLJANI.

VSEBINA.

V jeseni. Stanko Svetina	289	Premišljevanje. Ivan Albreht	323
Jetnik. Utis	293	Intermezzo iz Levstikovega živ-	
Spomin na Ljubljano. Anton Ba-		ljenja. Objavlja Avgust Žigon	324
tagelj	293	Sen o razkošju. Ivan Albreht	327
Na ovinkih. Ivan Albreht	294	Listek	328
Klic v samotl. Ivan Albreht	301	Avgust Žigon: Levstikovo delo za Prešerna do	
Rastlinstvo naših Alp. Ferdinand		l. 1870. Avg. Žigon: Pripomba k članku „Inter-	
Seidl	302	mezzo iz Levstikovega življenja“. Avg. Žigon: Iz	
Klic. Utis	317	dijaških let Levstikovih. F. Ko.: Miran Brankov:	
Jesen. Utis	317	Pesnitve. Fr. V.: Fr. Novak. Slovenska stenogra-	
Zadnji prameni. Jos. Kostanjevec	318	fija. P.: Henrik Sienkiewicz. Dr. Fr. Ilešić: Lite-	
Bela nedelja. Ivan Albreht	323	rarno-zgodovinske beležke. P.: Pisateljska 25letnica	
		Eng. Gangla. Glasbena Matica. Carniola. Avgust	
		Žigon: Čopova biblioteka. — Naše slike: Jar.	
		Panuška: Zima na vasi. (Umetniška priloga.)	

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. =====

Tiskarna Dragotina Hribarja v Ljubljani. — Urednik Milan Pugelj v Ljubljani.

P. n. gg. naročnikom. „Slovan“ bo izhajal kljub najneugodnejšim razmeram tudi prihodnje leto. Nadeja se, da bo čitajoče občinstvo vpoštevalo izredne stroške, s katerimi je dandanes mogoče tak list izdajati, posebno s tem, da se bo nanj v obilnem številu naročilo. Prosimo dosedanje naročnike, naj nam ostanejo zvesti, novi naročniki pa naj se blagovolijo takoj prijaviti, da vemo ukreniti glede naklade lista. V sedanjih prilikah ni mogoče pošiljati „Slovana“ na ogled.

Lastništvo.

Listnica uredništva. Tiste gg. sotrudnike, ki mislijo priobčiti kak spis v prihodnjem letniku „Slovana“, ki pa še niso spisa poslali, prosimo, naj bi to takoj storili, da bo moglo uredništvo pravočasno vpoštevati njihove želje. Dozdaj so se oglasili gg. dr. Grošelj, dr. Ilešić, Meško, Milčinski, Planinec, Seidl, dr. Šiebing, dr. Šorli, dr. Žigon itd. in izmed mlajših, gg. Albreht, Kozak, Lipah, Svetina in drugi.

JAR. PANUŠKA: ZIMA NA VASI.

V jeseni.

Spisal Stanko Svetina.

Bogati kmet Možina leži na vrtu pod hruško in premišljuje. „Domačijo imam lepo, nihče ne more reči ničesar, čez dve sto oralov zemlje, kar je tudi nekaj, hišo, da je še v mestu kmalu ne najdeš lepše, samo punčara, punčara!“

Možina se obrne na travi, jezen, kakor bi ležal na grčavi korenini. Njegov vzklík pa je veljal zalemu dekliču Anki, njegovi hčeri, ki ni imela v svoji lepoti para v sedmih farah okoli. Njene oči kakor dvoje temnih jezer, njena ličeca kakor zrele breskve, njeno telo kakor telo vitke košute sredi gozdnega zelenja, njeni nogi kakor nogi srnice, njene grudi, oj nebeške, kakor dva tiha, bela, kramljajoča golobčka, njene roke kakor sladka pesem, njeni lasje kakor zlato, valujoče morje.

Ampak kmet Možina se kaj malo zmeni za hčerino lepoto. On ima vse drugačne, delavniške misli.

„Izpridila se je, za nič je, ni ne za gospoda in ne za kmeta. Kam pa hočem z njo, kam naj jo denem? Da bi prašičem nosila pičo ne gre, že vidim, da ne gre, da bi se obesila kakemu škricu za suknjo — čakaj no!“

Kmet Možina dvigne v velikem loku roko in položi svoj debeli kazalec na zgrbljeno čelo.

„Pa zakaj da ne bi bile za gospoda! Hči takega kmeta, kakor sem jaz, hči trdnega gruntarja. Jaz, ki imam.“

Možino je spreletel po vseh udih sladke občutek, da se je nehote pogladil po trebuhu in da se je ves zadovoljen in srečen premaknil na travi, kakor bi ležal v pernici.

„Napravim . . . napravim . . . Kaj napravim? Napravim — veselico. Veselico napravim,

da mi ne bo dolgčas. Da ne bo vedno dolgčas meni in moji družini. Dobro sem zadel: napravim veselico in povabim iz mesta goste. Pa na kaj naj jih povabim, šmenta? Jo že imam: na polhe jih povabim, na poljši lov.“

Možina vstane, hlača počasi na dvorišče, ustavi se pred hišo in se razkorači:

„Hej, Pavle, hej! Pavle-e-e!“

Bogatega kmeta Možine prvi hlapec se pokazuje pri vratih konjskega hleva. Močan, visok, lep fant, junak od nog do glave.

„Ti, Pavle . . .“

„Mislite . . .“

„Te dni enkrat, eno jutro, boš dal konju zobanja, potlej ga boš pa napregel. Ali veš, kaj boš peljal?“

„Kje bom vedel, če ne poveste.“

„Kuhinjo boš vozil.“

„Kuhinjo?“ Pavle pogleda postrani gospodarja, kakor bi dvomil, če je vse v redu v njegovi glavi.

„Kuhinjo. Pa veš zakaj? Napravil bom veselico, sredi hoste jo bom napravil. Tam v tisti dolinici — blizu Mirnoče jame. Pa veš, koga bom poklical na veselico?“

„Koga neki?“

„Škrice iz mesta.“

„Ne bo nič.“

„Kaj? Kako da ne bo nič? Ti boš pravil!“

„Čim manj boste imeli s škricem opravka, tem boljše bo za vas, to vam povem.“

„Ti nič ne veš, budalo. Škric ima denar, šema. Kdor pa ima denar — saj nisem znorel, da bi se ga branil.“

„Kakor veste.“

„Dobro govoriš. Škrice povabim, na veselo jih povabim, na poljši lov.“

„Kaj? Da bodo šli polhe loviti? Škrice?“

„Kakor sem rekel, tako boš napravil.“

Možina se je obrnil v svoji mogočnosti gospodarja in je odšel na drugo stran dvorišča, Pavle pa na to stran, nazaj proti konjskemu hlevu. Ozrl se je še parkrat na gospodarja, zamrmral je nekaj o prehitro idočih kolescih in je izginil v hlev.

* * *

Pavle se je prijel za ročico voza, stopil je z eno nogo na soro in se zavihtel na desko, ki je ležala počez na lojternicah. Švignil je z bičem po zraku, mahnil nalahno z vajeti po konjskem hrbtu in se ozrl nazaj na hišo.

„Anka, pozdravljena! — Hi-hot!“

Sredi rož, sredi rožmarina in nageljnov na oknu nadstropja Kranjčeve hiše se je nasmehnilo belo lice in roka sladke oblike je pozdravljala. Voz tam doli pa je zdrdral po dvorišču na cesto in je izginil za ovinkom. Prikazal se je zopet, zasvetila so se v solncu velika medena kolesa na komatu prhajočega vranca, preletel je voz bel oblak splašenih golobov, in vse se je spet skrilo za drevjem tam za vasjo.

Pavle je bil vesel in ponosen. Pomaknil je klobuk na levo stran glave, pogladil se po mehkih, črnih brkih in si poiskal v žepu suknje viržinko. Prižgal jo je, vzpodbudil konja z vajeti in mahnil parkrat z bičem nad njim, ki je stresal mlad in zadovoljen svojo gosto, židano grivo, da je vihrala v zraku in padala v curkih po gladkem vratu. Voz je drdral po cesti z lahkoto, tako da so dvignile ženske, ki so plele na njivi, glavo in da so z začudenjem in dopadajenjem zrle za vozom in za njim, ki je sedel bahato na njem.

Pavle je bil res ponosen in in vesel. Dvignil je klobuk v zrak, vrtil ga v iztegnjeni roki in z zadovoljstvom občudoval in z očmi negoval lepi šopek pisanih cvetlic za trakom. Pavletu je stisnila Anka v roko šopek cvetlic, povit s trakom sreče in ljubezni. Zato je bil blažen, ko je odhajal ponoči izpred okna, zato je bil vesel in močan danes, ko je sedel na vozu in gledal ta šopek.

„Rada me ima,“ se je domislil in bilo mu je do vriska. Pa dal je klobuk zopet na glavo in se poglobil v misli, prijetne in sladke. Vranec je začel stopati počasneje in je dal s tem mislim udobnost, da se razvežejo, razpletejo.

„Pa zakaj, pa čemu? Kje pa je zapisano, da ne sme imeti Anke! O Anka, ti lepo dekle!“

Konj je začel vleči v klanec. Z glavo je pocincaval enakomerno, mišice na bedrih so se napenjale, voz je odskakoval s kamna na kamen, zazibal se je zdaj sem, zdaj tja.

Njega ni motila ta vožnja, dolgočasna in lena, da bog pomagaj, on se je kopal v sladkih predstavah in v spominih minule noči, v kateri sta mu svetili dve zvezdi tako mehko, tako ljubeče in tako zaljubljeno. Pa spet tisti ljudje in njih zavist, črna kot noč.

Anka je moja, pa Bog!

Voz je bil na vrhu klanca, na ravni, lepi gladki cesti. Pavle je počil z bičem in vranec je veselo zdirjal. Nad pokrajino, ki jo je cesta neprenehoma odkrivala, pa je plavalo razpoloženje jesenskega dopoldneva. Barve so se zlivale v sladko harmonijo otožnosti, ki objame človeka s tako silo, da se mu stisne srce in da se ga polasti nenavadna, bolna tesnoba. Tam v daljavi se pase na travniku drobnica, bele in rjave lise na zelenem prtu, na oni strani zardeva gora, tam zopet črni ajda. Zdajzdej jo bo treba požeti, zakaj prišel je čas. Tam ob cesti stoji hiša, lepo pobeljena, nedeljska. Izpod slamnate strehe se dviga dim, ki se trga v vetru v večje in manjše plasti, ki izginjajo polagoma bogvekam. Bela hiša ob cesti počiva, kakor bi bila trudna od dolge poti. Solnce, to mirno, bolno jesensko solnce jo obseva le na pol. Polovica je v senci, v mraku. Pod ostrejšem so napeljeni drogi, navpik in počez in na njih rumenordeča turščica v visečih štokih, v desetih, da, v petnajstih vrstah. Pred hišo je tnalo in star mož seka na njem drva. Kučmo ima na glavi in oblečen je v suknjo. Počasi dvigne sekiro, počasi mu pade ta na poleno. Obstane starec, vzravna se, kolikor mu dopušča starost, kučmo sname z glave in si obriše čelo z velikim, rdečim robcem. Zakašlja hripavo, zopet se skloni in zopet dvigne sekiro. Pripravlja si pač drva za zimo — bogve če jo bo preživel.

Voz drdra naprej in cesta zavije v gozd. Bukve šuštiijo in listje pada na tla počasi, nati-homa, v velikih vrtincih, obotavljajoče se. Pade na tla in se zvija v onemoglosti, v starosti. Ne bo več živelo, a izpremenilo se bo v gnoj, da zraste iz njega novo življenje.

A Pavle, bogatega Možine prvi hlapec, se ne peča z jesenskimi mislimi. On ima druge in drugačne za bregom. Pavletu sije solnce in zvo-

novi mu pozvanjajo, zakaj on ima dekle, žlahtno dekle, ki mu je dalo šopek.

„Vzamem jo in pojdeva!“ je pomislil. Nobenega vprašanja, nobene neodločnosti, povsod le pogum in zaupanje.

V duhu je govoril svoji nevesti besede, držeč jo za belo roko, besede, ki jim je bila malodušnost tako neznana, kakor je neznana moči bojazen. „Vzamem jo in pojdeva.“

Udaril je z bičem konja po hrbtu, da se je divje vzpel in je začel dirjati. V tem sunku se je začul zadaj za Pavletovim hrbtom ropot.

Pavle je ustavil konja, skočil je na tla in je začel popravljati zadaj na vozu večje in manjše piskre, ki so se izmotali iz slame in žakljevine in ki so se prej med vožnjo začeli trkati drug ob drugega. Na vozu je bilo poleg loncev tudi več zajemalk, jedilnega orodja, t. j. nožev, vilic, krožnikov i. t. d. poleg raznih prtov in prtčev. Vse to je bilo pripravljeno za veselico, ki si jo je omislil Možina in ki jo je Pavle v mislih pošiljal k hudiču.

„Poljša noč, ha, h. Kaj pa se razume škric na polhe? Kaj sploh ve, kaj je to? Pa samostrine? Kaj jih bo škric razpostavljaj? Škric? Škoda besed.“

Voz je zavil s ceste na stransko pot, ki ni bila bogve kaj zvožena in ki je držala v gozd, velik in prostran, da mu oko ni videlo konca. Krasen gozd mladih in starih bukev, gladkih, košatih dreves z večjimi ali manjšimi šumečimi kronami. Senca temna in hladna, plavajoča nad zelenim mehkim mahom, iz katerega štrli tupa-tam bel kamen, te ali one oblike, obrastel z vedno zelenim bršljinom, bledozelenkastim lišajem, tam kaka veja, ki je padla suha z drevesa in ki čaka sedaj tu v trohnobi svojega razpada. Semintja še kaka nenavadna hostna cvetlica, kakšno robidovje ali pa fratje, razmetano vsekrižem po nizki, redki travi. Vsepovsod pa mir, tisti svečani mir dolenjskih gozdov.

Kolovoz se je izgubljal polagoma v kolesnice in je slednjič popolnoma izginil. Pavle je bil že globoko v bukovju in voz je odskakoval vsled nezvožene poti zdaj na levo zdaj na desno. Pa še ni bil na mestu. Vranec je trudoma stopical in prikimaval z glavo, Pavle je hodil zadaj za njim poleg voza in je držal vajeti in ga poganjal. Nenadoma pa se je vzpel konj na zadnji nogi, stresel je z glavo, začel hrzati in sopihati, odskočil je vstran in je potegnil s seboj hlapca in voz.

„E, Miško, e-e! Kaj pa ti je? E-e, Miško, e-e, samo tja ne, za božjo voljo, samo tja ne! E-e-e!“

In Pavle se je uprl z nogami, kolikor se je mogel, in je potegnil vajeti k sebi z vso silo. Toda vkljub naporu je vlekel konj hlapca še nekaj korakov naprej, in ko ga je Pavle na vso moč potegnil nazaj, se je slednjič vendarle ustavil.

Pavle je bil ves moker od strahu in si je obrisal z rokavom znoj raz čelo. Tik pred konjem je zijala temna, s skalami obdana in z grmičevjem obrastla velika globoka Mirnoča jama. (Plešetova Katra je pravila po vasi, da je videla nekoč, kako se je prikazala iz one temine hudoba. Pokrižala se je, zbežala in molila celo pot rožni venec. Obrniti pa se ni upala nazaj, ko je bila že v vasi, med hišami.)

„Česa pa si se ustrašil, moj Miško, česa?“ In Pavle je prijel konja za uzdo, tapljal ga je po vratu in ga peljal od jame proč. Vranec je sopihal še vedno, toda videlo se je, da se je že močno potolažil. Stresal je še nekoliko z glavo, zahrzal tupa-tam, širil nosnice in vzpenjal glavo kvišku. Sčasoma se je pomiril popolnoma.

Kakih deset minut nato je prišel Pavle s konjem in z vozom v majhno dolinico, obdano od vseh strani z visokimi bukvami. V dolinici sami ni bilo dreves in tudi kamenja ne. Rastla je v nji samo drobna, šibka trava, pomešana s pisanimi cveticami, kar je delalo dolinico prijazno, močno vabljivo. Človek bi legel v to svileno, duhtečo travo, položil bi roke pod glavo in se zazrl v tisti kosec modrega neba, ki se je bočil nad širokimi vrhovi starih bukev. Zasanjal bi in bi pozabil na vse, na vse. Sredi dolinice, sredi bukev, sredi trave in rož.

In Pavle je ustavil voz in je začel skladati z njega vse, kar je pripeljal.

* * *

Pripeljali so se iz mesta: nekateri z vlakom, nekateri z vozom, nekateri lepo mestno opravljeni, zlikani, naškrobljeni in namazani, nekateri v lovski opravi s puško na rami in s torbo ob strani. Možina je stal na pragu svoje ponosne hiše in je sprejemal goste z najljubeznivejšim obrazom in jih je pozdravljaj z najizbranejšimi besedami.

Tudi doktor Križman se je pripeljal iz mesta, oni visoki lepi fant z majhnimi brčicami pod nosom in zagorelega, moškega obraza, doktor Križman, ki se sedaj vrti na vse čudežne načine

okrog zalega Možinovega dekleta in ki mu pri-
poveduje nadvse sladke stvari.

Lepa je Anka v svoji beli, lahni, domači
obleki. Dva nagajiva koderca jo božata po snež-
nih sencih. Odločila sta se od zatega morja in
skačete sedaj poredno nad židanim licem. Gleda
v tla, posluša doktorja in mak ji cvete na obrazu.
Njeni drobni prstki nervozno mečkajo konec be-
lega predpasnika, oči se tupatam skrivoma ozro
na svojega zgovornega gosta. Anka, Anka!

Medtem se je Pavle mučil s svojo dolinico,
ki jo je moral izpremeniti po gospodarjevi želji
v paradiz. In vranec je drdral z vozom v gozd
in zopet iz gozda prazen. In to se je ponavljalo
celi dan do poznega večera. Ko pa je prišel zvečer
Možina sam v dolinico, je bil silno zadovoljen.
Pavle je naredil, kakor mu je bilo naročeno.

Stale so tu mize, pognjene z belim prtom
in okoli miz stoli, pleteni, z naslanjači. Na mizah
so se šopirili v širokih vazah šopki cvetlic naj-
izbranejših barv in stali so tu krožniki, beli, sve-
tlikajoči se. V ozadju je bila napravljena peč iz
zloženega kamenja in okoli peči so počivali lonci
večje in manjše oblike in v loncih: tu to, tam
to. Vse je bilo pripravljeno za kuho in peko in
zadovoljnost gostov.

In ko se je storila noč, je mahoma pokril
vso dolinico dim, ki pa se je kmalu porazgubil
med drevjem. In zasvetilo se je dvoje velikih
ognjev z visokimi, na vse strani sikajočimi jeziki.
Ognja nista bila bogve kako oddaljena drug od
drugega in sta razsvetljevala celo dolinico v ča-
robni luči. Debla bukev so se belila do polovice
in so počasi prehajala v oranžno barvo prvih vej
košate krone. Mehka trava je bila kakor iz srebra
in jesenski vetrič je nalahno zazibaval visoke
bilke. Na peči pri prvem ognju pa je vrelo, ki-
pelo, se peklo in cvrlo.

In začeli so se zbirati v dolinici gostje.
Gostitelj jim je že prej razložil namen in pomen
te noči; v kateri „preganja hudič polhe“.

„Gospodje, samostrine so nastavljene, bukev
je letos dobro obrodila in za uspešen in obilen
lovski plen jamčim sam...“

Tako je govoril Možina, možato in oblastno,
obenem pa je kimal na vse strani in je vzpod-
bujal goste, gospodo in gospe, naj sedejo k
mizam.

In sedli so. Bila je obilna družba, obsevana
od močnega, visoko plapolajočega ognja ob strani
in v ozadju. Obrazi srečni, veseli in začudeni.

Morda še niso nikdar prebili noči ob ognju sredi
temnega, prostranega gozda.

Uživali so jo z začudenjem in obenem s
sladkostjo.

Tam v ozadju, ne daleč od peči, je stal
sodec vina in poleg sodca Pavle. Njemu je bilo
naročeno, nositi gostom to zlato, sladko pijačo
na mizo.

Anka je sedela pri Križmanu. Doktor, kate-
rega je močno, staro vino hudo razgrela, je po-
stal gostobeseden in vsa ta gostobesednost, po-
mešana z najslajšimi imeni je božala uho lepe
Anke. Zdajpazdaj se je ozrla nanj. Oči so se sre-
čale, in pile razkošje. Doktorjeva roka se je na-
lahno in mirno ovila krog Ankinega pasu, lice
se je približalo licu.

Dekle je molčalo.

Sedaj je vedel Pavle z gotovostjo, kaj in
kako. Zamislil se je.

„Hej, Pavle, majolike so prazne,“ je za-
vreščal Možina.

In Pavle je nosil na mizo vino, v dvignjeni
desnici majoliko, napolnjeno do vrha. A nosil je
kakor nevede. Ponosni obraz teman, pogled po-
vešen. Obrvi so se združile in ustnice stisnile.

„Trdo postavljaš, fant, korenjak si,“ je rekel
Križman in nadaljeval Anki:

„Ta fant mi je všeč, zdrav je.“

Družba v gozdu je postajala čimdalje glas-
nejša, vino je slavilo svojo zmago. Tiha, temna
jesenska noč se je napolnila s šundrom, vriščem,
petjem in smehom. Obrazi so bili razgreti in so
se svetili v odsevu ognja, kakor bi bili namazani
s salom. Geste so bile kričeče in nezavedne,
govorica zmedena in hripava.

„Zdaj pa na polhe, kdor gre!“ je zaklical
Možina, vstal počasi izza mize, in lovil z roko
stol, ki je padel po tleh.

Gostje so vstali, med njimi tudi Križman.
Eni so se razgubili v gozd sami, pred drugimi
se je drl Možina, pred Križmana je stopil Pavle.

„Gospod, moje samostrine ne odpovedo.
Če je Vam prav, za mano.“

Križman se je že vinjen smejal. „Za takim
fantom pa že, ho, ho.“ Stopil je nazaj k Anki.

„Čegav je že ta?“ jo je vprašal tišje.

„Naš hlapec je,“ je odvrnila Anka ravno
tako tiho, zardela je in pogledala v tla. „Priden
je in zvest,“ je še dostavila.

„Prav, prav.“

Anka ga je nenadoma prijela za roko.

„Počakaj, dekliček moj zlati, takoj bom spet pri tebi.“

„No, gospod, pojdite, pojdite!“ je silil Pavle.

Anka je šla k mizi, kjer je ostalo še nekaj gostov.

Doktor se je malo opotekal, a je vseeno stopical za Pavletom, ki je hodil hitro, skoro prehitro. Poznal je kraj, poznal je drevesa, njemu ni bilo tako, kakor tovarišu, ki se je spotaknil skoro pri vsakem tretjem koraku, kakor hitro sta prišla iz obližja ognja.

Slednjič se je zavedel doktor sredi temnega gozda. Postal je nekoliko in se je ozrl nazaj. Ognja nikjer, le v dalji se je slišal šunder in hripavo petje, prekinjeno tupatam z vriski.

„Le naprej, gospod, le naprej, korajžo, korajžo.“

„Kje pa si vendar, hudiča? se je jezil doktor oprijemal se za debela dreves in se plazil počasi dalje.

„Kar naprej, kar naprej! Tamle je že ena bukev s samostrino. Takoj bova pri nji.“

„Ničesar ne vidim, saj je tema kakor v rogu,“ se je jezil doktor. „Kje pa si?“

„Tukaj“ se je glasil zamolkel odgovor precej daleč.

Doktor Križman je stopical naprej, padal, vstajal, klel. Čelo se mu je orosilo in kaplje potu so mu drsele po licu na tla.

„Pavle, ho-o-o!“

Oni na drugi strani Mirnoče jame je poslušal. Šum peska, kakor bi komu spodrsnilo, nato padec, še nekaj časa kotalenje in — mir.

„Končal je.“

Jetnik.

Cez strehe so tice letele,
letele bogvekam,
za njimi mi misli želele,
želele v tvoj beli bram.

A kaj mi vse želje vroče,
ko v ječi tu mrem prikovan!
srce le v grenkosti joče
po tebi mi noč in dan.

Útis.

Spomin na Ljubljano.

Skoz okno sije solnčni žar,
skoz okno zre svoboda —
Ne bom te gledal več nikdar,
ne bom te užival, sladki čar,
tvojó prelest, priroda?

Že v cvetje gaj se je odel
in log zveni od petja;
po nebu spe oblaček bel,
bogve kam je zabrepenel
v jasnino mladoletja!

In v parku tam žarečih lic,
oči temnih dekleta —
kot lahke let je golobic,
kot vonji sladki so cvetic,
življenja mlada leta.

Otroke, glej, jasnih oči, —
nedolžnost v njih se skrila —
vse polne sveže so poti,
cd smeha njih ves park zveni:
o, jata lahkokrila!

In te noči ljubavnih sanj
so polne hrepenenja —
in prvih sreč in ljubkovanj,
obljub resnih, prisegovanj
v kipečo rast zelenje.

Tu v ječi jaz. Bom li še kdaj
vse to zaužil? — O, sreča! —
Tam zunaj sije rožni maj:
ah, tja bi, tja bi rad nazaj,
da ni moj dom ta ječa!

Anton Batagelj.

Na ovinkih.

Spisal Ivan Albreht.

III.

Zvečer je Vrhnjak začul nov glas, nekoliko zamolkel in malce razkav, a vendar prijeten. In takoj se je domislil:

„To je on — pisatelj.“

V naslednjem trenutku sta si že stala nasproti. Martinu se je zdelo vse kakor bajka. Sicer si je v domišljiji slikal Pepeta nekoliko jačjega, večjega in bolj zdravega, vendar mu je ugajal tudi tak, kakršen je bil v resnici. Na blestem obrazu nekaj ostrih, za spoznanje trudnih potez, a oči žive in svetle. V vsej postavi nekaj lahkega — ali veselega, ali lahkomišljenega — Martin ni premišljal tako natanko.

Govor je tekel brzo in gladko in Vrhnjaku se je poznalo po njegovi razgaljeni odkritosrčnosti, da je potreben druga in srečen pri izpovedovanju. Le semtertje se je za trenotek zdrznil. Krimek je poslušal z ostro pozornostjo in tu in tam se je prešerno zasmejal. Martinu se je mestoma zdelo preveč prešerno.

„Kaj poveste — bičali ste se tam?“

Martin je ponovno potrdil. V odločenih dneh samo. Po večerji so se zbrali novinci z magistrom v sobi, ki je bila odmenjena za to, in so se bičali: Po hrbtu — vsak sebe, seve. Medtem so molili določen spokorni psalm.

„Bog se vas usmili! Sicer pa: govoriva po domače kot znanca — čemu vikanje?!“

Martin se je naklonil, udano in vzradoščeno kot pred prelatom. Vendar mu je bilo malce neljubo, da ima Pepe za samostan samo ironičen, zaničljiv smeh. Sicer je sam uvidel in spoznal vse v novi luči, a nekoliko pijetete je še hranil v sebi do tistega življenja in do običajev. Zato je hitel, da pokaže vse z drugačne strani.

Bili so tam tudi ljudje z zdravim umevanjem življenja — vedno se jih bo spominjal z veseljem. Med njimi star mož, častitljiv v svoji

vernosti in cenjen zavoljo učenosti. Blaga duša v vsakem oziru. Ž njim je prekramljal marsikako uro. In eden in drugi je še bil med menihi, ki Martin ni opazil sence na njem. Veliki, herojični ljudje. Seveda — bili so v manjšini, a bili so le.

Pepe je prikimal, sicer precej nezaupno, a vendar tako, da ni bilo mogoče slutiti ironije ali cinizma. Čutil je Vrhnjakovo obzirnost na eni in občutljivost na drugi stran, zato je poskušal večkrat napeljati pogovor na kaj drugega. A beseda je vselej po kratkem obotavljanju zapolzela nazaj v stari tir.

„Veš, med počitnicami je bilo —“ je pravil Martin živahno — „sedimo novinci na vrtu. Pa priplezata na zid dve dekleti. Gremo bliže, kramljamo in ne ugledamo nadzorujočega očesa. Vse je zamaknjeno v dekleti — nebo se nam zdi odprto. Tedaj se nenadoma oglasi magister za nami. Kakor prestrašena deca smo se razbegli tisti hip. In ko je magister zahteval, da gre eden izmed nas in pove dekletoma, naj se odstranita, je komaj našel enega za to. Tisto popoldne sem prvič občutil tesnobo in zoprnost v samostanu. A še hujše mi je bilo naslednji dan. Pridem zjutraj na vrt in ugledam: na zidu je nametano govno, za dobro kvarto visoko. Veš, to me je prišlo bolj kakor vse pretirano govorenje o skušnjavah in o grehu.“

Govoril je gladko — kakor naučeno. Kajti v mislih je preje že nešteto krat pripovedoval to zgodbo, tako da je imela vsaka beseda že zdavnaj natanko določeno mesto.

„No, čakaj — sedaj bo drugače —“

Krimek se je nasmehnil pritajeno in pomenljivo, tako da je bil Martin nenadoma v zadregi. Nažgal si je cigareto, drugo in tretjo za njo, da ga je skelelo v jezik in je bila misel medla, kakor zavita v dim in v meglo. V trudni omotici je govoril dalje in dalje, z vedno jasnejšo in raz-

ločnejšo potezo o sebi, dokler se ni razgalil popolnoma. Samo Lojzke še ni omenil — od vsega ostalega ni zakril ničesar.

Pozno v noč sta se razstala. Soba je bila tako polna dima, da je začela petrolejka utripajoče pojemat. —

Ko je Krimek odšel, je Vrhnjak odprl okno. Rezko je dahnil vanj sveži zrak, da se je stresel in zdrznil. Iz dalje je tupatam zasekal v noč krik lokomotive kakor klic izgubljenega. Med hišami in po strehah je počivala gosta megla. In Martin je začutil težko, utrudljivo otožnost. Žal mu je bilo vsake izgovorjene besede. Kakor da stoji nag in blaten pred množico ljudi, mu je bilo. Vse gleda vanj, vse ga motri. Radovednost, smeh, zaničevanje. V topi resignaciji se je domislil, kako ga je pred odhodom v svet svaril mlad menih. Da ne bo imel miru, mu je pravil. Sreče ne bo v njegovem početju, zadovoljnosti ne bo v srcu. — Ali je res? O življenje — kod in kam?

In zahotelo se mu je molitve in solza — —

* * *

Nedelja, deževen dan, hladen in zopr. Martin Vrhnjak hodi po sobi, podolgem in navprek, misli in premišljuje in ne premisli ničesar. Sede, da bi pisal temu in onemu, pa ne pride preko naziva. Odpre knjigo, lista in ne vidi črke. Vrste mu plešejo pred očmi, misli so odsotne. Zdaj tu, zdaj tam — kakor v vetru prah. Osamelega se čuti in zapuščenega. Zavest nesreče ga mori, čeprav ji ne ve vzroka, ne razloga. Svet in tisto pisano življenje, ki so mu je kazalo skozi okno celice kakor odsev raja, se mu zastudi. Preveč tuje mu je, presočno in predivje. Sicer ga še ne pozna — samo kar je oddaleč pogledal in videl, to mu je utrudilo oči. Morda gleda napačno, mogoče vidi samo on tako... Kakorkoli — tistega ni, česar si je želel! Čutečega srca ni, ne mehkega objema, ne skritega kota, kjer bi nemoteno cvetela sreča. Vse je samo blesk — kakor slovesen obred pred oltarjem. Trdo in trše mu je pri srcu in vedno bolj uren in bolj odločen je njegov korak. Kamen na kamen raste sovraštvo do vsega, kar je še včeraj ljubil. Slednjič izgine tudi žalost iz srca in vsa občutljiva mehko. In tako prazno mu je v duši — siva pokrajina brez vedre luči. Le nekaj še tli. Vrhnjak hoče zatreti siloma, namenoma pregnati, a kakorkoli se otresa — venomer se nanovo nasmehneta dva vijolična plamenčka. Zamiži in za-

krije čelo in oči z dlanjo, postane, zažvižga, udari s peto ob tla — vse zaman! Lojzka je pri njem in hodi ž njim v žalni obleki, obraz svež, nekoliko otožen — baš zato lep...

Lahno trkanje na vrata. Martin se okrene, zardi. Ona stoji pred njim, smehlja se pozdravi, vprašuje.

„Baš tebe odganjam —“ zašumi misel v njem, a beseda se zlaže pusto:

„Berem — dolgčas preganjam.“

„Potemtakem morda niti ne motim,“ zazveni preko njenih ust.

Vrhnjak zanikuje, ponudi stol. Naenkrat mu je vse odveč. Ne ve, kaj in kam bi z rokami, čevlji se mu zde preokorni in preveliki za njegove noge, pogled ne najde miru in misel se plaši pred izrazom v besedi: Dekle čevrlja neprisiljeno. Mehak je njen glas in nekaj toplega je v njem. Martin čuti, kako prehaja ta toplota nanj. Na lica, na obraz, na vse telo. Srce mu bije urneje in od časa do časa podrhtita ustni. A ona sedi mirno in ga pogleduje zaupno kakor dobrega znanca. Rada bi, da ji pomore pri slovenski nalogi. Prosila je že brata, pa se mu ne ljubi. Menda noče — pisatelj misli da je, pa je ponosen. Zato se je zatekla k njemu, k Vrhnjaku. Čula je, da tudi on piše verze — brat ji je pravil. Zato si ne upa prav — pa vendar.

Martin posluša z naslodo. Že pri prvi besedi je bil sama usluga — vse, vse bi naredil. Kaj slovenska naloga! Potres naj bi bil zdajle, požar ali sploh kaka velika nesreča. Potem bi Lojzki pokazal, kaj vse bi dal zanj, za en sam udan smehljaj.

Lojzka pove tema. Na velikem listu ima že nekaj začetega. Na črtanju se pozna njen trud. Govori o navodilih iz šole in potem še kratko, kako želi sama. Vrhnjak stopi tesno k njej, se skloni nad list. Čisto blizu lica čuti njeni ustni, njen dih ga boža in njeni mehki kodri. Razpaljen je do pijanosti in venomer sili beseda iz grla, hoče, a ne more.

„Torej, prosim,“ vstane dekle.

„Samo hip še —“ prosi njegova misel in pogled se zasesa v družico. Grudi poljubljiva, ustnice, lici — obstane na očeh. Lojzka zardi. Komaj znatno zadrhti njen glas, in ko odhaja iz sobe, so kretnje urne — kakor da se ji mudi. —

Tako tesna je soba in tako majhna, a Vrhnjak bi se rad razkričal, razdivjal bi se kakor oblak v viharju! Od sreče, od prešerne opojnosti...

Ona ve — gotovo je čutila njegovo misel. Čemu bi naj sicer zardela? Samo — kako je sprejela?... Kakor led ga je udaril dvom. Tako je odhitela — zakaj? Da skrije radost, smeh, nejevoljo?

Ugiba — ne ugane. Napiše nalogo, ugiba zopet — a prave gotovosti ni nikjer. V sladkih mukah pohaja čas. Za ves svet ne bi dal sladkosti tistega trpljenja in vendar umrl bi od bolesti. —

* * *

Pod noč je prišel v sobo Krimek. Pozdravil je glasno in hrupno, da se ga je Martin skoro prestrašil. Ko ga je pogledal natančneje, je videl, da je pijan. Ni mu bilo ljubo in najraje bi se ga znebil. A Pepe se tisti hip ni menil za sentimentalnost.

„Pridi, brat po Adamu — v novo življenje te popeljem!“

Zakrilil je z rokama, kakor da išče objema, in se je zamajal proti Vrhnjaku:

„Kaj bi s tvojo spokornostjo! Kar si želel — zdaj je vse odprto —“

Besedam je sledil smeh, zelo zoprni smeh. Martin bi najrajši pobegnil. Stopil je že proti vratom, a ko jih je hotel odpreti, je stala Lojzka pred njim. Prestrašila sta se drug drugega. Dekle je tesno kriknilo, a takoj na to se je opravičilo z zbeganim nasmehom.

„Ste že kaj delali?“

„Že gotovo — že davno.“

Trudil se je, da bi govoril toplo in pristrčno, a glas se mu je upiral in je zvenel trdo, stisnjeno.

Krimek se je zagrohotal:

„Oho, sta že znana? Glej ga, glej, puščavnika!“

Zmršeni lasje so se mu usipali po čelu in preko senc na lica, ko je zamotovilil proti sestri. Hotel jo je objeti, a Lojzka ga je odrinila od sebe in je stopila za Martina.

„Pokažite mu vrata,“ je gostolela, pol v jezi, pol v smehu — „naj gre med umetnike skazovat svojo ljubeznjivost.“

Zasmejali so se vsi trije — Martin nekoliko suho, drhteče in boječe obenem.

„Daj mir, Pepe — pojdi spat! Gospodična ima še dela za šolo.“

Krimek je zabuljil vanj in se je vzravnal:

„Tako! Torej sama bi la-ra-“

Jezik se mu je zapletel, da ni mogel končati.

„Sama bi rada bila z gospodom, da,“ je pomagalo dekle odločno. „Če bi njega ne bilo, jutri ne bi mogla v šolo.“

Martin jo je pogledal — v zahvalo in v opravičilo.

Pepe je sedel in se je gugal na stolu, kakor da premišljuje kaj važnega.

„Oj ti golobica zvita in še ti spokornik žnjo! Ponoči, dva. sama, ma-ma-, mlada dva,“

Martina je zadelo kakor ledena ost. Ves bled je stopil proti Krimku. Dekle je zagorelo od sramu. V očeh so jo zasketele solze. Krimek pa je bil vesel uspeha in je zadovoljno mrmral nerazumljive zloge predse.

Vrhnjak je gledal neodločno, zdaj enega, zdaj drugega.

„Spravite ga ven, prosim.“

Rosne oči dekletove so prosile vse lepše, vse topleje nego besede. Brez obotavljanja je stopil k Pepetu.

„Daj, pojdiva!“

Voden pogled je spremljal vprašanje:

„Greš z menoj? Sicer se ne ganem odtod.“

Martin se je ozrl na Lojzko. V srečanju sta se poljubila pogleda in sta se pogovorila.

„Smem pisati tu v vaši sobi?“

„O, prosim,“ je pritrdil Vrhnjak. Hotel je reči še bogve kaj, a Krimek ga je že vlekel za seboj.

Na ulici ga je objel hlad, tuje, zoprno. Zrak je bil meglen, vlažen — svetilke so skoro docela zameglele in nikjer ni bilo videti človeka. Martin je čutil v tistem miru nekaj zavrtnega, hinavskega. Ves odsoten v mislih je poslušal razsekano govoričenje Krimkovo in sam ni vedel, kod in kdaj je prišel do kavarne — prvič v življenju. Trenotna bojazen ga je obšla, ko je stal pred vhodom. Vsa misel in vsa zavest se je za hip osredotočila na ta novi dogodek. Kakor v hipnozi je šel za Krimkom. Topel zrak je huknil vanj, val dima ga je objel — govorjenje, blesteče luči, natarjarji v frakih — oko je bilo kakor izgubljeno. Od nekod so se od časa do časa oglasili neurejeni zvoki. Martin se je spotoma ozrl v tisto smer. Štiri ženske so sedele v kotu — ena je uglašala gosli. Štiri visoke postave, blede obrazi, zasenčeni z visokimi, nakopičenimi frizurami. Krimek je zavil tja in je sedel ravno ženskam nasproti. Pijanost ga je med potjo nekoliko minula — govoril je že skoro brez spotiklajev. Naročil je nekaj — Martin ni razumel imena. A ko je na-

takar prinesel, je pil, ker je bilo sladko in ker ni vedel, kaj bi sicer počel. Medtem se je oglašila godba, da so Vrhnjaka zbolela ušesa. Krimek je dvignil glavo — ena od žensk se mu je nasmejnila. Govorjenje in godba sta se stopila v nerazločno vršenje. Eden in drugi je spremljal takt z glavo, z roko, z ного — kakor da so privezani na vrstico. Martin pa je gledal in pil. Ne da bi vedel kdaj, se je ozadovoljil. Pepe je začel govoriti o svojih načrtih — in poslušal ga je z velikim spoštovanjem.

Godba je prekinila, kramljanje je postajalo šumno in hrupno. Smeh, petje, hrapave opazke z vedno bolj kričečo črto vlačugarstva.

„Pij,“ je silil Krimek. In Vrhnjak je pil. V glavi mu je šumelo, v očeh ga je žgalo — vendar se mu je zdelo vse skupaj zabavno in zanimivo.

K mizi je prišla ženska od godbe in je ponujala razglednice. Martin je vzel, in ko je dal napitnino, jo je oprezno prijel za roko in jo je stisnil. Ženska ga je pogledala in se mu je nasmejala. Smeh je bil širok in razpokan kakor njene ustnice.

„Später, später, Kleiner.“

Tedaj se je prestrašil. Kakor žareče železo je spustil roko in občutek mrzlega studa ga je obvladal popolnoma.

„Pijan sem,“ se je domislil. Dom mu je stopil pred oči in tista spoved, ko je jokal — enajstleten otrok. A to je bil samo trenotek, potem je zopet pil. In počasi je začel razkrivati Petetu svojo ljubezen.

„Dobro govoriš, prijatelj — saj si v peti šoli — Pij!“

In sta pila.

Pozno v noč sta odšla — Martin ni vedel, kam. A ko se je zavedel, je stal v zatohli, zelo razsvetljeni veži. Okrog njega kopa žensk. Oster parfum ga je zarezal v nos in mu je razdražil živce. In vse se mu je zdelo tako neizrečeno smešno. Ta dekleta — kakor pustne šeme — zakaj se krtovičijo okrog njega?

Ozrl se je po Krimku. Bohotno dekle mu je ovilo roko okrog pasu — pa sta šla. In v pijanosti je vstala zavist.

„Če gre on — zakaj ne bi šel jaz?“ Zdelo se mu je, da mora pokazati močnatost. Kri mu je zavalovila in v glavi se mu je zavrtelo. Brez misli in brez volje je pal v objem in je odšel z žensko, ki je stala najbližje njega. Strast se je

razpalila in razdivjala, zagorelo je po mišicah in po krvi, in vse je izginilo pred njo —

Komaj so prešli divji trenotki, se je Vrhnjak nenadoma domislil samega sebe. Naenkrat je razum sodil strogo in ostro. Z gnusom je pahnil vlačugo od sebe in je odbežal. Kakor divji je hitel skozi temo — v sencih mu jo kljuvalo, v duši ga je žgal kes. Kolena so se mu šibila in v prsih ga je tesnilo, kakor da se ga ovija mrzla kača.

Ves zrušen je prišel v sobo in v temi se je zgrudil na stol. Kakor da tone svet sanj pred njim, svet vere in lepote — tako mu je bilo. Še hujše, vse huje.

„Kako je prišlo,“ je klicala misel spomin na pomoč. In slika za sliko je vstajala — vsaka zvesto dete urnega trenotka.

Stisnil je pesti, da so se zasadili nohti v dlani, in je uprl glavo ob nje. Bolestno ječanje se je trgalo v temo, dolgo, dolgo. In čimbolj je kljuvala misel, tembolj se je režalo trpko spoznanje in tem urneje je naraščala teža bremena. Kakor pod vislicami se je dvignil in omahnil na posteljo. Prsti so se zagreblili v blazine in obraz se je tesno skril vanje — Od zunaj so drhteče pozdravili jutranji zvonovi....

IV.

Tisti dan je bil Vrhnjak kakor ubit. Očitek za očitkom mu je vstajal v srcu — vsi rezki kakor otrovane ostrine. V spanju napol in napol pri zavesti je ležal na postelji skoro do večera. Vsak šum ga je oplašil in vsak glas ga je razburil — tako se je tisti dan bal ljudi.

„Kdor me pogleda, mora vedeti za mojo sinočno pot.“

Dolgo je bila ta misel najhuja. Pozno popoldne šele, ko je vstal, je zamedlela in trda puščoba mu je zavladata v duši. Uvidel je polagoma, da ni izhoda in se je udal. Skoro nevede je sprejel tisto razpoloženje. In za nekaj trenotkov je bil docela miren — le lahna senca ironije je trepetala v tistem miru.

„Tako končajo sanje in hrepenenje. Sicer je pa itak vseeno.“

A nedadoma je zopet začelo tleti — kakor iskra v pepelu. Vžgalo se je in se je razgorelo: stud pred samim seboj! Lotilo se ga je, da bi bežal v spovednico in bi se razgalil. Do zadnje tajnosti bi razkril svoj madež. A komaj se je razvila želja, je že omahnila. Kje naj bo odpu-

ščanje? Ni ga v besedi, ker je ni tiste besede, ki bi mogla napraviti eno samo dejanje nestorjeno. Eno samo dejanje nestorjeno — le enkrat naj bi se zgodilo to, enkrat!...

„Zaman! Pes si in ostaneš! Zver, ki se boji sama sebe.“

Obup se je režal z ognjeno srditostjo, a tolažilnega odgovora ni bilo. Sam, tako zločinsko sam — Vedno z nova je vstajal pred njim ves dogodek in vzporedno ž njim so drhtele tiste rožnate sanje, ki jih je gojil v samostanu. Strast je bila v njih — a tista strast je gorela kakor sveti plamen na žrtveniku. Tudi takrat je bil pes — moral je biti. Vsaka beseda, ki jo je čul tiste dni, je govorila o skušnjavah in je rotila k mrtvičenju. Baš v tem se je podžgala kri in si je po svoje iskala zadoščenja. Moralo je biti tako, kot je bilo. Vsa skrita gnusoba tistih noči v celici je bila plod razmer, ki se je gibal v njih. Vendar je bil takrat še čist! Iz lastne moči je raztrgal vezi — pahnul je hinavstvo od sebe in je stopil v svet kakor kerub. In sanje, ki so plamtele v njem, so bile svete — razkošen sen zdravja: mlada sila narave je prekipevala v njem. Toliko je žrtvoval zanje — samo za tiste sanje! Vsi njegovi so se z jezo popolnoma obrnili od njega, od brezverca. Še oče ga gleda kakor tujca, ki se ga slučajno ne more otresti... Čutil je težo nad seboj — nesrečo vsled blodenj, ki jih ni zakrivil sam — in trenutno onemoglost v objemu mrzle zunanosti. — Vendar — takrat je bila moč v njem. Bože mili — par dni je od tega — pa je že vse minulo! In zdaj je kakor sluzast črv, ki se izogiblje dneva in rije po blatu...

Zabolelo ga je v glavi kakor da bi mu kdo nabodel igel v možgane. V grlu ga je stiskala suha vročina. In odpravil se je ven. V kuhinji ga je zadel smeh Krimkove matere.

„Gotovo ve,“ se je prestrašil in je gledal v tla. Pozdravil je hlastno in je odšel. Krenil je v Prešernovo ulico in proti Tivoliju. Vlažni zrak je bil dokaj čist in miren in prijeten hlad je krepil utrujene živce.

V drevoredu je bilo tiho. Tu, tam človek, sam in zamišljen, drugod parček, ki ne ljubi prič. V vrhovih dreves je od časa do časa zašumelo, pritajen vzdihljaj narave. Posamezne liste je že mestoma prevzela rjavorumena barva jeseni.

Vrhnjak je šel počasi, brez določene misli. Koncem aleje, tam, kjer se začenja gozd, je postal. Skupina brez, skrivnostno, sramežljivo šele-

stenje kakor šepetanje zaljubljenih deklet. Martinu se je olajšalo srce v tisti mehki nežnosti. Oko je srkalo srebrno belino kakor čarodejen lek.

Stopil je dalje po poti v gozd, v samoto, bolj in bolj miren, s trezno, razsodno mislijo. Kje in kaj je pravzaprav njegova krivda?

„Pes si,“ je hotel zaskleti obup in dvom. A Vrhnjak se je ubranil.

„Preveč sem zaupal sanjam,“ se je bodril. „Čemu sem šel ž njim, s Krimkom? Takrat v kavarni vsaj, da bi se vzdramil. —“

In mislil je dalje. Ali naj bo z enim samim korakom že izgubljeno vse življenje? Ali je mogoče očiščenje?...

Tedaj si je zaželel Boga, silnega in blagega Boga večne ljubezni in vseobsežnega odpuščanja. Izgubljeno in najdeno dete bi se vrgel predenj — živ dar — in bi ga prosil z ljubavjo, dokler se ne bi združil ž njim, da bi izginil popolnoma v njem, da bi —

Ni si upal dalje. Tako blažena je bila misel, a vendar tako daljna v svoji neizvedljivosti! Toda — že v želji sami je bila tolažba. Tudi gozd je šepetal. Martin je poslušal in zdelo se mu je, da čuje besedo ljubeče matere. Vsemirje govori brez srda — kakor v spravo razkriva svojo veličino in lepoto. Tu ni laži, v naravi — ni greha in ne hinavstva. Vse je golo in lepo v nezastri nagoti. Tu je svetišče — blagoslov se pretaka po sokih življenja. Tu je pozabljenje, očiščenje in odpuščanje.

Okoli se mu je razvedrilo. Da — tu v naravi! Vse drugo je laž vse, kar kažejo ljudje, je krinka. In on jo vrže in pahne od sebe. Nosil jo je v barvah svobode — lepote ni bilo! Nosil jo je pod plaščem bogoslužja — gnusoba je lepela na njej... A zdaj: kar je bilo — križ vsemu in pozabljenje! Pot gre v jasno — mladost njegova se je okopala v bolečinah.

Kakor blažen je krenil proti domu — — —

* * *

Dan se sklanja k večeru — utripanje mesta zavalovi zdajpazdaj preko streh v sobo, kjer sedi Vrhnjak. Obraz je še bled, oči dokaj udrte, a vendar je pogled vder in svež. Kar je razmislil sinoči, ga je okrepilo.

Na mizi pred njim leže knjige. Z veselo samozavestjo je študiral vse popoldne — nada na bodočnost je kalila v njem.

Vstane, gre parkrat po sobi gor in dol in stopi k oknu. Nekoliko je utrujen, a brez omamljenosti. Spodaj na dvorišču se igrajo otroci. Martin se smeje ž njimi — kar tako, nehote skoraj, mu uhaja smeh. Da je tudi sam tak otrok, se mu zazdi — pa je srečen ob tej misli. Grde sanje je sanjal — pa se je prebudil in zdaj je vesel. To ni bil on — kdove, kako je bilo ž njim ves ta čas. Gotovo je bil tak, kakor je zdajle, samo predramiti se ni mogel, da bi prišel k zavesti.

Na hodnik pride Lojzka v lahni domači obleki. Lase ima nekoliko zmršene. Martin pozdravi. Dekle se mu nasmehne. Bela lica, vrat, roke.

„Tudi ona je otrok,“ spozna Vrhnjak. Gleda jo brez pridržka. Šele, ko dekle zardi, se zave. Sam s seboj je zadovoljen in najraje bi stopil k njej in bi ji začel govoriti. Nič olepšavanja — nikake nameravane sence. Razkril bi se pred njo — vso temo bi pokazal, ki ga je vezala, in vso luč, ki zdaj plamti v njem.

Ali so to tiste rožnate sanje? ... Zdi se mu, da so in da je ona tista, ki jo je nepoznano videl in ljubil že zdavnaj v svojih slutnjah in željah.

„Tako zamišljeni,“ ga končno predrami Lojzka. „Ves dan tako?“

Nič mu ne pade na misel, da bi odgovoril. Samo nasmeje se — kot v znamenje, da je čul — in skomizgne z rameni.

Dekle ga gleda z radovednim začudenjem. „Kaj mu je nocoj“ — si misli.

„Ali vas je obiskala Muza?“

Povdarek v glasu je nagajiv, a Martinu dene dobro.

„Sem ji dal slovo — že zdavnaj,“ odkima zadovoljno.

„Res?“

„Prav res! Ni zame — ali bolje: jaz nisem zanj.“

Lojzka napol zamiži, da je videti med vekami skozi trepalnice samo dve svetli progi. Potem pogleda vedro — jamici na licih naznačita smehljaj — in mu požuga s prstom.

„Če mi ne gre vera“ — se opravičuje on z igrano užaljenostjo. A dekle se poigrava dalje:

„Se lahko prepričam?“

„Prosim —“

Lojzka pride v sobo. Poredno brska po mizi in po etažeri — verzov ni na nobenem listu.

„Ali vas smem prositi —“

„Prosjačiti je dovoljeno samo v petek,“ ji seže Vrhnjak v besedo — „pa naj bo.“

„Povejte mi kaj o samostanu!“

Čisto resno gleda, tako resno, da se Martin začudi.

„Pa menda ne mislite k nunam?“

„Ne, ne — za enkrat še ne.“ Potem nekoliko smeja — samo v očeh:

„Mogoče pozneje, kot ostarela učiteljica. Zdaj me samo tako zanima. Pepe mi je že nekaj pravil.“

„Tako?“

„Da, zadnjič enkrat. In pa — kod sta hodila predsinočnjim?“

Vrhnjak se zdrzne. Nenadoma izgubi ravnovesje. Skuša zakriti razburjenost, a brez uspeha. „Zdaj govori —“ ga priganja nekaj. Ali bi — ali ne bi? Ves majhen se zazdi sam sebi. Kakor vreteno v brzem vrtenju mu brni vse mogoče po glavi. Ne veruje v svojo moč — tudi nad njo zadvomi, ki jo gleda pred seboj. Pa spet zahoče in zopet obnemore. Pogled se zasadi v mrak kakor izgubljen. Hip še omahuje, potem se izogne:

„Vsega ni mogoče. Eno ali drugo —“

„Tudi dobro! Recimo drugo.“

„Ali ve?“ obide Martina strah. Nagne se nekoliko naprej in ji čisto od blizu pogleda v oči.

„Gospodična,“ sikne stisnjeno, da se dekle nehote umakne — „ali veste?“

Ves trepetajoč ujame njeno roko, tako da Lojzka od presenečenja ne ve, kaj bi. A on že govori. Sunkoma, bolešno — kakor da bi blodil v dimu po žerjavici. In še med govorjenjem stopi tesno k njej in jo dvigne in privije k sebi.

„Lojzka.“

Vzhičena je in oplašena. Polvzkipele prsi se dvigajo urno, roke se branijo in drhteči prsti njeni so vroči.

„Ne, ne —“

Samo dih je ta njen glas, boječ, proseč in udan.

„Ne, ne —“

A vendar se najdejo ustna. Trenotek zadrhte, se strnejo — in dekle izgine —

Vrhnjak se zave. Z desno dlanjo si počasi pogladi čelo — kakor po omotici. Zdaj je bil odkrit, pošten. Sreča prekipeva v njem ob tej edini misli. Ona je dete — roža v gozdu.

„Ali je to bil sen hrepenenja — tisti rožnati sen?...“

* * *

Naslednje dopoldne je Pepe posetil Martina. Prve besede, ki sta jih izpregovorila, so bile trde in prisiljene — Vrhnjak je bil skoro surov. Krimek pa ni popustil. Z vsakim trenutkom mehkejši, je omamila Martina, dokler se ni ta popolnoma podal.

„Glej — tudi meni je žal.“

Glas je bil suh — kakor da hoče izraziti kesanje. Martin mu je pogledal ostro v oči, temu čudnemu, bledemu človeku. Ali res misli tako — ali je vse le narejeno? Rezka beseda je že silila na jezik, vendar je ni izgovoril. Mogoče res misli vse tako, kot govori — saj je njen brat.

Krimek je opazil utis in je govoril dalje. Od časa do časa si je pogladil male brke in je pravil o svojih načrtih in ciljih. Opojne besede, zveneče v lepem stilu, so Martina omamile, da je popolnoma izgubil voljo in razsodnost. Vse je sprejel, vsemu je pritrdil — nič presojanja, nič obotavljanja...

Opoldne je Krimek odšel. Domislila sta se, da pojmeta zvečer skupaj na sprehod...

Ko je bil Martin sam, ni vedel, pri čem je. Misel je uhajala semintja — največ je pač mislil na Lojzko. Čakal jo je in je hrepenel po njej — razgrizel bi se od same nestrpnosti. Ali ga je razumela zadnjič?

Čudno ga je dirnilo poslednje vprašanje. Prvi hip ni mislil na to — pa vendar: mogoče je napravil nanjo utis smešnosti. Mogoče se ji je zastudil... Kako je sploh prišel do tega, da je začel govoriti o sebi tako razpaljeno njej, dekletu? Tako nenadoma — kakor da se je sprožilo prenapeto pero...

Ni se razumel, ne poznal. Vse se mu je zmedlo in njegova komaj spočeta vera je ugašala. Tedaj je prišla Lojzka. Pod očmi je bila nekoliko rdeča, kakor obdrgnjena. Martinu se je zdelo, da je jokala. Pogledal jo je s sočutjem in oba sta bila nekaj časa v zadregi. Od včeraj do danes — koliko se že lahko izpremeni v tej kratki dobi v človeškem srcu.

Ko je Martin opazil, da mu je dekle udano, ga je bila v hipu sama razigranost. Najraje bi zbežal ž njo, da bi bil skrit in sam čisto sam ž njo.

Govorila sta šepetaje. Kamorkoli je segla beseda — povsod sama sreča! Od trenutka do trenutka popolnejša blaženost, tako da ni bilo več izraza zanjo. Zato sta umolknila in sta sedela v tesnem objemu. Nagajivo ljubimkanje, brez diha strasti, brez računajoče misli. Nedolžne sanje. Otroci se igrajo tako, kadar vladajo sami v svojem malem, srečnem kraljestvu —

Zmotil ju je šele Krimek. Ko se je zmračilo, je tiho odprl vrata in je vstopil. Nasmehnil se je z zaničljivim zadovoljstvom.

„Dober večer in srečo in božji blagoslov,“ je pozdravil naglo.

Dekle je kriknilo, Martin se je prestrašeno ozrl. Odskočila sta drug od drugega, kakor da sta se odbila dva nasprotna magnetna pola.

Krimek se je zasmel:

„Le brez strahu, deca,“ je miril s posmeškom.

Vrhnjak je našel luč. Hotel je med tem premagati zadrego in mikalo ga je videti Pepetov obraz.

„Če le ni zopet pijan,“ se je zbal.

A ni bil pijan. Jasno je pogledoval enega in drugega in se je smehljajal.

„Če ti ni prehudo, odpeljem zdajle Martina,“ se je obrnil k sestri, ki je venomer z očmi iskala vrat.

„Vse bo raztrobil,“ se je ona obrnila proti Martinu.

Vrhnjak je pogledal Pepeta, ki mu je lahko namižiknil.

Za trenotek je nastal mučen molk.

„Pravzaprav te ni bilo treba,“ se je končno odločil Vrhnjak, „a ker sem že obljubil —“

„Kaj —“ je segla Lojzka vmes.

„Glej, glej — se že boji! Kakor Marija v oltarju se je držala — zdaj je pa naenkrat vzbrstelo.“

Dekle je bilo nekoliko vznevoljeno vsled bratove opazke, vendar se je smejalo.

„Ni nič zdravo, če kdo pride v tvoje roke.“

Pol v šali, pol resno je izgovorila in je odšla. Martin je gledal za njo kakor zamaknjen.

„Pa je hudo, hudo,“ ga je podražil Pepe. In sta šla proti Rožniku. Lep, prijeten večer. Na zatonu je še gorela zarja.

Šla sta iz mesta po drevoredu in skozi gozd. Tam je bilo vlažno. Tu, tam je zapolzela kaplja z lista na list. Zašelestelo je, veter je pošepetal z vrhovi dreves — lahko, uspavajoče pomenjkanje.

Ko sta prišla iz gozda sta zavila v gostilno. Pepe je govoril sladko. Martin ni slutil, kaj pride. Tudi ko je prišlo, se ni zavedal. Mirno je dal, kar je oni želel: denar. Potem sta še pila —

„Vse dobiš nazaj —“ je tako mimogrede pripomnil Krimek, ko sta šla domov.

Martin je malomarno odkimal. Vino ga je omotilo in sentimentalnost se ga je lotevala, da bi govoril samo o sanjah in o zvezdah. Kaj bi v takih trenutkih z denarjem!?

„In pa, veš — za Lojzko se le nič ne boji! Bom že jaz ukrenil tako, da bo vse prav“ — je zatrdil Krimek uslužno in očetovsko. Za te besede bi ga Martin objel, tako mu je bil hvaležen.

V mestu se je Pepe ločil. Za trenotek, je rekel, da gre. Vrhnjaku je bilo prav. Šel je sam domov.

V kuhinji je še sedela Lojzka. Zelenkasta svetloba je padala nanjo in nekaj mističnega je bilo tisti hip v njenem obrazu.

Vrhnjak je pozdravil glasno, dekle pa je položilo kazalec preko usten:

„Mama že spi.“

Sedel je k njej.

„Pa si zopet pil,“ ga je pokarala. On pa je govoril — še ves je bil poln Krimkovih fantazij o novem življenju in o vzvišenih ciljih. Ne da bi se zavedal, jih je ponavljal skoro dobesedno. Vedno više nad oblake, samo solnce, paradiž! Dekle ga je gledalo verno in je sanjalo ž njim. Glavo mu je naslonilo na prsi in samo ni vedelo, kdaj je prešla beseda v drugačen zvok. A ko se je spoznalo, se je hotelo oprostiti njegovega objema. Toda Vrhnjakove roke so bile kakor za-

klenjene. Divje so gorele njegove oči in ustnice so se mu tresle.

„Pusti me,“ je trdo zaprosilo dekle v bojazni.

„Lojzka —“

„Beži — lažnjivec!“

Tedaj so mu omahnile roke. Brez besede se je poslovil in je stopil v svojo sobo. Po hodniku je čul Krimkov korak.

„Ta laže premišljeno — nocoj se je gotovo napil za moj denar! Jaz pa sem bedak.“

Mislil je že čisto mirno. Ni lepote, ki jo duša sanja v hrepenenju. Vse je kakor je: pijanost trenutka. Ali je odgovornost zanj? Morda niti ne... Kako vendar, ko mu je človek tako suženjsko podvržen!

Začutil je breme na sebi. Dejanje ni bilo odsev želje. Nekaj je umiralo v njem — sam ni prav vedel, kaj. Otrok morda.... Da, otrok ni mogel biti več...

Sedel je na posteljo. Če bi zdajle prišla ona k njemu — Ona — nič več ni bila ta misel tako vabeča. Nekaj vsakdanjega je prišlo vanjo.

Ona, dekle — kako neki ljubijo drugi? Tako kot on, drugače — kdo ve? Gotovo drugače — je pomislil strahoma — Samostan me je uničil.

Trdo je sekalo v dušo še ne popolnoma izraženo spoznanje. Kakorkoli se je izogibala misel, vedno je stalo jasno pred njim: Človek si! Pamet, Martin: Krinko na obraz — če ne se obesi! Krinko na obraz — tudi sam pred seboj — da, najbolj še sam pred seboj...

„O vera, vera in moje sanje!“

V onemoglem srdu je skril glavo v blazine.

Klic v samoti.

Od jutra do noči te čaka moja duša,
in od večera, da spet jutro zagori,
si v vsaki moji misli ti.

O, pridi, glej — vse, kar mladost mi čarov
dala,

ohranila sem v vročih nadah zate,
želje upletala sem v sanje zlate —
Kje si? — Srce te kliče in drhte poslušaj,
ko noč najtajnejše skrivnosti govori...

In čujem, čujem... Vroče so oči,
na ustnih me ščegečejo plameni —
O, pridi — glej, od hrepenenja
so bolne moje roke bele!
In grudi moje hočejo življenja
v razkošni sreči, v živih, eni,
v edini, sami, ki iz tebe vzeta,
v mladosti moji živo zazveni!

Kje si? Ljubezen moja v solnce je odeta
in tajne moje v svet so razžarele —
vse bitje moje za teboj medli.

Ivan Albrecht.

Rastlinstvo naših Alp.

Spisal Ferdinand Seidl.

(Konec.)

Če primerjamo alpske trate z dolinskimi, se nam brž pojavijo že omenjene bistvene razlike. Opažamo tudi, da po alpskih tratah ne dosejajo rastline tolike visokosti kakor po dolinskih, kjer priraščajo trave in cvetlice človeku do pasa in čez. Nizka in dostikrat od kamenja prekinjena alpska trata ni za košnjo, le za pašo je porabna. Po alpskih tratah rastejo mnoge rastline, ki jih ni po dolinskih. Če bi kosa zazvenela po višavskih tratah, bi bržkone zatrla marsikatero cvetico, in zavladatale bi trave, kakor vladajo po dolinskih.

V pasu alpskih trat niso tla povsod ugodna gosti rasti. Marsikje prekinja kamenje tanko plast redilne prsti, drugod se krha mel s skalnih sten, se siplje daleč doli preko rodovitnih obronkov in jih zastira z dolgimi, pustimi melišči. Rastlinstvo se ne plaši takih neugodnosti. Kjer se je v skalnati razpoki ali v slučajni globelici na skali nabralo le za prgišče prsti, se nastani v njej rastlinsko življenje, in tudi na mel pošiljajo alpske rastline večše pionirje najočitneje tja, kjer je moči doseči redilno prst pod kamenjem. Po strminah nad gozdno mejo se dogaja še večkrat nego pod njo, da premočeni mel drči nizdol in neusmiljeno zagreblja drzne priseljenke. Toda lete so tu skrajno žilave in se zopet in zopet prerijejo na solnčno površje ter se rešijo posipa.

Na ta način biva na melu kakor sredi novno posute ceste in tudi med odljudnim debelejšim kamenjem alpski mak (Papaver Kernerii in P. aurantiacum) v vednem trdem boju in ustavlja polzenje v melu s krepko korenino. Kadar razpre iznad belega kamenja svoje zalo narezljane liste in veliki rumeni cvet, ki ima štiri nežne venčne liste in mnogo prašnikov, strmimo, da si rastlina more ustvariti tako krasen nakit ob toli težavnih življenskih pogojih.

Poleg maka in velese se pririje istotako izmed robatega mela in kamenja dražestna alpska

madronščica (Linaria alpina) in nastavi na koncu drobnih stebelc skupino prelestnih, izvirno krojenih cvetov, ki jih zaljša dolga, nalahko ukrivljena ostroga. Modro vijoličasti so in imajo v sredi rdeče rumeno liso, ki tvori živahno, pa vendar umerjeno barveno nasprotje. Lisa je kaži-pot čmrljem, da najdejo vhod do željenega medu, ki ga ima cvet za nje pripravljenega v ostrogi. Vhod v cvet je zaprt. Došla žuželka ga mora odpreti, da poseže v notranjščino. V ta namen potisne navzdol spodnjo ustnico cvetnega venca. Omenjena lisa ji znači kraj, kjer se naj potruji. Cvet alpske madronščice je po obliki in sestavi barv pravi edinec v alpskem rastlinstvu.

Na melu domuje tudi mošnjak (Thlaspi Kernerii, Th. rotundifolium in drugi). Zasidra se s krepko korenino, da ga polzeči mel ne izruje, in pošilja navzgor mnogo poganjkov skozi vrzeli med kamenjem. Poganjki ostajajo nizki in ustvarjajo v lične grozdice združene ali bele ali jasno vijoličaste cvete.

Na melu, ki ima dovolj vlage v podlagi, se naseljuje uspešno tudi praproti; med njimi se je, če sodimo po pogostosti in številu, izborna prilagodila toga ščitonosna praproť (Aspidium rigidum), ki ima skoro $\frac{1}{2}$ m dolge v listih skupinah stoječe liste. Varuje jih, dokler so občutni, z rdeče rumenimi luskami in blede rumenimi žlezami, ki izločajo smolnato snov, da z njo zadelujejo vetru dostop v mlade brste.

Takih krajev, ki nam kažejo na velikem prostoru borbo med melom, ki sili navdol, in rastlinstvom, ki se mu stavi v bran in preko njega prodira zmagovito navzgor, je v naših Alpah dovolj. Opozarjamo izrecno na nekatera taka pozorišča. Ta so: Okrešelj nad slavljenjo Logarsko dolino v Savinjskih Alpah, Velo polje v Triglavovi skupini in kotlina med Krnom in Lemežem s planino Na polju, nadalje ogromni Bovški okrešelj med Prestreljenikom, Kaninom in Veliko

Babo. Prostrana melišča pokrivajo tudi velik del severnega pobočja Karavank ob kranjsko-koroški deželni meji; razvijajo se izpred strmih in divje razozanih, golih skalnih sten in segajo tu in tam skoro od visokega glavnega grebena doli do znožja ob Dravski dolini. — Ob tej priliki bodi omenjeno, da kaže južno pobočje Karavank ves drug značaj. Nad gozdno mejo se ondod razvija pas alpskega grmovja (grmasta bukev, ruš, sleč, brin, slečnik, nakameni volčin i. dr.) in iz vrzeli v njem se vzpenjajo po pobočju visoko gori bujni alpski travniki in nad njimi enako pestri alpski pašniki do grebenov in najvišjih skalnatih vrhovnih oddelkov. Spričo teh odnošajev je rastlinstvo Karavank na obeh straneh toli različno in mnogovrstno. — Starejša melišča so le v gornjih strmejših oddelkih mrtva kamena puščava, spodnji, položnejši oddelki so se že odeli z živim zelenjem, ki vztrajno prodira navzgor.

V najvišjem oddelku alpskih trat, v višinah od 2000 m do 2200 m so življenski odnošaji že toli trpki, da omagujejo celo trave; na njih mesto stopajo polutrave ali šaši. Med njimi je najbolj razširjen *togi* ali *blazinasti šaš* (*Carex firma*). Ta se razrašča toli bujno, da ustvarja še kolikor toliko sklenjene ruše po hrapavem skalovju na strmih obronkih, kjer vladata izmenoma žgoče solnce in besneči vihar. Blazine togega šaša se sestavljajo iz kratkih, trdih (*togih*), vedno zelenih listov, ki se na gosto gnetejo okoli stebel. Na koncu triobega stebela odlebddeva cvetni prah v rumenih meglicah iz klasa s prašnimi cveti, v niže stoječih klasih ga pričakujejo pestični cveti. Blazina skrbno čuva redilno prst pod seboj, previdno nabira oživljajočo vlago in jo štedljivo pridržuje. V okrilju šaševih ruš vztrajajo previdno še marsikateri cvetlice alpskih trat. Visoko rastočih ni med njimi, take zaostajajo; samo nizka, pritalna rast se vzdržuje. Lesnate rastline so se skrčile v tej višini na nekoliko žilavih pritalnih grmičev. Ti so: že omenjena velesa, nadalje *topolista vrba* (*Salix retusa*), *marjetičnolist mračnica* (*Globularia bellidifolia*) in nam tudi že znana *azaleja*.

Prav kakor vrtnar vzgaja neke grme in drevesca na mrežastem latovju („špalirju“) ob vrtnem zidu in se pokrije z zelenim vejevjem (oblatovni ali oblátni grmi, oblátna drevesca), tako premrežajo in pregrinjajo imenovani grmiči melovita in skalnata tla (obtalni grmiči). Vrgli so se na tla, da jih besneči višavski vihar ne izruje,

ne razkosma in ne izsuši. Človek bi se mu v sili tudi ne ubranil bolje. S tako rastjo si hkratu varujejo potrebno prst pod seboj, dobrodejno toploto in oživljajočo vlago v njej ter ustavljajo s krepkimi koreninami nemilo polzenje v melu. In če se sipljejo nad takim ležečim grmičem zrnca dragocene prsti po strmini, jih grmič prestreže in prihajajo mu v prid kot dobro došlo darilo skope visokogorske prirode. Obtalni grmiči so značilna posebnost alpskih trat, dolinske trate jih nimajo. — *Topolista vrba* pregrinja kamenata tla in skale prav kakor velesa z gosto mrežo sveže zelenih vejic. Krepko zasidrana v podlagi zaustavlja mel in ga prezeleni. Samo konci vej se dvignejo iznad tal, svatbe veseli izpostavijo rdeče in rumene mačice. Te izdajejo grmič za vrbo. V tej presemetljivo skromni obliki se je vrba prilagodila odnošajem na alpskih višavah. Imenovana *mračnica* ima slične liste kakor *marjetica*, iznad obtalnega vejevja se dvigajo pokončna stebelca, ki nosijo na vrhu glavico, polno drobnih cvetov modre barve.

Kadar stopamo v pasu alpskih trat više in više, opazujemo spotoma, da se trate rahljajo, vrzeli v njih prihajajo pogostejše in večje. Meline, skalovje in snežišča prekinjajo pestro preprogo alpskih trat čim više tem izdatneje. Med njimi ostajajo bolj in bolj ločene zelenice. Redilne prsti je v višavi čimdalje manj; saj najdejo divje besneči viharji vsako prosto trohico prsti in jo brezobzirno odneso in razprše. Le po razpokah v skalovju, v globelich na površju skalnih balvanov ter v zavetnih kottičkih med kamenjem obliči še kaj prsti, ki je ondod že dragocena stvar. Mrtvo kamenje prevladuje navkreber bolj in bolj in kamenje — ne več rastlinstvo — določa krajini barvo in lice. V sklenjenih rušah rastoče rastline zaostajajo, trave ginevajo, Le *togi šaš* tvori tu in tam večje bodeče blazine, ki se upirajo sovražnim gorskim silam. Pa tudi njegova krdela prihajajo manjša in redkejša, ter naposled izginejo. Zato pa nastopajo s svežo življensko voljo druge, nove oblike rastlin, ki so se priredile za bivanje po teh osornih višavah na poseben način. Tako ponehuje alpska trata (v ožjem pomenu besede) in začenja se pas skalovja in naskalnih livad, ki se prostira v višinah povprečno 2200 do 2500 m. Gorenja meja sklenjene alpske trate (2200 m) je za rastje alpskih trat slična črta ločnica, kakršna je gorenja drevesna meja za drevesni pas. Rast-

line goste trate pač poizkušajo prodirati više, toda osornosti gorske prirode jih zavračajo — prava bojna črta zeli, kakor niže doli ob drevesih viharinikih bojna črta dreves.

Nad tratami se odpira vrhovni oddelek alpskega gorovja. Oproščena zdržema razprostrte rastlinske odeje se kaže skalnata vrhovna zgradba Apnenčevih Alp nemotena v vsem sijaju in veličastvu velegorskih oblik. Ogromna kamenena gmota kipi kakor v orjaški stavbi više in više ter se skončuje v smelo izklesanih vitkih vrhovih. Nešteti stolpiči in pomoli ustvarjajo po pobočjih bogato menjavo v oblikah, v stranskem pogledu se rišejo sirne črte skalnih sten in rog-ljati grebeni v stoteri, a nikdar enaki ponovitvi. Jasni vrhovi in obvrhnja pobočja se odražajo slikovito spredaj od zelenega obnožja, v višavi pa od nasičene modrine neba, ki veličastno zaključuje ostro orisano visokogorsko sliko.

Po višinah, ki se prostirajo nad alpskimi tratami, vladajo deloma tudi odljudne skalnate planote, ki imajo kraške znake, namreč divja škrabljišča, kjer se vrstijo žleb pri žlebu, in lijasto vdrte vrtače (Kanin, Bogatin, Komna, Podi pod Kamniškim Grintavcem itd.). Še više nas izenajajo že od nekdanjih lednikov zaokrožene, brdom podobne ledniške grbine (Kredarica, Šmarjetna glava itd.). Te višine so večidel že dosti nad pastirskimi planinami; pač pa se ondod dvigajo ponosni turistovski domovi in skromnejša zavetišča, ki so nastala v novjšem času, odkar človek ceni lepoto in veličastvo alpskega sveta (Triglavski dom na Kredarici i. dr.).

Le-te planote, grebeni in vrhovi do povprečne višine 2500 m so pas golega skalovja in po skalovju v malih raztresenih skupinah bivajočih rastlin. To rastlinsko družbo imenujemo naskalno livado. Cvetne rastline se vzdržujejo le še po razpokah v skalovju, po globelica in zatišjih, kjer se je ohranilo kaj malega redilne prsti. Ondod izpričujejo nepremagljivo silo življenja na način, da nam sega v srce. Pogumno se spuščajo v neprekinjen trd boj s skrajnimi osornostmi podnebja. Sneg in vihar, oster zimski mraz in dreveči sneženi plazovi, žgoče solnce in mrzel dež, posipajoče se kamenje in divje plohe jim strežejo po bitku in pretijo v neskončni obupni menjavi. In vendar vztrajajo ter oživljajo mrtvi kamen s svežim zelenjem in krasnim, žarnim cvetjem. Z neizmerno radostjo zre oko na te pogumne prednje straže rastlinstva, ki jim ni

skoro nobena stena prestirna, nobena rez previharna, in ki nas zmagovito pozdravljajo z vseh kotičkov in pokotin hrapavega skalovja.

Po naskalnih livadah biva v osamljenih blazinah že omenjeni togi šaš; čim više, redkejši je in izginja. Poleg njega se ziblje med cvetlicami še nekaj trav, zlasti glavičasta modrika (*Sesleria sphaerocephala*), ki se ob solncu in ob viharju brani zvenitve takisto kakor sorodna pisana modrika (*S. varia*). Precejšnje število cvetnih rastlin si ume po naskalnih livadah še prirediti večidel živo barvano cvetje v vsej nežnosti in milobi; med temi so: pritalna lepnica (*Silene acaulis*), ki ustvarja iz nagosto rastočih nizkih stebel mahu podobne, plošnate zelene blazine in jih kiti z obilico precejšnjih živordečih cvetov; rahlejšje blazine sestavlja smiljka (*Cerastium rupestre*, *C. carinthiacum*) in razvija na njih kakor sneg belo cvetje; skromna homuličasta črvinka (*Minuartia sedoides*) ima neznatne zelenkaste cvete na nizki, gosti, vzbočeni blazinici; belo cvetoča vejicata peščenica (*Arenaria ciliata*) združuje slično po več stebelc v rahlo blazinico; ob tajajočem se robu snežišč raste alpska zlatica (*Ranunculus alpestris*, *R. Traunfellneri*), razvija eden ali dva lepo narezana pritalna lista in dvigne na kratkem stebelu bel cvet; tu in tam se pojavlja še alpska vetrnica (*Anemone alpina*); v tem pasu ima po nadrobljenem kamenju svoje pravo domovanje že omenjeni alpski mak, narezljani pritalni listi mu sestavljajo blazinasta gnezda; krasna duhtea pirenejska skalna lepota (*Petrocallis pyrenaica*) pričara ali rožno rdeče ali lilaste cvete na nizkih v blazino združenih stebelcih, nagosto prirastli listki na njih so klinasti, na koncu nacepljeni, ob robu vejicati; slične goste pritalne blazine sestavlja alpska hutčinsija (*Hutchinsia alpina*), listi na stebelcih so ji pernatodelni, v grozd zdeti cveti pa beli; po melovih biva tudi že imenovani blazinasti okroglo-listi mošnjak (*Thlaspi rotundifolium*); lakotnice ali gladnice imajo liste ob dnu stebela združene v zvezdo ali rozeto, ki se previdno oklepa skalnatih tal, in razvijajo na kratkem stebelcu bele ali rumene cvete; med njimi je pozorosti vredna zlasti rumena Bertolonijeva lakotnica (*Draba Bertolonii*), ker se nahaja le v Kamniških Alpah (Grintavec, Skuta, Brana, Planjava) in pa v Apeninih, med tem ko biva naskalna zimzelena gladnica (*Draba aizoides*) v vseh

oddelkih naših Alp; liste v pritalni rozeti in drobno belo cvetje ima repnjak (*Arabis vchinnensis* i. dr.); same naskalne in namelne rastline so mnogovrstni kamenokreči (*Saxifraga*); prilagodili so se na taka stanovišča večidel z blazinasto rastjo in s pritalnimi rozetami (*S. incrustata*, *S. Hohenwartii*, *S. oppositifolia*, *S. squarrosa*); izredno lepo je rdeče cvetje, ki ga nastavlja iznad goste, zelene, naskalne blazine blesteči prstnik (*Potentilla nitida*); gorska osivnica (*Oxytropis montana* var. *Jacquini*) prihaja z nižje ležečih suhih tratnih tal tudi še v skalne livade; zali kocinasti oklep (*Androsace villosa*) zloga liste v skoro oblase rozete in jih ščiti s kocinasto odejo, v kobul združeni cveti so rdečkasti z rumenim ali bagrenim goltom; svišči razvijajo tudi po skalnih livadah čudovito lepo modre cvete (*Gentiana pumila*, *G. triglavensis*, *G. Froelichii*), nad vse lepa je triglavska neboglasnica (*Eritrichium nanum*), ki ima nizko, od dolgih dlak sivo blestečo blazino, posuto z obilnimi cveti, ki se ponašajo v čisti jasni modrini, vhod v cvet pa znači rumen kolobarček — prav kakor pri znani spominčici; tu in tam raste iz razpoke v strmi skalni steni še Cojzova zvončica (*Campanula Zoisii*); naravno je, da biva po osojnih strminah v pasu skalnih livad tudi še brhka alpska očnica (*Leontopodium alpinum*), kljubujoč solncu in vetru v svoji varni gosti beli odeji; spremlja jo slično v dolge, bele kocine odeta kocinasta škrzolica (*Hieracium villosum*).

Poleg teh je v naših Alpah še nekaj drugih, v skupnem številu vendarle kakih 60—70 vrst cvetnih rastlin, ki kljubujejo trpkim življenjskim pogojem, vladajočim po visokoalpskih naskalnih livadah. Na vsem prostoru naših domačih Alp biva približno 1300 vrst cvetnih rastlin, ki jih je izobrazila priroda v bujnem izumljanju oblik*). V brezdrvevnem alpskem oddelku jih štejemo le kakih 300; samo petina tega števila prestopa v skalni pas. Poleg cvetnih bivajo ondi seveda še brezcvetne rastline: lišaji, mahovi in praproti, ki lažje izhajajo, ker so preprosteje urejene.

Med cvetnimi rastlinami naskalnih livad, ki smo jih navedli, nas mnoge iznenajajo z nena-

*) Prijatelj rastlinstva, ki želi sam spoznavati rastline, poseže po izborni žepni knjigi: *Flora slovenskih dežel*, ključ za določevanje cvetnic in praprotnic, sestavljen J. Glowacki, uredil L. Poljanec. Ljubljana, 1. snopič 1912, 2. snopič 1913, nadaljevanje pride.

vadno vnanjostjo: ali imajo blazinasto rast, ali pa združujejo liste tik ob tleh v rozeto. Blazinasta rastlina je podobna majhni zeleni blazini, položeni na skalo. Najbolj izrazita taka rastlina ima korenino, ki sega v skalno razpoko, navzgor pa poganja nad skalno površje kratka, enaka debelca nagosto obrastla z malimi listi; stebelca se cepijo na kratke veje, ki stojijo tesno druga tik druge; tako se naredi vzbočena blazinica, podobna polutki. Previdno potuhla, pa uspeha gotova čepi na skali v tihi žilavosti. Površje ji sestavljajo konci vej opremljeni s šopkom vedno zelenih listov. Zamrli starejši listi ne odpadajo, nego pokrivajo srednji in spodnji del vejic tja do središča blazine. Naposled se odpre hkratu po vsej blazini na kratkih pecljih obilica živo barvenih cvetov, da imamo pred seboj mičen vrtec poln cvetja na sicer goli skali. Take polutkaste blazine delajo: moškati in nasršeni kamenokreč (*Saxifraga moschata*, *S. squarrosa*), triglavska neboglasnica (*Eritrichium triglavense*), pirenejska skalna lepota (*Petrocallis pyrenaica*), homuličasta črvinka (*Minuartia sedoides*) i. dr.

Nekoliko drugače so urejene pločaste blazinice, ki jih gradi n. pr. pritalna lepica (*Silene acaulis*). Njena kratka, enaka stebelca stojijo drugo tik drugega kakor v mahovi ruši, segajo v zemljo s koreninami in tvorijo pločasto blazino. V gosti družbi rastoč se čutijo stebelca varna in blazine razrastejo tolike, da merijo po več decimetrov na dolgo in široko; uspevajo torej izborna — znamenje, da je blazinasta rast dobra prireditelj. Na vsakem stebelcu se odpre primeroma velik rožasto rdeč cvet. Stebelca vse blazine cveto hkratu, tako da blazina plamti od gosto nagnetenega cvetja, ki je vtakano v smaragdno zeleno osnovo in nam nudi krasen pogled. Pritalna lepica je zelo razširjena in opozorljiva alpska rastlina; njene blazine žarijo po kamenatih pašnikih, na melu, na površju skal, iz razpok in na ozkih policastih skalnih pomolih.

Še na drug način se sestavljajo rozetne blazine. Tako blazino ustvarja vedno zeleni kreč (*Saxifraga aizoon*). Med mnogovrstnimi kreči rastejo mnogi iz razpok v skalovju. Zaradi tega je nastalo pomotno mnenje, da je rastlina sama razcepila, ali z drugo besedo rečeno: razkrečila skalo, da si zasidra korenino v razcepu. Odtod ima rastlina ime kamenokreč ali skrajšano: kreč. V razcepu nabrana prst, če se je napojila

vode, ostaja dolgo vlažna, ker ni dostopna vetru. Glavno steblo vedno zelenega kreča ima debele trpežne liste brez pecljev, tik pri tleh zbrane v šop tako, kakor so zbrani venčni listi v cvetu vrtnice ali vrtni rože; odtod ime takemu šopu: rozeta ali rožica. Listi v šopu so razpostavljeni na vse strani, starejši stojijo na obodu, mlajši se vrstijo proti sredini; ker so mladi listi krajši in manjši, ne zastirajo starejšim svetlobe. Listi se tiščijo drug ob drugega in tako se složno varujejo suše ter uživajo toploto tal. Taka rozeta je očitno uspešna prireditel. Glavno steblo poganja kratke pritalne stranske veje (prtilike), in na teh priraščajo listi zopet šopoma združeni. Tako se zasnujejo precej velike skupine šopov ali rozet, in le-te pokrivajo tla zdržema liki blazina ter varujejo združene tem bolje toploto, vlago in prst pod seboj. S takimi, tal se oklepajočimi rozetami rastlina prezimuje, v poletju pa prirastejo iz sredine rozet cvetna stebela kvišku in nastavijo po več belih zvezdastih cvetov. Slične rozete imajo nekateri jeglič, svišč, maki, vetrnice i. dr.

Vedno zeleni kreč ima še prav posebno, čudno napravo na svojih debelih, vodoshrambenih listih. Le-ti imajo na robu v jamicah majhne odprtine ali reže, da z njimi izločajo vodo, če jo list obiluje ob vlažnem vremenu, z vodo pa tudi apnenec, kolikor so ga korenine sprejele odveč. Na vsaki jamici leži bela luskica, ta je izločeni apnenec. Vrsto luskic vidimo z golim očesom ob robu na gornji strani vsakega lista. Ob suhem vremenu se listi vsake rozete tesno sklenejo in tako branijo, da voda ne izhlapi iz njih prebrzo; pokrovci na režah zadržujejo vodo, da ne uhaja iz rež. Listi so debeli, da sprejmejo obilo vode in jo potem hranijo v zalogi. Kreči rastejo po prisojnem skalovju; bili bi večkrat v nevarnosti, da uvenejo, če bi ne bilo te varnostne naprave.

Izredno krasna rozetna blazinka po strminah naskalnih livad je blesteči prstnik (*Potentilla nitida*). Kdor prinese v veličastne višave Triglavove le nekaj zanimanja za lepoto in nežnost cvetlic, je ne prezre; in komur snuje tam gori domišljija v čaru pravljice, tisti sodi, da je ta leskeča krasota v istiniti svet presajena triglavska roža. Njene blazine blestijo po svetlem skalovju v beli svili; listi so namreč odeli v belo, ležečo dlako, ki odbija svetlobo kakor čista svila, in varuje mlade poganjke sehnjenja ob solncu in ob vetru. Listi so trodelni in sestavljeni kakor prsti na roki. Bližnje sorodnice

tej rastlini imajo peterodelne liste, odtod ime prstnik vsemu rodu. Korenika se vije v zevajočih razpokah po skalovju, vejevje z bujnimi listi pregrinja skalno površje z gosto blazino; iznad nje se dvigajo kratki peclji in odpro le po en cvet, pa ta je velik in izredno krasen. Ob času cvetja so skale od teh cvetov kakor posute z breskovim cvetjem. Zali rdeči cveti s temnejšimi prašnicami se izredno lepo podajajo na svilenih sivozelenih blazinah, ki se prostirajo po jasnem skalovju. Blesteči prstnik je redka rastlina, nahaja se samo po Tirolskih Dolomitih in še nekako pogostoma po Osrednjih Julskih Alpah, poredkoma v Karavankah (Kepa, Storžič) in še redkeje v Kamniških Alpah (Grintavec), je torej izključno le dika Južnih Apnenčevih Alp.

Cloveku se milo stori, ko vidi, kako se blazinaste rastline vzdržujejo na težavnem bivališču umno razpolagaje z dosegljivimi sredstvi in si celo prigospodarjajo bogato cvetje. Prilagodile so se čudovito veleogorskemu osornemu podnebnju. Zoper sirovo silo viharjev varuje rastlino pritalna rast in pa dolga, razrastla korenina, ki se čvrsto zasidra v podlagi; zoper pesek, ki ga pripodi veter s seboj, jo varuje kolikor toliko gladko površje blazinice in pa čvrsti ustroj listov. Blazinica se drži pri tleh, da je kolikor moči blizu toploti tal, in čepi nad svojo trohico redilne prsti, da je veter ne razpiha, ne razsuši in ne umrazi. Vejice v blazini se gnetejo nagosto, in ker ostajajo zamrli listi na njih, rabi blazina kakor goba, ki se ob dežju željno napije in potem drži oživljajočo vodo skopo v zalogi za dobo suše. Sveže liste brani zvenitve ali trdna koža, ali pa se odevajo v gosto dlako. Ves notranji ustroj v listih je pa tudi tak, da varčijo z vodo kar najbolje. V tem smislu so ustvarjeni debeli, sočni listi kamenokrečev. Blazinaste rastline so izborna prireditel in so za visokoalpsko rastlinstvo ne samo po naših, po vseh Alpah, prav tako značilne kakor palme za rastlinstvo vročega pasa ob zemeljskem ravniku (Schröter). To so čisto posebne oblike rastlinskega življenja, ki si jih je vzgojil čarobni visokogorski svet. Pas naskalnih livad smemo naravnost imenovati pas pritlikavih blazinastih trajk.

Nekatere rastline naskalnih livad segajo rade v ugodnejši pas alpskih trat in dobro prenašajo tekmo z ondešnjimi domačinkami; nahajamo jih trajno med njimi naseljene (n. pr. pritalno lepnico). Druge so kos osornostim podnebja

in skoposti tal, ne odolevajo pa menda v tekmi z drugimi rastlinami; uspevajo raje izven tekme v osamljenosti naskalnih livad (n. pr. triglavska neboglasnica).

Nekatere blazinaste rastline naskalnih livad prestopajo drzno celo še višino 2500 m. Čim više, tem redkeje so poraztresene, in 150—100 m pod najvišjimi vrhovi zaostajajo cvetne rastline večinoma, ker venjar ne odolevajo osornostim, ki so jim izpostavljeni ti vrhovi. Nekatere teh prisrčnih blazinic pa pogumno rasto in cveto še na virovitih najvišjih vrhovih, kakor so Triglav, Škrlatica, Mangart, Grintavec, Kočna.

Če stojimo na takem gospodujočem vrhu, tedaj premotrujemo primerno njegovi veličini najprej na veliko idoče poteze ogromne slike, ki se razgrinja pred nami. Molče strmimo nad mogočnim bližnjim spremstvom vladarjevem: nad sosednjimi vrhovi, nad rezkimi, rogljati grebeni, ki jih spajajo, ter se razraščajo in daleč od nas prehajajo v mehke oblike srednjega gorovja. Po dolinah se belijo ceste in blestijo reke, ob njih se širijo prostrane poljane in vmes raztresene vasi in mesta ljubljene domovine, utopljene v skrbi o bodočnosti. Željno sega oko v večje in večje daljave tja do modro sivega meglenega diha, ki leži nad mejami neizmerne obzorja. V svečanem razpoloženju občudujemo velikost, svobodo in bogastvo prirode. Če se na odpočitek obrne oko v bližino, nam vzkipi čuvstvovanje nanovo, ko zazremo ali v zatišju med kamenjem ali nad zevajočo skalno razpoko pritlikavo rastlinico, ki pogumno zeleni ob težavnih življenskih pogojih in jim zmagovito kljubuje, ter se, ko jo pomilujemo, čila v pravilni rasti smehlja po naša z žarnim svatovskim nakitom. Pač jih je malo teh prisrčno ljubkih malčkov, večinoma vlada po najvišjih vrhovih vendarle goli kamen v trpki resnobi. Ob smeli skalni stezi, ki vodi od Kredarice (2515 m) po vrtoglavih strminah na Mali in potem na Veliki Triglav (2863 m) v soseščini večnega snega in leda, nas pozdravljajo še te-le cvetne rastline: glavičasta modrika (*S. sphaerocephala*), homuličasta črvinka (*M. sedoides*), alpski mak (*P. Kernerii*), pirenejska skalna leptotica (*P. pyrenaica*), okroglosti mošnjak (*Th. rotundifolium*), alpska hutčinsija (*H. alpina*), Hohenwartov kreč (*S. Hohenwartii*), triglavska roža (*P. nitida*), triglavski svišč (*G. triglavensis*), triglavska neboglasnica (*E. triglavense*) in še kaj drugih.

Skoro popolnoma brez zelenja so strme, do tisoč metrov visoke severne stene ob poglavitnih slemenih Osrednjih Julskih in Kamniških Alp, istotako visoko ležeči okrešlji, to so tisti značilni dolci, ki imajo ali divje razorano skalnato, ali pa z debelim kamenim razvalom zasuto široko dno. Odkrušeni kameni so svoj čas tvorili vrhove in robove in so ponosno zrli doli v okrešelj. Solnce in mraz, veter in led so jih strmoglavili. Sedaj se odljudni dalje drobijo v groblji. (Podi pod Grintavcem, Podi med Kredarico in Triglavskim lednikom — Dolec med Grintavcem in Kočno i. dr.). Po teh ogromnih skalnih stenah, ki mrtve in okorele strmijo proti nebu, in po prostranih kamenatih puščavah bivajo le še siromašni skorjasti lišaji.

Skorjasti lišaji — to so tiste bele in sive, tudi ali modre ali rdeče lise, ki jih vidimo naslikane po skalovju. Rdeči lišaj bradavičnik (*Verrucaria marmorea*) smo že omenili. V naših Apnenčevih Alpah se pojavlja zelo pogostoma lišaj modri skorjevec (*Hymenelia coerulea*) celo še po skalnih čerch najvišjih vrhov. Na glem kremenjaku, dasi je trši od jekla, in na kremeničnatih kameninah (v Karnskih Alpah in v Karavankah) nam udarja v oči zemljevidni lišaj (*Rhizocarpon geographicum*), ker napravlja obsežne, nepravilno orisane, v živahnem barvnem nasprotju črno in rumeno poslikane skorje v vsakršnih alpskih višinah.

Nakamenski lišaji si pribavljajo skromno hrano naravnost iz kamena in iz trohic praha, katere jim donša veter. Tesno priraščajo na golo skalovje, in tvorijo na njem tanko skorjo, čvrsto orisano. V kamen posezajo s koreninastimi izrastki in skorjasti lišaji zraščajo z njim popolnoma. Pri tem izločajo ogljikovo kislino, ter z njo in z vodo počasi razkrajajo, mrvijo in rušijo vsakršni kamen. Taki lišaji so zelo zmerne in zelo žilave rastline. Brez kvara prestajajo hud mraz in dolgotrajno sušo. Utrpevajo torej celo vodo, ki je sicer rastlini in istotako živali pogoj, ki odločuje o življenju in smrti. Hlastno srkajo vodo po pekoči dolgi žeji in zdi se nam, da so prve kaplje dežja po trdovratni suši slasten užitek v njih bornem naskalnem življenju. Nakamenski lišaji so edine rastline, ki redno bivajo še v skrajnih alpskih višavah in so ondod zadnji svedoki gasnečega rastlinskega življenja.

Lišaji so sploh nenavaden pojav v rastlinstvu in kažejo, kako čudna pota priroda včasih

izbira, da omogoča življenje. Na oko so enotne rastline. Dolgo so jih smatrali za take. Pa niso. Kakor se dva trgovca združita, da omogočata skupno podjetje prvi z glavnico, drugi s posebno trgovsko nadarjenostjo; tako sta se v lišaju združili v vzajemno korist dve rastlini: neka alga in neka gliva. Združili sta se toli tesno, da ustvarjata samostojno, novo rastlino posebnega kroja. Imenujemo jo lišaj (Schwendener, 1869). Zelena alga preskrbljuje glivo z organskimi snovmi, ker si jih gliva ne zna sestavljati, gliva pa dovaja algi vodo in rudninske sirovine. Alge bivajo navadno na vlažnih krajih. Glive istotako. Glivam ni mar za svetlobo, uspevajo tudi v temi. Zveza obojih pa daje združnikoma sposobnosti, ki jih nimata, če sta samostojna. V zvezi sta se prilagodila povsem drugim življenjskim potrebščinam, kajti lišaji uspevajo tudi na suhih in svetlih krajih, kjer bi združnika vsak zase ne mogla živeti. Na ohlipnih golih čereh v alpskih višavah se izpostavljajo z žilavo življenjsko silo i osihajočemu vetru i jarkemu solncu. Čemu si nabavljajo nekateri lišaji pestro barvilo (rumeno, rdeče, modro) to še ni pojasnjeno. Spričo borne hrane rastejo lišaji zelo počasi, skorja se polagoma večja na obodu.

Lišaji vendar še ne značijo skrajuje skromnosti, ki se ji zna prilagoditi rastlinstvo. So rastline, ki so še preprosteje urejene in se umejo preživljati celo na golem snegu, kjer bi človek mislil, da je zamrlo vsakršno življenje. Tudi po naših Alpah se pojavi včasih rdeča snežna alga (*Sphaerella nivalis*). Od nje pordeči sneg na prostorih, ki merijo po več metrov na dolgo in široko. Tak sneg je na površju in 2–5 cm na globoko poln snežne alge. Ta rastlinica je posamič nevidna golemu očesu, šele pod drobnogledom (mikroskopom) jo vidimo razločno. Njeno telesce je ena sama skoro oblata grudica žive snovi, odeta za varstvo v tenko kožico okoli in okoli. Oblica meri do 0.02 mm v premeru in ima v sebi poleg običajnega zelenila še barvilo, rdeče kakor kri. To barvilo ima namen, da zbira toplotne žarke in pretvarja svetlobo v toploto. Enako barvilo imajo marsikateri cvetne rastline zlasti v visokem gorovju v zelenih listih in steblih, pa tudi v cvetih, in je s čudovito tehniško iznajdljivostjo izbrano prilagodivo na mrzlo podnebje. Rudninsko hrano jemlje snežna alga iz bornega praha, ki ga prinaša veter na sneg. Pojavi se navadno na milijone malih oblic te alge, da je od njih sneg vidno rdeč. Kakor ima golo ka-

menje svoje rastlinstvo, tako ga ima torej celo sneg.

Nekoč je zagledal K. Dežman, bivši predstojnik deželnemu muzeju v Ljubljani, rdeči sneg na Stenarju v Triglavski skupini.*) Ko je njegov vodnik opazil ta čudni pojav, je vzkliknil: „To je premagovalna kri!“ in je Dežmanu pojasnjeval, da se pojavlja rdeči sneg poleti po hudem južnem vetru; lovci pa menijo, da prihaja rdeča barva od premaganega vetra.

Snežna alga se pojavlja tudi v obtečajnih deželah na snegu in ledu in je sposobna, da preživi zelo hud mraz.

Dokler je snežna alga na snegu, ni videti znamenja življenja na njej. Brž pa ko solnce stali okoreli sneg na površju, oživijo rdeče oblice v snežnici. Tedaj rastejo in se večajo, naposled se pripravijo na razmnožitev.***) Vsako oblico deli nevidna v njej snujoča življenjska sila navadno na štiri dele, ki se zaokrožijo. Kmalu potem opazovalca neizmerno iznenadijo. Zganejo se in živahno zaplavajo v snežnici — prav kakor kaka živalica močelka (infuzorij). Gibljejo se s pomočjo dveh tenkih nitek žive snovi, ki sta prirasli na sprednjem, nekoliko ožjem koncu oblice in služita nekako kakor vesli, ali bolje rečeno kakor gonilni vijak na parniku. Čudimo se, odkodi ta moč, in kako deluje. Že tu, na toli nizki stopnji je življenje zagoneten pojav. Čez nekaj časa potegne oblica nitki „migetalki“) vase, se zaokroži in ojači kožico na svojem telescu. Potem je vsa podobna svoji bivši materi. Ampak sedaj so štiri snežne alge na mestu prejšnje edne. Tudi te se kmalu delijo takisto. Povečanemu številu pristaja večji prostor na snežišču; s plavanjem si ga alga pridobiva.

Še bolj čuden je drugi način množitve. Živa snov, ki je z njo napolnjena oblica snežne alge, se deli, ponovno se razpolavlja na 64 ali še več delov. Le-ti vsi oživijo, si ustvarijo po dve migetalki in odplavajo. Na tisoče teh malih „blodilic“ — tako jih nazivlje prirodoispej — plava sem in tja, se suče in vrvi in blodi v kapljici snežnice. Kadar se pa dve blodilici srečata in zadeneta, se dotakneta s sprednjim koncem, ter se

*) Dežman poroča o tem v: Drittes Jahresheft des Vereines des krainischen Landesmuseums, 1862, str. 255. — Pozneje menda nikdo ni imel prilike, da bi opazil rdeči sneg v naših Alpah.

**) Življenske pojave snežne alge so proučevali in nas z njimi seznanili: Wille v Kristijaniji, 1903; Schmidle, 1903 in Wollenweber, 1908, v Berlinu.

popolnoma spojita v eno samo oblico. Ta je prenovljena in pomlajena snežna alga, osvežena in okrepčana, ker se v njej spajajo dva svojsva, je novi rod. Blodilice so vse enake, vsaj oko ne opazi razlike med oplojenimi in oplojujočimi. Izražena je spolna ploditev le v bistvu. Zgodi se pa, da zadeneta v vrvežu blodilic dve druga na drugo, pa se ne spojita, nego begneta kakor prestrašeni narazen — „spoznali“ sta se, da izvirata od iste matere, da sta kakor brat in sestra; priroda veli, da nista določeni druga za drugo! Izenajeni vidimo, da živi življenje vseskozi po isti zakonitosti, skoro na najnižji stopnji prav tako kakor na najvišji!

Snežna alga nam še v drugih smereh širi obzorje. To čudno bitje živi sedaj mirno rastlinsko življenje, sedaj se živahno giblje kakor žival. Pristno rastlinsko zelenilo, čeprav ga zakriva rdečilo, izpričuje, da se hrani po rastlinsko. Zaradi tega smatramo snežno algo za rastlinsko bitje. Stoji pa na najnižji stopnji rastlinskega rodovnika, ondi kjer se rastlinstvo stika z živalstvom. Živa bitja, ki niso odločno ne žival, ne rastlina, nego spajajo v sebi svojsva obeh, so najpreprosteje urejena. To dejstvo je krepka podpora mnenju, da sta se rastlinstvo in živalstvo razvila iz takega skupnega nedoločenega izvorišča, iz nedoločenih praoblik (Charles Darwin, 1859).

Snežna alga je ena sama grudica žive snovi, odeta za varstvo z mrenico. Vse popolneje rastline so zgrajene iz mnogih takih živih grudic. Biologi zovejo te grudice ne prav primerno „staničice“. Kako je prišlo do take zgradbe? Snežna alga se množi navadno tako, da se deli na dele, le-ti gredo saksebi in živijo posamič. Iz te prvotnosti se je zasnova v davnini zemeljske zgodovine znamenit napredek, ko se žive stanice po delitvi niso ločile, nego so ostale združene, kajti izkazalo se jim je, da sloga jači. To socialno načelo je postalo tehniška podlaga vsem popolnejšim živim ustrojem. Mogočna bukev in v pestrem cvetju blesteča zel sta zgrajeni iz milijonov živih grudic, istotako sleherna žival in človek. Slično je sestavljena zidana stavba iz neštetihih stavbenih kamenov. Tista mrenica, ki odeva vsako grudico žive snovi, veže žive stavbene kamene, liki malta veže kamene v zidu. Če vezivo oleseni, ima stavba posebno trdnost — taka so debela in veje lesnatih rastlin. Mnogostanično živo bitje je stavba posebne vrste: gradi se sama; vsaka stanica v njej je hkratu stavbeni kamen in stavbenik.

Taka skupina stanic je, bolje rečeno, velika zadruga, je država, sestavljena iz milijonov državljanov, ki složno sodelujejo za skupno blaginjo. Prispevek poedine drobne stanice k skupnemu delu je pač le majhen. Vsota življenskega dela vseh stanic pa je čudovita, je življenje vse rastline, živali, človeka (R. Virchow 1858). Ta spoznatek je porušil nekdanji pojem o življenju, in ga postavil na nov temelj. Predno so se ljudje združevali, je bil vsakdo Robinzon; sam si je moral vse pripravljati, hrano, obleko, stanovanje. Njegovi izdelki so bili le sila skromni. Z udruževanjem se je mogel zasnovati temeljit in neomejen napredek po načelu delitve dela. (E. Haeckel 1866). Razložili so se ljudje po opravilih v stanove, ki ima vsak svoj opravke. Sicer so zato ljudje manje samostojni, ker so navezani drug na drugega, toda opravi se izvršujejo popolneje. Delodelje je ustvarilo kulturno državo. Prav tako so v popolneje ustrojeni rastlini razdeljeni opravi na skupine stanic, ki so se svojemu opraviu primerno prilagodile. Vsak oddelek take rastline ima drugo opravo in njemu primerno obliko. Nekatere stanice srkajo hrano iz tal, druge rastlino zasidrajo v tleh, še druge jo oddajajo navzgor; vse tri skupine združene tvorijo korenino. Nadaljnja skupina stanic je prevzela kemijsko predelavo sirove hrane v izdelano životvorno hrano, le-ta skupina deluje v zelenih listih. Deblo in veje imajo tehniški posel, da nosijo liste in jih izpostavljajo svetlobi, ter prevajajo vodo in hrano, kamor treba. Zopet drugim nalogam služi cvet, in si jih je razdelil na čašo, venec, prašnike in pestič, in v pestiču se porazdeljuje delo nadalje, dokler doseže rastlina življenski smoter v semenu. Vnanji odnosi zahtevajo tudi še mnogoterih ukrenitev za vsestransko varstvo in obrambo, za odbijanje neugodnih vplivov in izkoriščanje ugodnih, nadalje za prenašanje cvetnega praha in za razsevanje semen itd. Stanice so v čudoviti nadarjenosti sprejele in med seboj porazdelile vse te raznolike naloge in se jim mojstrsko prilagodile. V složni vzajemnosti izvršujejo življensko delo vse rastline in skrbijo za potrebno prenavljanje in pomlajanje njih skupnega življenja s pomočjo semen in, če treba, še s pomočjo drugih naprav. Dolga je bila razvojna pot od posamezne samostojne stanice, kakršna je snežna alga, do mnogotero sestavljene cvetne rastline. Veliko, čudovito delo se je izvršilo v prirodi

na podlagi dveh načel organizacije: združevanja in delodelja. Obe načeli vodita še sedaj in bosta vodili neomejeno napredek v rastlinstvu in živalstvu in nič manje v človeštvu. Veličasten pregled čez vse trojedino kraljestvo živih bitij, in vpogled v vodilne misli neštete milijone let in ogromno število oblik obsegajočega razvoja v živem stvarstvu! —

Ako stojimo na vrhu Triglava v čaru višine in daljine in nam oko prematra krajino od vznožja ob Savi in Soči tja do vrha, tedaj imamo pred seboj ogromno prizorišče, ki se na njem odigrava življenska borba v različnih oblikah: v dolini so še človeške naselbine, obdelano polje in bujne pestre trate, nad znožjem gorovja se širi močno rastlinsko snovanje v gozdnem pasu v sklenjeni rasti visokodebelnih dreves, potem pa bolj in bolj pojema. Že pod drevesno mejo upada človeku pogum do trajne naselitve in trajne borbe z osornostmi gorske prirode. Da bi trajno živel še nad to mejo, za to se ne more odločiti. Rastlinstvo še krepko kljubuje tudi nad ono ločnico in se stavi v bran s prikladnimi sredstvi. Ob skrčeni rasti poraja nove in nove zmagujoče oblike s čudovito iznajdljivostjo. Ampak prisiljeno je, da nastopa bolj in bolj skromno. Naposled onemoglo izzveneva na golem skalovju najvišjih vrhov.

Ponovitveni pregled nam kaže v visokogorskem pasu brezdrvesno alpsko rastlinje razvrščeno v treh oddelkih. V spodnjem vlada rušje, ki ga prekinjajo trate, zlasti mlečeve. Srednji oddelek ima le še nizko grmičje (sleč, brin) proti gorenji meji le obtalno grmičje (velesa, azaleja, obtalne vrbe) in je domovje slavljenih, cvetja bogatih alpskih trat, ki pokrivajo tla v sklenjeni rasti. V tretjem, gorenjem oddelku prekinja rastlinsko odejo bolj in bolj skalovje; nizke blazinaste in rozetne rastline samevajo po skalnih livadah, obtalne vrbe so zadnje lesnate rastline. Navkreber izginja cvetje, po najvišjih vrhovih so deloma naskalni lišaji edine rastline.

Nemo uživa oko veličastno krajino visokogorske življenju sovražne samotnosti, z naslodo pa se obrača nazaj po čarobnem območju čudovitega alpskega rastlinja. Pozorni motritelj je neizmerno presenečen, ko prestopi mejo enakomerne gozdne rasti in više v gorovje korakajoč zapazuje okoli sebe obilico rastlin v pestrem cvetju. Pa to ni morda le oslajeno rastje nižav in ravnin, omagajoče v neugodnih odnošajih gorskega pod-

nebja! Nasprotno! Raznovrstnost alpske rastlinske družbe presega ono ravninske družbe, še bolj pa ono gozdnega pasa. Mnoge alpske rastline so prave domačinke v Alpah, pa tudi te niso siromašne vnanjosti. Alpsko rastlinje je vseskozi čilo in krepko, je plemenit nakit, da se radi ponasamo s šopkom natrganih alpskih cvetic! Posebno nas preseneča, da so alpske in zlasti visokoalpske rastline navzlic veliki raznovrstnosti vendarle skoro vse istega kroja. Nizke ali celo pritlikave rasti so, listi in veje se držijo pri tleh; na malo trupelce pa so nastavljeni razmeroma veliki cveti, pa ne v blelih, slabo izraženih barvah, nego v plamtečih in nasičenih, ali pa kar skupine cvetov, lično združenih v prirodni šopek. Šele v višjem oddelku alpskega pasa, zlasti po naskalnih livadah naletamo na oblike, ki budijo vtisk prav skrčenih odnošajev, pa tudi ondi razodeva še popolnoma pravilni cvet sveži pogum in v živih barvah vriskajoče zmagoslavje alpskega rastlinja po zmagoviti borbi zoper osornosti podnebja in skopost tal. Slična borba je tisti činitelj, ki izenaka kroj alpskim rastlinam, le-te so primorane, da se stavijo v bran s sličnimi ukrenitbami. Tiste, ki se niso mogle prilagoditi, je boj za bitek s trdo roko izločil.

Da dobimo vpogled v to borbo, se seznamimo s posobnimi svojstvi, ki jih ima alpsko podnebje, in z njimi odločuje rastlinam življensko usodo.

Rastno dobo imenujemo čas od tedaj, ko se rastline zbudijo od zimskega počitka, dokler ga zopet nastopijo. Bridka neugodnost je, da nudi alpsko podnebje rastlinam dosti krajšo rastno dobo na razpolago nego nižavsko podnebje in vrhu tega zahteva, da rastline opravijo svoje življensko delo ob dosti nižji zračni toplini. Nekaj števil nam postavi te odnošaje zgovorno pred oči.

Spremljajmo pomikanje zračne topline, ki je v bistvu vzporedno s pomikanjem solca na nebesnem oboku! Od najnižje točke sredi zime se dviga toplina preko spomladi do najvišje v poletju, in potem pada preko jeseni, dokler zopet doseže zimsko najnižino. V nemar pustimo tisto pestro menjavo vremenskih pojavov, ki se kakor valovi pomikajo v gibkem ozračju sedaj v hitrem, sedaj v zadržanem koraku preko dežel in nam prinašajo sedaj solnčne dneve, sedaj ogromno večdnevno jato oblakov, sedaj čezmerno toploto, sedaj nepričakovan hlad.

Zimski čas nam je tisti, ko se drži dnevna toplina vedno pod lediščem, to je pod ničlo naših toplomerov. J seni pade dnevna toplina pod ničlo in se začenja zima v Ljubljani, torej pred znožjem naših Alp v višini 298 m, dne 3. decembra. V Karavankah ob gozdni meji, ali točneje rečeno na Obirju*) v višini 1612 m se začenja takisto že 13. novembra in v višini 2000 m ali točneje rečeno na Obirju v višini 2074 m že 27. oktobra.

Od začetka zime pada toplina do najnižjega stanja sredi zime, to je pri nas v nižavi v prvi tretjini januarja. Potem se trajno dviga, in kadar doseže ničlo našega toplomera, z zadoščenjem pravimo, da je prave zime konec. V Ljubljani odhaja zima v tem smislu povprečno 17. februarja, v Karavankah ob gozdni meji 31. marca, v višini 2000 m (v zaokroženem številu) pa se poslavlja šele 30. aprila, cel mesec kasneje.

Zima traja torej, če jo sodimo po številu mraznih dni, v Ljubljani 76 dni, v Karavankah ob gozdni meji 138 dni, in v višini 2000 m 185 dni, to je pol leta. Ob znožju Obirja, v Železni Kapli (554 m) traja 97 dni, podaljšuje se torej nje go-spodstvo v gozdnem pasu v višinskem razsegu 1060 m za 41 dni, v alpskem pasu do vrha Obirjevega pa za 47 dni, čeprav meri višinski razseg le 435 m. Poostritev v alpskem oddelku je prav znatna. Povprečna toplina januarja, najmrzlejšega meseca je v Ljubljani -2.3° , v Železni Kapli -4.3° , na Obirju v višini 1612 m -5.3° in v višini 2047 m -7.1° C.

Dobo trajne topline pod ničlo prestaja rastlinstvo vobče v polni otrplosti — kajti življenje je presnavljanje, je gibanje; vodeni sokovi v rastlini pa so v tej dobi vkovani v ledeno okorelost.

Potem ko so se poslovili mrazni dnevi, je še nekaj časa treba, da se zemlja oprusti snežene

*) Rudonosna gora Obir na Koroškem v Karavankah tik ob severni strani glavne panoge tega pogorja ima marljiva rudarska podjetja v vseh višinah in trajno naseljena bivališča rudarjev. Spričo živahnega zanimanja za domačo meteorologijo, ki ga je bil menda izprožil svoj čas prof. M. Ahacelj s svojim rednim opazovanjem v Celevcu (1813—1843), so nastala na Obirju štiri meteorološka opazovališča; prvo v višini 1230 m, drugo v višini 1612 m, to je približno ob gozdni meji, tretje malo pod vrhom v višini 2047 m, vsa tri na južnem pobočju, in četrto prav na vrhu v višini 2140 m. Ker v Julskih Alpah ni višinskih opazovališč, se opiramo na podatke z Obirja. To tem lažje, ker ni povoda, da bi podnebje v Julskih Alpah bilo bistveno drugačno. Podatki so posneti iz monografij: Conrad, Klima von Kärnten 1913, in Seidl, Klima von Krain 1902.

odeje, da se ogrejejo tla in ledeno mrzla voda v njih. Kmalu pririje zvonček iz tal in na leski se zleknejo prašni cveti ter sipljejo rumeni cvetni prah že pri $2-3^{\circ}$ C. Lahko pa rečemo, da se rastlinsko življenje že radostno podviza, kadar povprečna dnevna toplina doseže 5° C. (Takrat je jutro prosto mraza in ima 2° topline, popoldne se dvigne živosrebrna nit do 10° in stoji še zvečer pri 6° C). Na travnikih se pokaže prvi dih svežega zelenja. V bukovem gozdu pa se je tedaj že razvilo raznotero pritalno cvetje, in na tisoče zvončkov, trobentic, jetrnikov in drugih cvetic mu je nadelo neizmerno prijazni pomladni nakit. Ob rednem dviganju topline prihaja ta stopnja pomladi do Ljubljane 23. marca, v Karavankah prihaja do gozdne meje 1. maja, do višine 2000 m pa šele 4. junija, to je skoro dva in pol meseca kasneje, nego do Ljubljane.

Potem se drži toplina nad 5° C v Ljubljani 232 dni, v Karavankah ob gozdni meji 168 dni, v višini 2000 m samo 112 dni.

Ob višje na nebu segajočem solncu doseže toplina 10° C in vztraja nad tem zneskom v Ljubljani 184 dni, v Karavankah ob gozdni meji 96 dni, višine 2000 m pa ta toplina sploh ne doseže. Kajti najtopplejši mesec, julij, ima na Obirju v višini 2047 m le povprečno toplino 8.9° C, in na vrhu (2140 m) samo 8.3° C. V Ljubljani se drži toplina še nad 15° C 113 dni in ima julij povprek 19.7° C.

Ti odnošaji nam dovoljajo le prvi splošni vpogled v toplinske odnošaje alpskega pasa v primeri z nižavo. Kaže se nam, da imajo rastline v višini 2000 m na razpolago kvečjemu zračno toplino 9° C, pa tudi to niti cel mesec, le 20 dni. To je toplina, ki ob rednem napredovanju pomladi nastopa v Ljubljani okoli 10. aprila, še cel teden prej, ko se ondi črešnja upa na dan s svojim cvetjem.

Navzlic takim malo prijaznim toplinskim odnošajem srečujemo v višini 2000 m še iznenadno veliko cvetlic, in še nad Kredarico (2541 m), kjer znaša povprečna toplina meseca julija približno le $5\frac{1}{2}^{\circ}$ C, nahajamo na strmi skalni piramidi Malega in Velikega Triglava v bližnji sosesčini večnega snega in leda še nepričakovano število cvetočih alpskih rastlin.

Kratki rastni dobi so se alpske rastline prilagodile s tistim sredstvom kakor travniške v dolini košnji. Enoletnih rastlin je med alpskimi prav malo (smetlika, škrobotec, obsnežni svišč);

saj bi vobče ne zmogle v kratko odmerjenem času vsega življenjskega dela od kalitve do zrelega ploda. Zlasti izgojitev sicer drobnega, toda čudovito usposobljenega semenja v plodu zahteva časa in toplote. Prepogostoma bi se pripetilo, da bi prezgodnji mraz izgojitev ustavil. Alpske rastline so zatorej skoro izključno večletne; navadno prezimujejo s pomočjo podzemne korenike. Če takim zoritev semenja kedaj izpodleti, jim bitek še ni v nevarnosti, ker se rešujejo preko zime s koreniko.

O alpskem svetu pravijo, da je svet nasprotij: osoren je in priljuden, strahoten in mikaven, veličasten in idilski, reven in bogat, in kolikor je okvir rastlinskemu življenju res tudi velja, da vabi in odbija, jemlje in daje.

Zračna toplota, to je toplota zraka v senci, je v velegorju v istini borno nizka, toda na srečo ne odločuje rastlinam usode samo ona, kajti rastline črpajo hrano iz tal in rastejo v solnčnem siju. Velegorsko podnebje jim nudi kolikor toliko nadomestila za hladni zrak v primeroma krepko ogrevanih tleh in v ojačeni svetlobi — rastline pa umejo oboje prednosti vrlo izkoristiti.

Med tem ko prodirajo solnčni žarki skozi ozračje, ga pač nekoliko ogrejejo, večji del njih učinkovitosti (70 %) pa prihaja do tal, ogreje tla in od tal šele dobiva zrak poglobitni odmerek toplote in tla so mu neposredni vir toplote, ne solnce. Ogreti zrak se brž dvigne, hladnejši ga nadomesti, in ko se ta ogreje se istotako dvigne. Zatorej se tla povsodi hitreje in bolje ogrejejo nego zrak. V gorovju pa je presežek znatno večji nego v ravnini. V višini 1000 m so tla povprečno za $1\frac{1}{2}^{\circ}\text{C}$ toplejša od zraka, poleti še bolj; v višini 1600 m naraste razlika že na $2\frac{1}{2}^{\circ}$ in v višini 2200 m na $3\frac{1}{2}^{\circ}$ (Kerner). Rastlinam, ki bivajo v hladnem alpskem pasu je ta toplota znaten priboljšek in v prid jim prihaja, če se držijo kolikor moči blizu primeroma toplim tlom. Pritlikavi stas, obtalno vejevje, pritalne listne rozete in blazinasta rast nam izpričujejo, da so se alpske rastline svojemu okolju primerno uredile. Nizka rast jim je v prid kar na tri strani, ker izkorišča toploto tal, je prilagoditev zoper sneg, ki bi više rastoče rastline polomil, in je brambeno sredstvo zoper viharne veter, ki je tik nad tlemi že znatno oslabil.

Znano dejstvo je, da je svetloba in toplota solnčnih žarkov v alpskih višavah večja nego v nižavi. Na potu skozi ozračje oddajajo namreč

solnčni žarki del svoje moči, zlasti ko prodirajo spodnje prašne in meglovite plasti; prihajajo do nižavskih tal že oslabiljeni. Tanki, čisti zrak višav jih le malo slabi, ondi so še v polni moči. Po pravici slavimo jako in ostro svetlobo alpskih višav, in dejanski jo upošteva, kdor gre s fotografsko kamero v Alpe, ker ondi izpostavlja ploče krajši čas. Če stojimo v Alpah ob solnčnem soju na večjem snežišču, čutimo prav odločno izredno toploto žarkov. Odtod krepko ogrevanje visokogorskih tal. Ojačeno žarenje izravnuje rastlinam kolikor toliko primanjkljaj zračne toplote in ga nadomešča. Odtod prihaja, da se alpske rastline čeprav so nizke rasti, vendar ne kažejo siromašne ali oslabele pod težkimi skrbmi, kakor da životarijo ob utrpevanju in v neugodnih odnošajih, nego zrastejo v skoro nadzemsko divni svetlobi, ki jo lije alpsko solnce, čile in zdrave. Le žal, da ne sledi toplemu dnevu topla, voljna dolinska noč, nego neprijazno hladna, drgetajoča celo sredi poletja, primerno visokogorskemu svetu nasprotij. Zakaj če tanki višavski zrak olajšuje toplim žarkom podnevi prihajanje, jim olajšuje prav tako ponoči po istem potu odhajanje („izžarjevanje“) proti nebu. Kakor dobljeno, tako izgubljeno.

Naravno je, da pricvitajo rastline v Alpah čim više tem kesneje. Tiste, ki prihajajo v rastlinskem koledarju pozno na vrsto, bi spričo kratke rastne dobe sploh ne mogle dovrševati svoje naloge. Nekatere med njimi so se znale ogniti tudi tej nepriliki s primerno prilagoditvijo. V ojačeni svetlobi višav umejo pospešiti snovanje toliko, da pricvitajo celo preje nego v dolini. Tako srčnica (Parnassia), jesenska vresa (Calluna) in nekatere smetlike (Enphrasia).

Še posebni uspeh jakih solnčnih žarkov je, da se cvetno barvilo razvije bolj nasičeno — slično kakor v krajinah vročega podnebja ob zemeljskem ravniku, in da je cvetje neobičajno veliko — na malo trupelce alpske rastline je nastavljen razmerno velik cvet v nasičeni barvi, ali pa kar skupina cvetov! To so kakor prisrčne debeloglave otroške postave! Rastlinam prihajajo veliki in živo barveni cveti v prilog, ker tembolj opozarjajo nase in uspešneje vabijo čebele, čmrle in druge v višavi itako redke žuželke, da prenašajo pelod od cveta do cveta.

Visokogorska jaka svetloba pospešuje v vsej alpski rastlini proizvodnjo živih snovi; deluje pa tudi še drugače: brani, da se stebila ne morejo prav iztegniti. Spomnimo se le rastlin, ki so

zrastle v temni kleti; stebila so se jim v temi izleknila dosti nad pravotno mero. Nasprotno ostajajo v silni svetlobi skrčena. Torej izobražajo na alpski rastlini poletni dolgi, izredno svetli in topli dnevi in pa neprijazno hladne noči tisto značilno pritlikavo rast s kratkimi stebli in gosto nagnetenimi listi. Pritlikavo rast podpirata tudi še dva druga činitelja: hladni zrak in znatno toplejša tla. Oboje vpliva tako, da ostaja rastlina vsa nizka (blazinaste rastline), da rastejo veje boljše tik ob toplejših tleh nego v hladni zrak (obtalne rastline), istotako se listi radi držijo kolikor moči blizu tal (rozetne rastline).

Značilna posebnost v alpskem podnebnju je primeroma jasna zima. Znano je, da uživajo višave naših Alp pozimi dosti več solnčnih dni, nego nižave in vabijo na zimsko turistiko. Pozimi krije doline in kotline dostikrat prostrano mrklo megleno morje ter nam napravlja neprijazne, dremotne dopoldneve in dneve, alpski vrhovi pa se blestijo tačas v čistem solnčnem soju. Število jasnih dni v Ljubljani, v Celovcu in na vrhu Obirja je na podlagi večletnih opazovanj povprek to-le:

		zima	pomlad	poletje	jesen	leto
Ljubljana	297 m	9	15	18	6	48
Celovec	440 m	12	16	16	8	53
Obir	2047 m	25	12	14	23	74

Med tem ko ima Ljubljana na leto 48, Celovec 53 jasnih dni, jih ima Obir 74. Razlika je zelo velika pozimi, ko je alpskemu vrhu dodeljenih 25 krasnih solnčnih dni, Celovcu le 12, Ljubljani celo le 9. Še bolj rezka je razlika jeseni. Spomladi in poleti pa oblaki večkrat zastirajo gorske vrhove nego nižave, tako da so takrat solnčni dnevi vrhovom skopo odmerjeni. Za najprijaznejšo letno dobo v Alpah smatramo vobče jesen.

Alpske rastline so se izborno prilagodile tem odnošajem. Ne samo jesensko, še celo zimsko solnce umejo izkoriščati. V ta namen so se opremile povečini z listi, ki jeseni ne odpadajo, nego ostajajo še čez zimo. S takimi listi morejo jesenske solnčne dneve v prid obračati, da si go-dijo plodove, če ni bilo možno, dovršiti to delo, ki zahteva dosti časa, dolejš, in pa da zasnujejo cvetje za prihodnjo pomlad. V letih ko zimski sneg pozno zapade, je taka pridobitev na delavnem času vrlo dobrodošla. Vedno zeleni listi pa tudi še med zimo izkoriščajo solnčne dneve po mestih, ki jih ne pokriva sneg, n. pr. na prisojnih skalnih stenah.

V višini 1800 m je povprek komaj pet mesecev v letu, ko sneg ne odeva tal neprekinjeno, v višini 2300 m so le trije meseci brez trajne snežene odeje (Kerner). Toda kratko alpsko poletje malokedaj mine, da bi celo meseca julija in avgusta ne zapadel kedaj sneg in obležal vsaj za en dan. Na Obirju (2047 m) je povprečno v letu 84 dni, ko sneži; še julij in avgust imata po 1—2 dneva, ko nebo pošlje bele kosme, ki pregrnejo z ledenim zimskim prtom svežo alpsko pomladno rast, ko je komaj zaupljivo pricvetla, ob času ko se v ravnini že zlatijo žitna polja. Že v Rablju (980 m) je v letu le eden mesec, julij, ko ni pričakovati snega. Rastline morajo kopno dobo, to je snega prosti čas izkoristiti in se požuriti, da dovršijo življsko delo od razsnove brstov do zoritve semen. Tiste, ki si ohranjajo liste čez zimo, so na boljšem tudi spomladi, ker so z njimi že pripravljeni na delo, brž ko sneg skopni in prisijejo topli žarki. Ako listi jeseni odpadejo, se morajo spomladi razviti novi listi šele iz brstov, in dokler so mladi, so zelo občutljivi ter kaj lahko podležejo spomladnim mrazovom. Vedno zeleni listi alpskih rastlin so torej izborna prilagoditev.

Iz že omenjenih podatkov sledi, da leži snežena odeja v višini 1800 m skoro sedem mesecev, v višini 2300 m celo devet mesecev. Na Obirju pade v ednem dnevu do 1 m visok sneg. Alpske rastline so sicer utrjene zoper mraz, vendar gre prilagoditev le do neke meje. Snežena odeja jih varuje izrednega, kvarnega mraza. Varuje jih pa tudi izsijajočih zimskih vetrov. Prav pozimi je ta nevarnost velika, ker so tla zamrzla in korenine ne morejo delovati, nadalje ker je prav zima najviharnejša letna doba, hkratu pa obiluje s solnčnim sojem in je v tankem zraku alpskih višav hlapenje posebno močno.

Ob znožju naših Alp, recimo v višini 600 m, skopni zimsko snežna odeja (če v nemar puščamo kratke pomladanske zasnežitve) ob početku meseca marca, v gorovju v višini 1800 m skopni šele sredi maja in v višini 2000 m ob početku junija. Sredi oktobra pa že dostikrat trajen zimski sneg zopet pregrne višave. Rastlinstvo mora delo vsega leta opraviti v 3—4 mesecih. Kmalu potem ko se je zimsko odeja odgrnila, se zbudi pomladi željno rastlinstvo z dolgega zimskega počitka. V vseh lističih, vejicah in korenincah se zgane ter nevidno giblje živa snov in se žuri, da opravi svojo nalogo. V alpskih višavah se to delo za-

čenja precej pozno; na srečo so ob začetku alpske pomladi dnevi že dolgi, svetli in topli, noči kratke. Zatorej se rastje iznenadno hitro razvije, in sicer takoj ob krepkem vplivu tistih činiteljev, ki izobražajo alpskim rastlinam značilno vnanjost: drobnomilo nizko rast in veliko, živo barvano cvetje. Še tik ob robu snežene odeje prizvonklja alpska snežna zvončica (*Soldanella*), se v živem veselju oglasi rdeči Wulfenov jeglič, (*P. Wulfeniana*), se odpre nad grudico temne prsti bela zlatica (*R. Traunfelleri*) i. dr.

Alpsko poletje je kratko in hladno, med najživahnejšim cvetenjem nastopajo ponoči mrazovi, nad gozdno mejo pobeli sneg vrhove nad 2000 m včasih še sredi poletja. Navzlic vsem tem bridkim neprilikam alpsko rastlinje ravnodušno cvete dalje — prilagodilo se jim je z izredno utrjenostjo in neobčutnostjo. Poleti ob višku rastne dobe so višine prav ob poldanjih urah večkrat zastrite z oblaki, ki jim prestrezaio svetlobo in toploto ter nemilo prikrajšujejo rastlinam najboljši delavni čas.

Znano je tudi, da je prisojeno gorovju več dežja in snega nego nižavi. Posebno obilno je odmerjena padavina Osrednjim Julskim Alpam (v višinah nad 1000 m je je več nego 2400 mm na leto), nekaj manj Kamniškim Alpam (v istih višinah je je nad 2000 mm); še manjša, pa vendar obilna je v severnih, od morja že bolj oddaljenih Karavankah (Obir 2047 m 1499 mm), (Ljubljana 1402 mm, Celovec 984 mm); to se pravi: ako bi dežnica in snežnica ne odtekala, bi se je nabralo v ednem letu povprečno toliko, da bi pokrivala tla v Lj. 1402, v C. 984 mm visoko). V gorovju se dežnica hitro odteka z visečih ali golih ali le s tenko plastjo zemlje pokritih tal, in se poižgubi nekoliko v razpokah apnenčevega skalovja, večina pa odhiti v hudournike in odbobni v doline. Kamenita in melovita alpska tla torej navzlic obilemu dežju dejanski niso rastlinam vlažno stanovišče, nego suho.

Višave so izredno vetrovite. Na Obirju je na leto 58 viharnih dni, dočim so viharji v nižavi redki. Med tem ko veter v dolini piha v sveži struji, ki našemu občutku ni neprijetna, mu brzina v gorovju brzo raste in v alpskih višavah naraste do viharne silovitosti. Ob besnih sunkih se zaganja vihar ob grebene in vrhove, brezobzirno odpihuje dragoceno prst in odmeta kameni drobir, da ostaja golo skalovje. Močni gorski

veter silno podviza izhlapanje iz rastlin in iz tal ter jih brzo izsiha.

Pogostokrat visijo ob vrhovih dneve in tedne dolgo megle, toli goste, da prši iz njih. Od njih se tla vsa premočijo, rastline porosijo, da se držijo vodne kapljice na vsaki bilki, na vsakem listu, in zrak se popolnoma nasiti vlage. V takem zraku rastline ne morejo izhlapati, torej jim tudi ne prihaja hrana iz zemlje. Vse presnavljanje v njih se ustavi. Ko pa potegne vzhodni ali severni veter, se nebo brzo izjasni in tanki visokogorski zrak izredno osuši. Vodne kaplje izbegnejo koderkoli so visele, rastline izhlapajo močno, kmalu premočno. Zapreti jim zvenitev. Tako nastopa hitra menjava od skrajnosti do skrajnosti, od polne nasičenosti do močne suhote.

Rastlinam je mnogo bolj nevarna premajhna, nego preobila vlaga. Rastlina vode ne more pogrešati, zvenitev ji je ugonobitev. Ako tak položaj preti redno zopet in zopet, četudi le včasih, se mu mora rastlina prilagoditi s primernimi protukrenitbami. Odtod prihaja, da obračajo alpske rastline navzlic obili izpodnebni moči in megli iznenadno skrbnost na obrambo zvenitve. Ravnotežje med dohodki in izdatki vode izkušajo vzdržati na razne načine.

Nekatere so se prav tako utrdile zoper sušo kakor so se zoper mraz — brez vidnih vnanjih priprav, le s primerno notranjo uredbo svoje žive snovi. Tako zlasti naskalni lišaji in mahovi. Če so suhi, da bi jih v prah stolkel — ob prvem dežju oživijo. Sicer namerjajo rastline obrambo s posebnimi vidnimi napravami prav umno: ali si s posebno skrbnostjo olajšujejo in zagotavljajo dobivanje vode, ali se z vodo o pravem času zalagajo za dobo pomanjkanja, ali pa porabo vode omejujejo (*Schröter* i. dr.).

Zlasti naskalne alpske rastline si zagotavljajo potrebno vodo, ker gredo za njo v skalnih razpokah z globoko segajočimi in močno razvejanimi koreninami. Potem jo dovajajo listom, če treba, z večjim številom vodovodnih cevi.

Drugo sredstvo je, da se rastlina založi z vodo ob mokrem vremenu v debelih, trdnokožnatih listih, ki služijo za vodoshrambe (homulice, razni kamenokreči, avrikelj).

Večidel pa alpske rastline omejujejo uporabo vode, to se pravi, zabranjajo izhlapanje iz listov, s tem, da se ob nizki, tršati, pritlikavi rasti držijo previdno pri tleh in kolikor moči malo segajo v vetroviti zrak. Tako uredbo so dosegle

blazinaste rastline, tudi pritalna rozeta nudi dobrodošlo varstvo. Druge rastline umanjujejo samo površino listov, ker zlasti le-ti izhlapajo vodo. Ob preteči suši jih zložijo po dolgem v gubo (modrika), ali pa narejajo le ozke, iglaste in valjaste liste (resa, homulica), velike liste pa narezljajo na ozke in najožje oddelke (alpski mak, alpski grint i. dr.). Nekateri alpski grmi učinjajo isto kakor naša listnata gozdna drevesa, in na zimo, ko ne morejo korenine dvigati vode iz zamrzlih tal, liste odvržejo (zelena jelša, pritlikavi oskoruš, nekatere grmaste vrbe). Mnoge alpske rastline se odevajo v obrambo suše z gosto belo suho dlako (očnica, kocinasta škrzolica, velesa, neboglasnica i. dr.) ali z luskami (rjasti sleč), druge varujejo liste ali z močno kožo, ali z voščeno prevlako (neki jeglič), še druge uporabljajo uvele stare liste, da gosto nagnetenim služijo kakor goba, ki se ob mokrem vremenu hlastno napije vode ter jo potem štedljivo oddaja. Tako delajo zlasti blazinaste rastline, ki so se, to smemo poudarjati, najbolj čudovito preskrbele z nakopičenimi prikladnimi uredbami. Splošno prihaja alpskim rastlinam v prid zoper uvenitev pozimi nizka rast, ker jih snežena odeja izsihajočim vetrovom odtegne popolnoma.

Ako strnemo pregledno znake visokogorskega podnebja in prilagoditve alpskih rastlin nanje, tedaj porečemo: Bistveni znaki visokogorskega podnebja so hladna tla, še hladnejši zrak, jaka svetloba in toplota solčnih žarkov, dolgo trajajoča snežena odeja in kratka rastna doba, tenek zrak in silni vetrovi. Spričo teh odnošajev izginejo najprej drevesa, potem trate. Rastline na tratah pa so se vsestransko čudovito prilagodile in so ukrenile, vse kar koli je v njih moči. Podaljšale so si življenje in si pridobile vedno zelene liste, okrepčale so si korenine in znižale rast, povečale in olepšale so si cvete ter pospešile njih izdelavo in izgoditev semenja, utrdile so se zoper mraz in zoper sušo, in se opremile zoper izvenitev še z raznimi posebnimi ukrenitbami. Najznačilnejše so se preuredile blazinaste rastline in pa pritalni grmiči.

Francoski strokovnjak G. Bonnier (1895) je hotel s poizkusi izslediti, kako so pridobile značilne alpske rastline svoj čudovito prikladen kraj, odkodi imajo toliko preoblikovalnost in kako so pogodile ob vsaki priliki pravo prikladno sredstvo. Vzel je semena edne rastline in ga vsejal nekoliko v nižavi, nekoliko v alpski višavi. Ali pa

je rastočo rastlino razdelil in vsadil polovico v nižavi, polovico v višavi. In glej! V nižavi je zrastle rastlina navadnega nižavskega kroja s podaljšanimi stebli, rahlo porazstavljenimi listi in primeroma majhnimi cveti. V višavi pa je zrastle rastlina alpskega kroja s krepko korenino oziroma koreniko, s skrčenimi, ob tleh ležečimi stebli in nagosto ob stebelu nagnetenimi listi, ki so manjši pa debelejši in gosteje dlakavi, in naposled so se razvili primeroma veliki cveti, živahneje barvani. Znano je tudi, da se očnica, ako jo presadimo v nižavo, izprevrže na obliko nižavskih rastlin. Premenjeni odnošaji podnebja torej premenijo vso vnanjost. Pobuja se strmenje v nas, ko vidimo, da činitelji alpskega podnebja premenjajo občutljivi rastlinski stroj tako, da so premembe rastlini naravnost koristne, da so ji naravnost čudovite prilagoditve na njene večidel trpke življenske pogoje. Čudno je, da priroda sama — rekel bi — dobrodušno ustreza alpskim rastlinam ter jim ob potrebi takoj daje prikladno opremo, ne da bilo treba si jo šele potom boja za bitek korak za korakom počasi in z žrtvami pridobivati.

Edinole zato, ker podnebni činitelji tako ugodno preminjajo rast, so se mogle rastline v alpskem pasu vzdržati, sicer bi bil brezdrevesni pas brezrastlinska puščava. Mnogolikost značilnih alpskih rastlin bivajoča poleg bistvenega soglasja kaže, da ne odgovarjajo vse rastline na isti vnanji vpliv enako; tiste, ki se odzivljejo ugodneje so na boljšem, se ohranjajo in množijo prikladna svojstva od roda do roda. Tako bržkone je alpskemu rastlinstvu potrpežljivo nastajala in žilavo zorela sedanja mnogostranska prikladnost.

Rastlinje alpskega pasa je čisto posebna rastlinska družba — otok v morju nižavskega rastlinja, prav kakor so alpski vrhovi otočje v neizmernem meglenem morju mirnega jesenskega jutra. Alpske rastline se ne značijo samo po svoji vnanjosti, niso le na visokogorski kraj preoblikovane bližnje sorodnice nižavskih rastlin, nego štejejo med svojimi marsikaj rodov, ki jih ni v okolišu (sleč, velesa, azaleja, skalna lepotica, vulfenija i. dr.). Sedanje podnebje je nadelo alpskim rastlinam kraj in lice; pravi preobrati, ki so se vršili v novejši geološki minolosti, pa so bili povod velikemu preseljevanju med rastlinstvom, in so preuredili rastlinam domovališča. Zavladalo je namreč osorno severno podnebje, istinita ledena doba. Leden oklep je pokril v Alpah vse višine

in posegel od ondod nizdol celo v glavne doline (do Radovljice, Tolmina, Spodnjega Dravograda). Poglavitna ledena odeja pa je prihajala od severa. Skandinavski ledniki so se pririli do Karpatov. Ob takih odnošajih so mnoge rastline, ki so bivale poprej visoko v Alpah, ali izumrle ali pa so se prodirajočemu ledu in snegu umaknile. Nastanile so se na nepoledenelih nižavah v okolišju Alp. Ondi so našle podnebje, ki je bilo poprej v višavi, njih domovini. Tjakaj so se zatele pa tudi izseljenke iz severnih obtečajnih krajin, istotako begunke z visokih azijskih gorovij. Ko je naposled nastopalo milejše podnebje, so se ledniki tajali in krčili ter umikali nazaj v gorovje. Za seboj so puščali gola pobočja, gole višave. Tedaj se je začelo novo preseljevanje rastlinskih narodov na le-te prostore, brž ko so se osvobodili ledenega oklepa. Prejšnje alpske domačinke so se vrnile zopet na njim najljubše višave. Pridružile so se jim nekatere azijske. Obtečajke so se napotile nekatere v svojo severno domovino, nekatere pa so krenile na alpske višave, kjer so po krajšem potovanju že našle ugodne podnebne odnošaje. Doline in spodnja pobočja Alp so naselili listnati in iglati gozdovi ter spremljajoče jih grmske in zelne rastline. Tako preseljevanje rastlin se je vršilo ne samo edenkrat. Ledniki so namreč ponovno — menda štirikrat prodrli v nižave in se zopet umeknili. Sodijo, da je ledena doba trajala pol do eden in pol milijona let. Naposled se je ustanovilo sedanje podnebje. Spričo tolikih korenitih menjav usode in ponovnih selitev sem in tja je sedanje rastlinstvo alpskega pasa toli mešano, koli prebivalstvo mnogojezične države. V gorenjem pasu Karavank in Julskih Alp (vštevši Kamniške Alpe) je dokaj rastlin, ki so ali prave alpske domačinke (alpska orlica, alpska možina, temnordeči panonski svišč, bodičasti osat i. dr.), ali bivajo tudi v drugih evropskih velegorovjih (Pirenejih, Karpatih, na Balkanu in v Kavkazu) (sleč, avrikelj, snežna zvončica, mnogi svišči in kreči i. dr.), ali pa so nižavske rastline, ki gredo tudi v višavo (boljka, ščetinka, jesenski vres, borovnica, brusnica i. dr.), nekaj jih je, ki bivajo tudi v obtečajnih deželah (pitalna lepnica, velesa, azaleja, neoglasnica i. dr.), nekaj malega jih ima celo prvotno domovino bržkone v azijskem Altaju (očnica)*).

* O ledeni dobi nas poučuje obsežno delo: Penck u. Brückner, Die Alpen im Eiszeitalter, 1909; o zgodovini rastlin: Engler, Entwicklungsgesch. d. Pflanzenwelt, 1879; Kerner, Flora der Diluvialzeit 1888, nadalje Schröter l. c. in o naših Alpah posebe Hayek l. c.

Nenavadno zanimanje obračajo nase take rastline, ki se nahajajo le na omejenem prostoru in nikjer ne izven njega. Prav Julske Alpe in Karavanke se odlikujejo s primeroma velikim številom takih posebnosti. Samo v Julskih Alpah (v širšem pomenu besede) in Karavankah raste n. pr. Cojzova zvončica. Veščaki jo smatrajo za rastlino, ki je preživela ledeno dobo in se rešila preko nje še iz prejšnje, terciarne dobe. Taka rastlina visoke geološke starosti je tudi Frölichov svišč na istem ozemlju. Za izredno redkost slovi koroška vulfenija, ki raste edinole na Gartnerkoflu v Ziljskih Alpah. Od njenega rodu živijo le še tri sorodnice, ena v Albaniji, druga v Siriji, tretja na Himalaji. Take stare, osamljene rastline so izumirajoči ostanki nekdanje zelo razširjenega rodu; prav ledena doba jih je zatrla na vmesnih bivališčih in povzročila sedanje ogromne vrzeli. Drugačnega značaja so tiste redke rastline, ki so nasprotno šele v najnovejšem času nastale in so v bližnjem sorodstvu s še živečimi drugimi vrstami. Morebiti se izpopolnjujejo in preoblikujejo še sedaj. Take so Wulfenov jeglič, Hohenwartov kreč in nekatere druge (Hayek). Tu vidimo, da priroda ustvarjanje nadaljuje v vedno mladi moči!

Alpska rastlina ima isti življenski smoter kakor njene srečnejše sestre v nižavskem blagostanju. Ko doraste in dospe na višek svojega bitja, si omisli alpska tako kakor dolinska rastlina v nežnem pestrem cvetju svatovsko obleko. V cvetju zasnuje ona drobna životvorna zrnca, ki jih zovemo semena. Ta se ob svojem času odločijo od svoje rastlinske matere, in so usposobljena, da iz njih vzklije nov zarod.

Treba je potem še ukreniti, da pridejo semena na ugodna tla, kjer morejo vzklti in se dalje razviti. V ta namen uporabljajo rastline v nižavi pogostoma živali, da jim raznašajo semena. Ob drevesni meji pa zaostaja večji del živali. Malo se jih giblje nad njo. Tem pogostejše in oblastnejše pa nastopa drug činitelj, ki je uporaben prenašalec, namreč veter. Pač je veter rastlinam nemil sovražnik, zlasti kadar naraste do viharne silovitosti; sicer pa znajo rastline v nižavi, tem bolj pa v višavi že slabejši veter — človek bi rekel — prekanjeno izkoristiti za prenašalca semenskih zrn. Večra ni treba vabiti kavi-
vini rastlin: Engler, Entwicklungsgesch. d. Pflanzenwelt, 1879; Kerner, Flora der Diluvialzeit 1888, nadalje Schröter l. c. in o naših Alpah posebe Hayek l. c.

kor ptice z lepo barvanim plodom. Zato alpske rastline večinoma nimajo sočnatih, živo barvanih jagod. Treba je pa drugih sredstev. Mnoge alpske rastline ustvarjajo prav mala, lahka semena, da jih že rahel veter raznaša. Sleč na primer izdeluje tako drobna semena, da jih 100.000 tehta komaj tri grame. Druge alpske rastline preskrbljujejo semenska zrna s šopom dlake. Tako mnoge košarice (regrat, škrzolica, očnica i. dr.); njih kodeljice so najpopolnejše rastlinske jadralne naprave. Slično deluje šop dlake na semenu vrbe, velese, vetrnice i. dr. Še druge alpske rastline opremijo ali semena ali plodove s kožasto perotjo, ki jo izdelajo na ta ali oni način v pestri iznajdljivosti (nekateri svišči, Hajekova lepica, temna sladodetelja idr.).

Vse te izborne, smotru primerne ukrenitve pa bi bile zaman, ako bi rastlina ne izvedla še edne važne naredbe. Veter je namreč nezanesljiv raznašalec, mnogo semen prenaša na nepravi kraj, kjer gredo po zlu. Rastline zatorej proizvajajo semena v velikem, deloma zelo velikem številu, da krijejo izgube.

Bujna plodnost je obilno tekoč vir življenja; ampak draga cena za obstoj je, kajti s preobilnim proizvajanjem semen žrtvuje rastlina zelo mnogo življenskega dela le za to, da se njen rod ohrani v neumanjšanem številu. Na stotine

in tisoče semen mora rastlina žrtvovati, da le edno dojde na ugoden kraj, kjer kali in uspeva dalje. Nižavske rastline so v srečnem položaju, da so vsaj njih stanovišča vobče dovolj stalna; nasprotno zadevajo alpske rastline od leta do leta znatne izgube po kamenih in sneženih plazovih, hudournikih in poplavih; treba je izgube kriti in nanovo nastale golice osvajati in naseljati.

Dejanski uspeh vseh ukrenitev na številu in opremi semen je ta, da v alpskem svetu ni nobena skala prenasamna, noben pomol v strmi steni pretesen, da bi ga ne bil naselil veter z životvornim semenskim zrncom, ki oživlja skalo z blagodejnim zelenjem in pestrim cvetjem ter večja območja z vedno svežo voljo prodirajočega rastlinstva.

Ob menjajočih se okoliščinah si sledijo v življenju alpske rastline borbe in zmage, težave in slasti. Določile so ji v tisočletjih napredujočega razvoja vso sedanjo čudovito prikladno notranjo in vnanjo uredbo in so ustvarile iz nje odličen nakit slavljenega visokogorskega sveta.

Prav to, da poteka njeno življenje toli slično človeškemu, jo nam približuje do pristrčnega sočutja, in njena vztrajnost, podobna neuklonjenemu pogumu, kljubujočemu v trdni pravici do življenja, jo nam prikuplja prav tako kakor njena krasota.

Klic.

Večer se bliža, in duša
je trudna, trudna.
Ah, kje si, ljubljena? Kako si
počasna in mudna!

Glej, pride sovražna noč,
preden prideš ti,
in bol pekoča trpeče
srce umori.

Útis.

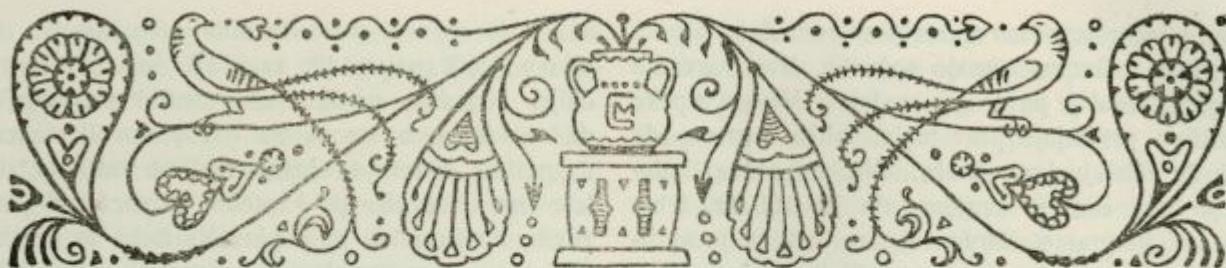
Jesen.

Cez gozde veter že hladen brije
in stresa listje na tla,
jesen svoje žalostne melodije
skoz veje rumene šumlja,
šumlja o pomladi, poletju gorečem,
šumlja o solncu vroče ljubečem,
ko slednji žarek poljub je bil,
ki srečo samó je in radost delil.

Á zdaj je ljubezen prešla, prešla.
Vse hladno ... in kmalu bo smrt prišla.

In v duši je cvela nekdanj pomlad,
plamtel žar ljubezni je vroče,
zdaj žalosten v njej je jesenski hlad,
spomin ob grobovih joče.

Útis.

Zadnji prameni.

Spisal Josip Kostanjevec.

(Konec.)

VII.

Oskrbnik Matej Drobnič čaka svojega gospodarja z vozom na postaji. Tinče mu je bil pisal, da se pripelje s prvim jutranjim vlakom in da naj pride ponj. Trda zima je, gore se bele, drevje škriplje in jate vran se preletavajo za hišami in posedajo celo po drevju pred postajo. Burja brije, golo drevesno rogovilovje udarja ob šipe, cestni prah se vzdiguje in štrca v lica kakor svinčena zrna. A vendar sije solnce nad vso to revščino ter zlati oddaljene vrhove velikanov, da so veličastnejši in bogatejši nego kadarkoli prej. Oskrbnik kolne, da ima vlak zamudo in da se gospodi zljubi pohajkovati po svetu prav ob takšnem času, namesto da bi sedela doma za pečjo in pila čaj ter čitala romane ali tarokirala v kavarni. Pravzaprav ima svojega gospodarja rad, nikdar še ni bil presiten, marsikaj se da utihotapiti v lastno korist, a da se izmisli priti domov uprav sedaj, to mu noče iti v glavo, to je naravnost bedasto. Kdo ve, morda pa misli celo ostati doma čez zimo, spomladi, morda za vedno. Mlad je še, lahko se oženi, in potem je njemu odklenkalo, degradiran je za hlapca, njegov ugled bo trpel, jokala bo njegova mošnja. Ta misel ga plaši in nestrpno se prestoplja z noge na nogo ter zre proti oni strani, odkoder ima priti vlak. Čez dolgo se dvigne oblak dima za ovinkom in se zasliši prhanje lokomotive, pomešano z lajanjem burje. In prikaže se črni nestvor ter leze na postajo kakor velikanski reptil, sikajoč in rohneč.

Iz voza drugega razreda izstopi Tinče, tesno zavrt v zimsko suknjo, z ovratnikom potegnjenim nad ušesa. Drobnič ga ne spozna takoj, šele ko stopi tik njega, se zave. In ko mu po-

gleda v obraz, se ustraši, kakor bi mu gledala smrt v oči. Tinče pa mu poda roko ter sede na voz. Konja potegneta in voz zdrči iz trga po beli cesti, se vije nekoliko časa med hišami, praznimi strnišči in rjavimi travniki ter zavozi naposled v reber. A čila konja tečeta tudi v reber, cesta se odlega in še preden konča oskrbnik svoje natančno poročilo o stanju posestva, imata za seboj že polovico pota. Tinče posluša samo z enim ušesom. Njegove misli so že daleč daleč, pred njim in za njim, so nad njim in pod njim. Preden pride do znamenja, kjer se začne domača občina, veli ustaviti in skoči z voza. Oni pa da naj vozi naprej proti domu in tamkaj počaka.

In Tinče ubere odtod bližnjico na „Ninive“. Noče iti več kakor v nekdanjih časih, noge so tako čudno trudne in v glavi se včasih za hipec zavrti. Večkrat je treba počivati. Poleg vsega še ovira burja, ki se je sicer proti poldnevu ukrotila, a vendar še precej občutno sili semkaj čez Prelaz. Nazadnje pride ves upehan tja gori in se stisne na davno znani prostor. Kakor nekda mu bingljajo noge, kakor nekda je ves sključen in zvrt in strmi nepremično tja doli po deželi. Pod njim leži domača rojstna vas, se beli rojstna hiša, vse naokoli temne znani vrhovi in pozdravljajo z odkritimi glavami. Po poti od cerkve navzgor prihaja njegova mladost in Tinče začudeno vpraša: „Ali si zares ti? Torej takšna si bila?“ Ne more več razumeti, kar mu sedaj odgovarja, vsa drugačna se mu je zdela v prejšnjih časih, vsa bolj stara. In bolestno zatrapečejo ustne v nasmeh. „Pojdi torej mimo, da vidim še sledove tvoje,“ pravi Tinče. In nje krila zvončkljajo mimo njega in se bleščijo kakor velika jutranja zarja, nje noge pa niso več na tleh, po zraku se potegne

njih sled kakor bliskova črta in v tistem hipu tudi že ugasne. In njegove oči strme v novo in še hujšo praznoto. Še en pogled naokoli in Tinče se odpravi počasi doli. In obišče svoje njive in travnike ter se dotakne tihega roba svojih gozdov. A koder hodi, povsod vse tiho, celo burja je sedaj popolnoma ponehala. „Kako mirno vse spi,“ si misli Tinče, „in še preden se zbudi, zaspi nekdo drugi za vselej.“ Nič se ne strese ob tej misli, tako čudno lahko in skoro veselo je srce ob njej. Potem se sklone na koncu njive in izgrebe z nožičem iz prsti pest domače zemlje, jo poljubi in skrbno zavije ter spravi. „Na tebi bo počivala moja trudna glava,“ izpregovori tiho in jo pritisne na srce.

Iz domačega zvonika se oglasi zvon, pol-dne je. Tinče dvigne glavo, ves je izpremenjen, mlad in vesel. Njegove noge so hipoma lahke in ljudje, ki ga sedaj ob začetku vasi že srečujejo, gledajo za njim ter si šepetajo: „Lahko je vedno mlad in vesel, ko ima vsega, kar mu poželj srce.“ In Tinče gre proti domu in si žvižga. Pri obedu je razposajen in šalji. Oskrbniku pripoveduje o svojem življenju v Gorici in njegova domišljija slika barve, kakršnih še ni videlo v resnici njegovo oko. Oskrbnik je ves zadavljen v gospodarja in že zopet je lahko njegovo srce, prepričan je za vselej, da mu ne skali vode. Tako sedita dolgo, med tem ko se poti v kuhinji oskrbnikova žena in razsajajo otroci ter se ne dajo ugnati.

Pri črni kavi se Tinče nekoliko zresni ter pravi:

„Mislil sem, da po svoji smrti napravim neke ustanove v posebno dobrodelen namen. Danes pa sem se hipoma premislil. Kadar umrem, zapustim rajši hišo v to svrho. Iz moje hiše naj postane dom za vse naše potrebne literate in umetnike.“

Oskrbnik začudeno gleda gospodarja izpod temnih obrvi in ne razume nobene besede. Kaj pa, če se gospodu meša? Morda je tako vplivalo nanj vino in mu razburilo živce.

„In ti, oskrbnik, boš tudi v tej novi hiši, pravzaprav v tem novem zavodu oskrbnik, dokler boš hotel. Prišeci mi pa moraš, da boš vsem enako skrben oče in da ne bodo zaradi tvoje zanikarnosti in pristranosti pošiljali meni pritožb na oni svet.“

Oskrbnik ves zmešan nekaj zajeclja, potem pa se ugrizne v jezik. Proti večeru odpelje gos-

podarja zopet na postajo in se vrne o polnoči ves prazniški, srečen in vesel z viržinko v ustih domov. — — —

V Tinčetovi sobi se je naenkrat vse izpremenilo. Izginila je nekam pisalna miza, Prešeren z družbo se je preselil na omaro v predsobo, vsa nepotrebna šara se je odstranila, in na sredi je stala velika okrogla miza s čisto novimi naslanjači. Ob zadnji steni je bil divan, pregrnjen z moderno preprogo, z žametasto blazino ob vzglavju. Nekam resno je izgledala sedaj ta soba, dasi je bila pripravljena navlaš za veselje in veliko slavlje. Tinče je namreč hotel praznovati tukaj s svojimi prijatelji dan svojega godu, praznik sv. Valentina, ki je vsako leto 14. svečana. Domenil se je s hišno gospodinjo, da je preskrbela kuharico in vse, kar je potrebno, da se izvrši dostojno slavnost. Povabil je nato svoje prijatelje osebno, točno za šesto uro zvečer, in vsi so obljubili, da pridejo. Profesor se je razveselil ter rekel: „No, hvala bogu, to kaže, da si ozdravel.“ Hrast pa ga je objel ter citiral: „Oj ti stara korenina, nič ne bode še pogina, dokler ti diši še čaša vina. In dokler te srečujejo še tako pametne misli, kot je današnja, ha.“ Strel se je samo začudil, zakaj njegove misli so bile že dolgo samo pri Tinici, ki mu je zadnje čase pisala na dan že po tri pisma. A obljubil je, da pride. Pristavil pa je, da bi bilo umestno, če bi se povabile tudi dame. „Za tisti dan ne, pozneje enkrat . . . morda na tretji dan,“ odvrne Tinče ter se poslovil.

In na večer sv. Valentina so se res zbrali vsi skupaj. Vsa soba je bila še preprežena s zelenjem, po kotih so stale palme, ena, posebno velika je visela z dvema izrastkoma nad blazino na divanu ter tvorila zeleno streho. V senci, ki jo je delala, je bilo videti, kakor bi tam spodaj ležala na blazini razkuštrana glava. Sredi in ob koncih mize so bile vaze z vrtnicami, a vmes se je bleščala srebrna jedilna priprava in so se svetile polne kristalne steklenice. Po sobi je plula mehkovlažna toplota.

Tinče je oblečen v črno salonsko obleko, skrbno je obrit in počesan, njegovi svetli kodri se sipljejo v posebnem lesku po tilniku. Obraz je blede, a na licih plava lahka, rožno nadahnjena rdečica. Izraz njegovih oči pa je precej truden, videti je, kakor bi bil danes posebno mnogo razmišljal in se mučil. Toda ustna se smehljajo, ko

sprejema prijatelje, in roka, ki jim jo podaja, je gorka kakor ni bila že dolgo.

Tako posedejo in začno večerjati. Streže jim hčerka hišne gospodinje, dovolj čedna blondinka. Nje oko bliska po vseh, veselo je razpoložena in silno zgovorna, z vsem kaže, kako si šteje v čast, da sme streči takšnim imenitnim gostom.

Družba je vedno veselejša in razposajenejša. Tedaj se dvigne Hrast in napije godovnjaku tako-le:

„Kaj nas je danes semkaj privedlo,
kaj se je čudnega, lepega spredlo?
Glejte iz Kranjskega svetlo žari,
Kakor nikoli žarelo še ni.
Vse je slabó prihajalo k nam
od tam.

Toda tu majka rodila je sina,
ime mu je dala Valentina.
Ta pozabil je na slabote
in nam prinesel same dobrote;
oj preljubi, predobri naš Valentin,
prvi si kranjski ti spomladin
od tam nam poslan.

Pa zato ti dvigamo čaše,
takšne so želje naše:
živi slovenski te bog,
dolgo še let ohrani nadlog!“

„Živel, na mnoga leta! Eks na to!“ zavpijejo vsi in se dvignejo. Celo blondinka Ančka mora prijeti čašo in jo izprazniti. Lica zažare in zarde, veselje se pomnoži.

Med tem pa izpregovori Tinče:

„Dragi in mili prijatelji! Pred vsem mi dovolite, da ne vstanem, ampak da svojo govoranco in zahvalo odvrnem kar sedé. Ko sem prišel v vašo sredo, je bila boljša polovica mojega življenja že končana, prinesel sem med vas samo pepelnični pepel in pepelničnega mačka. Tega sam nisem spoznal takoj, trebalo je dolgo časa, da sem se zavedel. Vse moje takozvano delovanje, vsa skrb za narodov blagor, vsaka moja takoimenovana požrtvovalna stopinja je bila samo posledica tega velikanskega mačka. Otresal sem ga in otresal, vsa zdravilna sredstva sem uporabljal proti njemu, toda zaman in brezuspešno. Kar mačka rodi, miši lovi. Velika je ta resnica, in kdor jo je prvi izrekel, je velik filozof. Vsled spoznanja so pa oslabele moje perotnice. Začel sem letati ob tleh in sedaj sploh več ne

letam. Da ste torej nocoj še počastili ta ostanek iz boljših časov, to polomljeno barko, to priča samo o vaših dobrih srcih, ki vam delajo čast. In zato se zahvaljujem za Hrastovo napitnico in kličem vam vsem: Bog vas živi!“

Trčijo in izpijejo, toda bilo je, kakor bi trkali z ubitimi čašami.

Tedaj se pa Tinče nenadoma dvigne, vzdigne vnovič kozarec ter pravi z visokim glasom:

„Pa danes mora biti veselo, mora. Grozno neumno mora biti, da boste vedeli za vselej, kdaj je bil moj god.“

Na dušek izprazni čašo in jo zažene ob zid.
„Posnemajte!“ vpije Tinče.

In vsi izpraznijo in zažene čaše ob steno. Ena prileti ob okno, razbije šipo in pade na dvorišče. Skozi nastalo luknjo zapiha mrzla burja in zažvižga kakor razposajen čevljarski vajenec.

„Zamaši luknjo z robcem ali papirjem, Ančka, ali pa pusti, kakor hočeš, saj je vseeno,“ se zasmee Tinče. „In prinesi druge kozarce. Koliko jih je še pri hiši?“

„Ne vem, gospod,“ pravi Ančka vsa prestrašena.

Ko pride doli k materi, pravi:

„Mama, gospodje so znoreli.“

Gospodinja prinese sama nove čaše.

„Gospodje, še za dvakrat jih bo, če jih boste še metali.“

„Živio, gospodinja, jih pa bomo,“ poje Tinček. „Hrast nalij ji, naj pije tudi ona!“

Hrast nalije in ji nastavi kozarec na usta.

„Če ne bo več kozarcev, ga bomo iz loncev, oj gospa, ha, ha.“

Tako so z veliko naglico pobili gospodinji vse čaše, polomili z njimi palme in zamazali stene. Profesor je nekoliko časa prigovaljal in pregovarjal, češ, pamet gospoda, toda nazadnje je prav tako razsajal kot drugi.

„Po navadi pijejo naši velmožje ob takšnih prilikah šampanjca,“ pravi Tinče. „A mi smo korenine in nedostopni za tujstvo. Pristna rebula, ta je naša in ostane naša. Zatorej, Ančka, lonce gori!“

In res so lonci, polliterski, takoj na mizi. Strel jih natoči, Hrast potegne Ančko k sebi in jo posadi na kolena.

„Tu počivaj, dušica draga. Moje kosti še niso pretrde.“

In Ančka obsedi. Tinče pa privleče odkod harmoniko ter jo začne natezati. In zraven poje:

„Včas' v starih časih
je res prav lušno b'lo,
v gostilno sem zahajal
in vince pil sladko.“

Vsi pojejo za njim, tudi Ančka cvili od velikega navdušenja. In tako gre dalje:

„Pa komaj sem si ljub'co 'zbral,
že cesar mi je pošto dal:
boš moral ljub'co zapustit',
cesarja služiti it'.“

Potem pa postane Tinče hipoma sentimentalen, obriše si pot s čela ter zavpije: „Zakaj bi pa lušno ne bilo?“

In nategne harmoniko, zamiži ter zategne počasi in slovesno:

„Prelepo poje svet'ga Vida zvon,
kter'ga slišal več ne bom ...“

Nato zažene harmoniko v kot, da bolesi zastoka, in nagne glavo na mizo. Izmed prstov mu tečejo solze, debele kakor lešniki — — —

Sam. Prijatelji so odšli, njih težki koraki so utihnili na ulici in se poizgubili. Nekoliko časa je zrl Tinče pri odprtem oknu za njimi. Zadnji se je zibal Hrast, nocoj nevreden svojega imena, zakaj negotovi so bili njegovi koraki, korenine omajane. V sobo je silil mrzli jutranji zrak in Tinče ga je srkal s polnimi požirki v svoje hropeče prsi. Potem je potegnil malo zrcało iz žepa ter se začel v njem pazljivo ogledovati. Ko ga je na to zagnal skozi okno kot zadnji spomin nečimernosti, se je nasmehnil in si dejal:

„Dolgo bi itak ne bilo več.“

Potem je primaknil naslanjač k vzhodnemu oknu ter je sedel vanj. In zázrl se je tja gori v zvezdnato zimsko nebo in ni odmaknil oči od njega.

Počasi so začele bledeti zvezde, ugašala je druga za drugo. Iz teme so se začeli pojavljati oddaljeni hribi, se je zaznal visoko gori Trnovski gozd. Spodaj po dolinah so se pa še vlačile sence in zastirale pogled.

Naenkrat nebo zardi, jutranja zarja se dviga in prihaja v vsej svoji lepoti kakor kraljica v škrlatu in v zlatu.

Tinče vstane v velikem spoštovanju in skloni glavo.

Ko jo zopet dvigne, leze solnce izza gore, vsa daljna okolica se zablesti in se zasmeje.

Tinče ne odmakne oči od njega.

Njegovo uho posluša, kakor bi slišalo odnekod petje rajske ptice, kakor bi v daljavi zvonili zvonovi sv. Vida.

Tedaj se obrne z blaženim smehljajem v sobo. Po tleh leže še vse trofeje snočne bitke, razbiti kozarci, čudnokalna tekočina, na stenah temne velike lise. Palme se stiskajo v kotih, vrtnice se pripravljajo, da zađehte.

V sobo zaplešejo solnčni žarki, da je hipoma vsa svetla in razžarjena.

„Zadnji prameni,“ izpregovori Tinče in potegne iz žepa zavitek z domačo prstjo, ki jo je bil izgrebel tam daleč na domači njivi. Zavije jo še v nov čist papir in zapiše nanj: „Ostane naj pod mojo glavo.“

Na to gre proti divanu, položi zavitek na blazino pod streho palmovih vej ter leže.

In se ustreli. — — —

VIII.

Pred Žepičevo hišo Podturnom se je ustavil izvošček. Iz kočije izstopita profesor Uršič in Hrast. Oba sta svatovsko opravljena, z belimi kamelijami v gumbnicah. Profesor niti danes ni brez obilgatne viržinke, a ko izstopi, potegne še parkrat in ponudi ostanek mimoidočemu postreščku. Ta se zareži in jo vtakne v usta. Pa, ne bodi len, pravi: „Gospod, za današnji dan je to nekoliko preberaško.“ Profesor se nasmeje, potegne zaklopnico iz žepa ter mu podari tri blondinke, ki so tičale tam notri. No, to pa že gre, in postrešček se zahvali ter koraka dalje, izpušča je velike oblake dima.

Profesor in Hrast stopita v vežo in v par korakih sta premerila lešene, svetle stopnice. Gori na mostovžu jima stopita nasproti stari Žepič in jima podasta roko žarečega lica in ju vedeta v sobo. Tu treba malce počakati. Začnejo se navadni banalni pogovori, zakaj Žepičeva sta resna, že bolj staroverska človeka. Hrast uvidi, da se začenja njegova naloga, zato izpusti par dovtipov, pa zelo šepavih, kakor neroden začetnik. Če pojde tako dalje, si misli, bo zatemnela tvoja slava, o Hrast.

Treba se bo resno pobriniti. Gospa jima ponudi čašico likerja, Hrast ga izpije, a profesor si samo zmoči brke. Danes je treba biti zelo previden, velike reči se vršijo.

V tem se odpro vrata sosedne sobe in v njih se pojavi gospa Komavljjeva. In za roko

pripelje Marico, današnjo nevesto. Hrast obstoji kakor okamenel, lepota obeh zadene z vso silo njegovo dovzetno srce.

„Ha, ha, dosti sem videl na svetu žena, a takšnih še ne, kot vi ste, gospa, kot naša je tukaj nevesta, ki danes k poroki jo pelje cesta.“

Nevesta ima solzne oči, sama ne ve, zakaj joče. Pa je že takšna navada in ni da bi se opustila. Bog ve, kedaj še te solze pridejo prav.

Potem pristopi k profesorju, ki ji poljubi za sedaj samo roko. Čez nekoliko časa dospo še Tončka, ki ima biti danes družica. Ker je Hrast profesorjev drug, utegne biti nocoj še lepo.

Pred hišo se ustavi drugi izvošček z ocvetličanim bičem in z belimi rokavicami, za njim pride tretji, ki je istotako sumljiv. In Marica se vrže zadnjič v naročje očetu in materi, zaihti vnovič, sedaj na glas, in stvar je odpravljena.

Potem pa se razvrstijo že na stopnicah. V prvi voz stopi nevesta s Hrastom, v drugi ženin s Tončko in v tretji gospa Komavlijeva sama. Nevestina stariša gledata pri oknu, si brišeta oči, mati z robcem, oče pa kar s plosko roko in migata navzdol. Konji potegnejo in veselo topotajo proti središču mesta.

Pred Kraljevim stanovanjem čakata tudi dva izvoščka. V eni vrsti z njima se ustavijo ti trije. V tistem trenutku pa že tudi prihaja iz veže Tinica z velikim šopkom v roki, z vencem na glavi in vsa bela kakor lilija sv. Jožefa. Na njeni strani stopa za druga dolg študent, Tiničin bratranec. Strel si ga je samo zaradi dolgosti njegove in zaradi simetrije izbral za druga. Vsi se pozdravijo, nato vstopi v prvi voz Tinica z dolgim bratrancem in v drugi dolgi strel z Laharnarjevo Lizo. Vseh pet vozov se premakne in se pelje svoji usodi nasproti.

Na Kostanjevici je poroka, pri Frančiškanih. Čez dobre pol ure je Marica žena profesorjeva in Tinica žena Strelova. Tako kakor je bilo zapisano v zvezdah.

Pri 'Treh kronah' se je potem vršil slavnostni obed za oba para in za vso ožjo žlahto. Gospa Komavlijeva sicer ni bila z nobenim v sorodu po krvi, toda sorodnica po duši ni smela odreči. Tako so bili ta dan zbrani večinoma sami znanci, sami sotrudniki za narodno stvar na Goriškem.

Ko je dospela navdušenost do vrhunca, se je dvignil Hrast, pozvonil na kozarec in napil nevestama, njunim staršem in gospe Komavlijevi.

Vsi se dvignejo in zapoje: 'Kolikor kapljic, toljko let' . . .

Ko se poleže šum, Hrast še vedno stoji, njegov obraz se zresni, na njem se pokažejo svečane besede. Spominja se Hojnika.

Kmalu na to se dvignejo in odhajajo. Zopet sedejo v vozove, vozniki vedo, kam imajo peljati.

Ustavijo se pred pokopališčnimi vrati.

In vsi svatje izstopijo ter obkolijo grob s sklonjenimi glavami. Nevesti pa stopita k vzglavju ter položita nanj vsaka svoj poročni šopek. —

* * *

Velika svetloba je razlita po Brdih in velika krasota. Pomlad je v deželi, z naglimi koraki je prišla iz morja, razprostrla svoj dehteči predpasnik. In pisano cvetje je padalo navzdol, lovila so ga drevesa s povzdignjenimi, hrepenečimi rokami. Največ in najbolj belega je ujela vitkorasla češnja, natrosila si ga na lepo glavo kakor nevesta pred poroko. Zamuditi ni hotela niti princezinja hruška in je hitela, da se dostojno opravi. In breskev in marelica in vse, kar je živelo in dihalo po vinogradih.

Pred šolo je stal Fortunat Trdan. Tolikrat je že videl to lepoto, a ni se je še naveličal gledati. Z velikim veseljem in z veliko ljubeznijo so jo objemale oči in srce, kakor bi jo bil sam ustvaril. In zato je poznal vsak posamezen cvet na svojem vrtu in ga je poznal na sosedovem in po vsem daljnem okolišu. Natančno kakor svoje otroke in otroke in odrastle vse župnije.

Fortunat se ozre doli po vasi, navzgor prihajajo tujci. Nekdo že maha z roko. Kdo so neki? Trdan napne oči, zasenči čelo z roko, bogme, profesor je z neko damo in za njim še drug par. Tudi Strela spozna, saj je bil že večkrat pri njem s profesorjem, ko je ta še hodil od kraja do kraja kakor apostelj.

„Tu smo, Fortunat, v svojem novem stanu počastimo tebe najprej, oj korenina. Tu moja žena Marica, tu gospod Strel s svojo gospo, neugnano Tinico.“

Fortunat ne veruje svojim ušesom, zdi se mu, da se je zgodilo nekaj neverjetnega in čudovitega, da se je ponoči na njegovem vrtu razcvelo drevo, ki ga ni še nikdar videl in še nikdar čul o njem. Ne eno, dvoje dreves. Lepa pravljica iz davnih dni. In veliko, nežmerno je njegovo veselje.

„Množite se, otroci, množite . . . tako je prav . . . velik naj bo narod in močan!“

In jih pelje v hišo in jim postreže z najboljšim, kar premore njegova gostoljubnost.

Pozdravi jih njegova žena, tiho in vdano, zopet z novim dojenčcem v naročju.

„Koliko jih je že, Fortunat?“

„Počasneje je začelo iti, profesor, šele — osmi . . .“

Hitro gineva čas, treba iti dalje.

„Pa peš hodite?“

„Kako drugače, oj Fortunat, v teh dneh presnavljanja?“

In dalje se odlega pot, pot med cvetjem in mladostjo.

Tu se zablišči posestvo gospe Komavlijeve, ki je došla semkaj že snoči.

Pes zalaja in oznanja, gospa Komavlijeva stoji pred njimi.

„Dobrodošli, prijatelji.“

In ostanejo tam.

To je bilo njih ženitovanjsko potovanje.

Bela nedelja.

Metuljčka dva, mlada dva
sredi polja,
plamenčka dva, živa dva
sredi srca —
ljubica moja me
rada ima!

Bela nedelja in črne oči,
za steklom na oknu že nagelj rdi
in čaka in vabi, naj pridejo v svate
tople poletne noči.

Mačice šle so v vrbinje,
dekle poslušaj stopinje:
Pride poletie in kres,
božja dobrota z nebes:
žito klaseče in srce gorčče
in sama ljubezen je vmes.

Bela nedelja in črne oči,
v srcu se zdravje in sreča smeji.

Ivan Albrecht.

Premišljevanje.

Že danes slutim: Prideš kakor dih
in moj pogled bo ves udan in tih —
drhteči ustni čakata poljuba.
In lažno, lažno skloneš se nad moj obraz,
v trenutku eno sva, da, eno — ti in jaz,
ti, Smrt, velika v hladni veličini svoji.

Pozdravljena v trenutku slutenj svetih,
ti nepojmljiva v trpkosti in neminljiva,
v uničevanju večnem večno živa,
daj rokam velim blagoslova . . .
Molitev neizražena te v srcu čaka —
izpij boleost iz njega, strup in jad!

Glej, prosim, čakam tvojega objema
in ni bojazni v meni — le radost . . .
Odkrij, pokaži tajni most,
ki misel se boji do njega,
skrivnostni most, ki iz življenja v večnost
sega! —

O, prideš, prideš, vem — in jeklo daš očem,
studeno, mrzlo jeklo tvojega miru!
In kot si blaga — čutim: v hipu kratkem
uničiš mojih blodenj sad.
Z ljubavjo ti hitim nasproti
in vsaka želja moja čaka te na poti,
ti, bistvo tajnosti, skrivnosti vseh skrivnost!

In jasno vem, da groze ni na tebi,
kadar pozoveš koga k sebi
v kraljestvo novih dejstev in resnic —
Ker Bog smehlja se s tvojih lic,
Bog večnega prerojevanja.

V lepoti taki te moj duh trpeči sanja.
In slušam, slušam, kdaj mi v dušo zazveni
odsev neslišnega koraka —
kot mramor bel zre name tvoj obraz iz
mraka.

Ivan Albrecht.

Intermezzo iz Levstikovega življenja.

Objavlja Avgust Žigon.

(Konec.)

III.

Kdo — torej „Lo“? Bilo je meseca junija leta 1864, ko je prinesla Levstiku pošta, takrat že tajniku Maticе Slovenske v Ljubljani, z Dunaja naslednji nemški list:

Wien am 3. Juni 1864.

Lieber Freund!

Ich habe eine Bitte an Dich zu stellen, eine Bitte, deren freundliche Erfüllung lediglich von Deinem Willen abhängt, und welcher ich zuversichtlich entgegen sehen könnte, wenn ich nicht besorgen müßte, Du werdest Schwierigkeiten ^[darin suchen] dorten finden, wo Du sie nicht suchen solltest. — Uiber vierzehn Tage — glaube es mir aufs Wort, trage ich mich mit dem Gedanken herum, auf welche Weise ich Dich dazu bewegen könnte, daß Du mir Deine Biographie für „*Slovník Naučný*“ (dessen Mitarbeiter in slovenischen Angelegenheiten ich seit sechs Wochen bin) mittheilest, — ich habe bereits an allerlei Mittel gesonnen, endlich aber, da die Zeit schon gar zu sehr drängt, bleibt mir nichts anderes übrig, als Dir aufs Gerathewohl zu schreiben, und Dich um die Uibersendung Deiner sowohl für die slavische Literatur im Allgemeinen, u[nd] für die böhmische Lit. (*Kralov. rukopis*) im Speziellen wichtige, als auch, was Deine Person betrifft, sehr interessante Biographie, sehnlichst u, dringendst zu bitten. Ich bin zwar auf Alles gefaßt, u[nd] werde vielleicht wieder abschlägig beschieden werden, wie ich es schon einmal, in Triest, geworden bin; aber ich müßte mir für mein ganzes Leben Vorwürfe machen, daß ich nicht bis zum letzten Augenblicke Alles angewendet habe, um so eine Kostbarkeit, wie es Deine Biographie wahrhaft ist, für *Slovník Naučný* zu gewinnen. Lieber Freund! Versage mir diese Bitte nicht, Du würdest mich sehr kränken, wenn Du sie un-

erfüllt liebest, — thue mir das Leid nicht an! Bedenke, nicht mir, sondern der Wissenschaft der Slaven leistest Du durch Mittheilung Deiner Biographie Gefallen, u[nd] wer könnte sie besser u[nd] wahrhafter geben, als Du selbst? Daß Du in den *Slovník N.* kommst, das ist einmal sicher und heilig, — dagegen hilft kein Himmel u[nd] keine Hölle; aber wie, wie Deine Biographie ausfallen wird, das wird nur von Dir abhängen. — Fürchtest Du etwa den Vorwurf der Unbescheidenheit? Wenn dieß der Fall sein sollte, dann könnte man denselben || Vorwurf auch dem *Miklošič* (der seine Biographie für Wurzbachs biographisches Lexikon selbst geschrieben hat) und anderen Gelehrten ersten Ranges machen. Oder erkennst Du Deinen Werth nicht an? Du unterschätzt vielleicht Deine Leistungen? Das kann nicht sein, das glaube ich nicht, u[nd] kann unmöglich diese Frage in Erörterung ziehen, da wohl einem jeden, der in der slavischen Literatur nur dilletirt, Deine Bedeutung wohl bekannt ist. — Ich war vor sechs Wochen in *Prag*, und habe die meisten dortigen Literaten gesprochen, u[nd] als ich über die slovenischen Angelegenheiten zur Rede kam, da hättest Du hören u[nd] sehen sollen die Sensation, welche die eben damals im *Slov. Nauč.* erschienene Biographie *Kozlers* (der sie selbst zu diesem Zwecke geschrieben hatte) bezüglich der Historie von seiner Landkarte erregte, u[nd] wie die Leute andächtig zuhörten, als ich ihnen von der Regsamkeit u[nd] dem Fleiße der Slovenen erzählte, wie sie die Augen aufrißen, als ich ihnen sagte u[nd] bewies, daß unter den Slaven die Slovenen den Čechen in der Bildung am nächsten stehen, in der slavischen Wechelseitigkeit aber, insbesondere aber den Čechen gegenüber, daß sie diese noch übertreffen, — was auch wirklich wahr ist, wie ich mich eben bei jener Gelegenheiten überzeugte.

Wenn Dir also, lieber Freund, an der Lebhaftigkeit und Ausbreitung des slavischen Wechselinteresses gelegen ist, wenn Dir alles lieb und theuer ist, was die Wissenschaft der Slaven betrifft und sie befördert — wenn Du endlich auch für mich einen Funken freundschaftlicher, brüderlicher Liebe ^[fin] besitzt, versage mir die Erfüllung dieser meiner so innigen, sehnlichen Bitte ja nicht! — — — Und solltest Du ^[mir] etwa freundliches Gehör schenken, dann würde ich Dich ferner bitten, Du wollest mir Deine Biographie sobald als möglich übermitteln, da der ^[D] Termin der Einsendung Deiner Biographie an die Redaktion in *Prag am 7. d. M.* abläuft, den ich mir zwar um zwei Tage verlängern kann, jedoch nur in dem Falle, || wenn ich die Redaktion von der bestimmt bevorstehenden nachträglichen Einsendung früher avisire.

Die Biographie des *Janežič* ist ziemlich mager ausgefallen, mit einigen 8 oder 10 Zeilen ist sie abgethan. Das ist's: Er leidet auch an einer ^(g) solchen Bescheidenheit, die da nicht am Platze ist. *Janežič!* der doch solche Verdienste um die Slovenen hat!

Die Zeit drängt, ich muß schließen. Nächstens werde ich Dir eine Menge von lauter interessanten Sachen u[nd] Leuten schreiben.

Es grüßt u[nd] küßt Dich

Dein Dich liebender Freund

Lego

/: Adresse:

Beamter beim h. Marine-Ministerium

Wien. :/

In Levstik je res odgovoril. Toda — kakó? Ni nam sicer ohranjen njegov odgovor;¹⁾ vendar pa nam dá približno vsebino odgovora jasno razvideti naslednji drugi list iz istega vira in istega meseca:

Wien d. 11/6. 1864.

Lieber Freund!

Ich war ja darauf gefaßt, — ich habe es gewußt! — Thut nichts, — ich zürne Dir nicht. Ich kann es ja nicht, da ich zu gut überzeugt bin, daß Du meine Bitte gewiß erfüllt hättest,

¹⁾ Prim.: Dr. Iv. Lah, Jan Lego. (Zbornik Mat. Slov. IX., 1907, str. 161). Tam sta objavljeni dve pismi Levstikovi Janu Legu, obe iz l. 1873 (21./XI. in 28./XI. na Bled), po zahtevu pisateljevem — edini, ki sta se ohranili v Legovi zapuščini.

wenn Dir nur mehr freie Zeit zu Gebote gestanden wäre. Ja, ich sehe es gar gut ein; denn wenn Du Deine Biographie niederschreiben wolltest, so brauchtest Du wenigstens 8 bis 10 Tage dazu, um doch etwas Vollkommenes zu liefern, (wie es gerade Deine Biographie sein muß), und da überhaupt nichts Unvollkommenes aus Deiner Feder geht, so könnte dieß umsoweniger der Fall mit Deiner eigenen Biographie sein. Manche Biographie ist freilich in einer halben Stunde fertig, nicht so die Deinige. — Da also der Mittheilung Deiner Biographie lediglich und nur der Mangel an Zeit im Wege gestanden ist, so bitte ich Dich, Du möchtest so gefällig sein und mir ganz kurz ^[bekannt] geben zu wollen wie Dein Geburtsort heißt, wann Du geboren bist, ^{[u[nd]]} wann Deine *Pesmi* und *Kraljedvorski rokopi*s erschienen sind. Diese Mittheilg wird kaum mehr als zwei Zeilen betragen u[nd] der ganze Brief nicht mehr als 5 Minuten Zeit in Anspruch nehmen. ^[Ich bin] Andere Biographien vom Buchstaben *L* habe ich schon abgesendet, nur die ^[Einsendung der] Deinige[n] habe ich noch zugesichert, u[nd] z.^[war] bis 15 d. M. Das böse Unglück wollte es haben, daß ich einige von diesen Daten, um Die ich Dich ^[jetzt] bitte, nirgends erfahren konnte; *Štritar*, der Dich unter den hies. Slovenen || am besten kennt, befindet sich über den Sommer wo am Lande, u[nd] kommt selten in die Stadt. Die Hofbibliothek bleibt wegen Reinigung vom 1. d. M. bis Ende Septbr geschlossen, und sonst hat Niemand von den hies. Slovenen Deine *Pesmi* u[nd] *Rokop. Kraljedv.* Das heißt ein Pech! —

Da nun Dein Preßprozeß glücklich abgelaufen ist — wozu ich Dir recht herzlich gratulire, — so wurde unter den hiesigen Slovenen der lebhafteste Wunsch wach, Du möchtest die Geschichte dieses Prozesses niederschreiben u[nd] herausgeben, wobei Du auf einen zahlreichen Absatz sicher u[nd] gewiß hoffen könntest. Du müßtest dieß aber in Prag ^[od. Wien] drucken lassen, wo es doch gelinder zugeht, und nicht die Gefahr so bald vorhanden ist, daß diese Geschichte ^[gleich in der Druckerei] confiszirt werden könnte. Hiezu wären Dir aber die Gründe Deiner Losprechung unumgänglich nöthig, und die werde ich Dir allsogleich mittheilen, sobald ich von Dir eine günstige Antwort auf diesen Brief erhalten haben werde. Gehen wir darauf ein? — Aber auch wenn Du mir ^[überhaupt]

gar nicht antworten würdest, so werde ich Dir die Gründe übersenden. — ¹⁾

Schließlich erlaube ich mir die Frage: Soll es heißen: *Lašče*, *Lašč*, *Laščem* (*Laščam?*) u. s. w. — Ist im letzteren Falle das *i* nicht etwa in der gewöhnlichen Aussprache ein Halbvokal u[nd] z.[war] ь?

Es grüßt u[nd] küßt dich recht herzlich

Dein guter Freund

Lego m. p.

Dokaz je s tem dokončan. Poslednji dve listini ga zaključujeta do potrebne popolnosti. Ni mu treba ni besede več.

Avtor prve biografije Levstikove je torej — Jan L[eg]o.

Priselil se je med Slovence na Kranjsko l. 1857, in sicer kot kancelist v Kamnik k sodišču.²⁾ Nekako leto kasneje pa ga je vzel grof Chorinsky k sebi v Ljubljano, v svojo prezidialno pisarno, kjer je ostal do leta 1860. Levstik je bil tista leta najpoprej pri grofu Pacetu (od oktobra 1855 pa do 8. aprila 1858) ter v tej službi poslednjega pol leta stalno v Ljubljani. Maja meseca je odšel domov, odkoder potem pod jesen pa v službo k Vilharju na Kras. Vse kaže, da se torej z Legom nista seznanila že za teh dni, ko je služboval Lego na Kranjskem, — v Kamniku in v Ljubljani.

Leta 1860, ko je bil Levstik še pri Vilharju, pa so Lega predstavili k namestništvu v Trst. In tu šele, se zdi, da sta se prvič srečala moža, — ko je Levstik m. aprila l. 1861 prišel od Vilharja za tajnika k tržaški „Narodni čitaonici“.

Pravilno je torej, da je češka biografija Levstikova vzrastla iz neposredne, iz prijateljsko-intimne bližine njegove. Iz osebnega prijateljskega občevanja, iz njegovega lastnega pripovedovanja potemtakem. In to dejstvo daja tisti prvi biografiji Levstikovi posebno ceno, — prav kakor isto dejstvo kasneje oni iz Levčevega peresa!

Toda ni pa vzrastla iz občevanja z Levstikom — v Ljubljani. Niso mu je spisali tiste prve biografije slovenski krogi, ampak Čeh Jan

Lego. Občevala pa Lego in Levstik nista že v Ljubljani, ampak šele v Trstu, a potem pa ne več do l. 1870, ko je Levstik prišel na Dunaj, kjer je služil Lego pri mornariškem ministrstvu že od leta 1862 pa do svojega odhoda k arzenalu v Pulj leta 1872. Zapustila sta bila namreč oba, Lego in Levstik, istega leta 1862 Trst, odkoder se je preselil Levstik spet v Ljubljano, Lego pa — nekaj prej — v stolno mesto monarhije.¹⁾

V Trstu torej, ne pa v Ljubljani, si je zbral Lego gradivo iz osebnega občevanja ter izvedel iz pomenkov z Levstikom samim podrobne dogodke njegovega življenja za biografijo njegovo, ki je nastala potem iz spomina avtorjevega, in sicer res brez vse soudeležbe Levstikove, l. 1864 na Dunaju ter šla odtod potem v tisk v Prago.²⁾

Kakor l. 1866 za „Klasje“ Jurčiču, se je upiral Levstik, kakor pričajo gorenji listi, resnično tudi Legu osebno kaj prispevati za opis lastnega življenja. Kakor ni l. 1866, ko je sicer privolil, zbral in priredil za nameravani II. zvezek „Klasja“ pač res že 110 svojih pesmi, a slike in biografije svoje pa nikakor ne privoliti hotel Levstik, dasi je bila takrat že Legova v javnem svetu, — takó tudi že dve leti prej ne Legu. Naravnost naprošen — ni sicer naravnost odbil, „kakor že v Trstu“ nekoč poprej, Legu zdaj tokratne njegove želje; a vedel se jej je izogniti z izgovorom: „Premalo časa — do določenega roka!“ V bistvu je vsled tega stvar ostala tu zdaj prav tako kakor tam prej v Trstu ista. A je li pa Levstik ugodil Legu vsaj v smislu drugega izmed gorenjih dveh pisem njegovih? Letnica rojstva je v češki biografiji napačna: 1833 namestu 1831. Ali ne priča to, da je Levstik avtorja biografije, osebnega prijatelja Jana Lega prepustil na milost in nemilost — samemu sebi, naj si pomaga kakor si vé in zná. Svoje roke da pa ni hotel nikakor ne imeti sam pri tej zadevi! Bila je to Levstikova neomajna posebnost. Pa če vsi, on ne avtobiografije!

¹⁾ Prim. članek: J. Vrhovnik, Jan Lego v Trstu. (Edinost 1912, šte. 167: 16./VI.).

²⁾ Izreči mi je na tem mestu najpristržnejšo zahvalo vsem č. č. gospodom za blagohotno njih pozornost, ki se mi jej je zahvaliti, da mi je na podlagi mnogoterih migljajev in podatkov iz njihovega lastnega doživljanja dozorela razprava šele med delom do tega zaključka. Omejeni mi prostor me ovira, da ne morem posvetiti tu širše besede vsem tem virom, ter da moram podrobnejše uvaževanje dotičnih prispevkov prihraniti za drugo priliko.

¹⁾ Levstik je res pisal o tej pravdi svoji zaradi „Napreja“ (1863/64) sam, a šele l. 1881 v znani svoji kritiki o Kleinmayrovi Zgodovini slov. slovstva. (Lj. Zv. 1881/636: 1./X.; Zbr. sp. V./191).

²⁾ Prim: Zbor. M. Slov. IX., str. 159; Ottův Slovník Naučný XV. díl, str. 796 (V Praze 1900). Tadva vira uporabljam tu za vse biografske podatke o Legu.

In v tej stiski, ko ni bilo ne Stritarja v mestu, in ni bila ni dvorna knjižnica zaradi počitnic dostopna, — kdo vé, če Lego v tej stiski ni stopil na Dunaju do drja. Kluna, pač tudi Legu znanega historiografa slovenske literature, ki je ravno tiste dni l. 1864 bil objavil svojo „skico“ o slovenskem slovstvu v dunajski „Oesterreichische Revue“? Dokazano je, kdo je, in kakó je bil avtor Levstikove biografije „Lo“; a izključeno ni, da mu ni kaj podatkov, posebej literarnih, ki jih Lego posebej prosi iz Ljubljane v drugem svojem pismu, pa prispeval namestu Levstika — Levstikov pozorni zgodovinar tistih dni (od l. 1855 navzgor): dr. V. Klun; dr. Klun, ki je živel tiste dni kot prof. dunajske trgovske akademije, kakor Lego od l. 1862, pa že od l. 1857 stalno na Dunaju.¹⁾

¹⁾ O Klunovem ljubljanskem delovanju v 40tih in 50tih letih prim. nekaj črtic tudi v drja. Iv. Prijatelja članku: Leopold Kordeš. (Veda II., str. 602—606). Dodatno naj še dopolnim tu k svoji l. opombi pod črto sprej na 271, kar je dr. Klun pisal o Levstiku prvo sredo m. aprila l. 1858 v praških „Kritische Blätter für Literatur und Kunst“ (II. Jg. 1858. Redacteur Dr. Fr. J. Hanuš. Prag und Leipzig. Verleger J. L. Kober) v II. zvezku (April bis Juni) tistega letnika, štev. 14, na str. 19, in sicer v članku „Zur slovenischen Literatur“; — govoreč izključno o Glasniku in njega sotrud-

Ta domneva, to vprašanje bodi tu — sklep in konec. Končni namen in pravi cilj pričujočega članka o Levstikovih prvih dveh biografijah, ki sta jih prinesla v češčini Riegerjev „Slovník Naučný“, a v nemški besedi potem za njim Wurzbachov „Biographisches Lexikon“, pa meri še dalje tja v daljavo ter bo razvideti o priliki iz nadaljevanja te razprave o Levstiku, ko dobim za nadaljevanje potrebnih virov in listin.

nikih, pravi o Levstiku: „Es liegen uns zwei Nummern vor. ... Was uns ganz besonders anspricht, ist die sorgfältige Pflege der slovenischen Prosa, worauf ein um so größeres Gewicht zu legen ist, als die Prosa trotz ihrer hohen Bedeutung für alle Disciplinen bis jetzt leider vielfach vernachlässigt worden ist. Und in der Prosa hat Levstik, der jetzt in den „Novice“ mit scharfer Kritik [izdajal je v Novicah takrat ravno svoje „Napáke slovenskega pisanja“] und umfassender Sachkenntniß die bisherigen Mängel in der Schriftsprache bloslegt, höchst schätzenswerthes geleistet.“ Prozo torej Glasnikovo na sploh slavi tu dr. Klun kot novo fazo v razvoju slovenskega slovstva sploh; a posebej pa naglašá še pohvalno tudi tu že prozo Levstikovo. Le na koncu omenja kratko pesmi njegovih: „Levstik's ‚Bog‘ und Cegnar's ‚Prognani‘ reihen sich den übrigen Producten dieser beiden geschätzten Dichter würdig an.“ (Prejel od drja Prijatelja prepis iz dunajske dvorne knjižnice, ki ima izvod lista, ki pa je todobno zaprta za javno uporabo.)

Sen o razkošju.

Večer je tih in divje so želje.
Razgrete misli — kot skrivnost neveste —
med rože si pleto življenja ceste,
vzkipe in padejo, kot iskre zaplamte,
blesteče iskre mladih dni...

In daleč, daleč solnce zagori.
V razkošnem žaru koplje se obzorje,
ves svet je luč, ognjeno morje —
in sama sreča vsepovsod zveni:

Mladost, mladost! Vse bliže solnce se smeji,
svetlo, svetlejšje in topleje...

Ne čutiš, dekle, ta plamteči diš —
kako je vroč? In tih, tak tih,
kot bi se bal,
da nebote raztrže
ljubavi najine svileni šal!

Čemu vzdrhteli sta ročici beli —
poglej: V očeh cvetovi so ti vzcveli,
iz dalj krilatci so prispeli,
da bi ti stregli, v sanje te odeli!

Trenotek kot začaran je obstal
in himna večnosti je ž njim:
z vsem bitjem čutim v hipu tem:
Živim, živim!

In kar je sen bilo mi kdaj, je zdaj resnica —
in vse je nepojmljiva, sveta moč!
Sem Bog — in več: Svetove si izbiram,
svobodno volim, prosto zametujem,
življenju z mislijo ukazujem,
sedanjosti, bodočnosti carujem —
živim, živim!

In ti si duša duše moje,
ti dekle, pesem sladka, tajna,
v resnici najbolj živi najbolj bajna,
uživana kot diš — in nezaužita,
skrivnost, svetost!...

Daj, te oči —
v njih Bog drhti,
Bog, jaz, življenje, solnce, ti —
da, ti... In jaz živim, gorim s teboj!

Ivan Ilbreht.

Listek.

Levstikovo delo za Prešerna do l. 1870.

Objavlja Avgust Žigon.

(Konec.)

4. „Parisina“ je bila med Prešernovimi poezijami Levstiku zelo neljub gost. Prav nič je ni bil vesel, ampak jezen je bil nanjo in pa na Bleiweisa radi nje. Ko jo je m. maja l. 1866 pošiljal Stritarju in Jurčiču iz Ljubljane na Dunaj v presojo, je pisal poslednjemu:

„Parizine bi dr. Bleiweis nikoli ne bil smél natisniti v Koledarčki — to je bilo 1852. l. — ker ta prestava ni taka, da bi množila pevčevu slavo. Če to ni poskus iz prvega peresa, moramo soditi, da je Prešeren uže jako bil izgubil svoje zmožnosti, ko je to delal. Ker je bil pa tē pesmi uže Bleiweis nekoliko dal na svitlo, mora priti v „Klasje“. Jaz sem jo popravil in popravljal, morda več, nego je prav, toda še zmerom ni taka, kakoršna bi imela biti po Prešernovem. Pred sabo nisem pri tem delu imel niti nemške prestave, niti originala, kterega ne umejem; torej ne vém, ali ima||“

Tu besedilo preneha — sredi stavka, s koncem prve pole pisma, ki jej je pa nekoč sledila še druga.¹⁾

Dné 25. maja 1866 pa je odgovoril Jurčič z Dunaja Levstiku v Ljubljano:

„O Parizini Stritar pravi: neredite kakor hočete, jaz bi je ne del vmes, prvotna prestava Prešerna ni vredna; (drug) če pa popravljeno tiskamo, lahko se nam reče: tako je Prešeren nej prestavil. Jaz bi dejal, ali jo izpustite, ali pa pristavite opombo, da je delo prvotno ali pa iz časov ko je P. bil že oslabelel, da se (je²) tedaj malo več popravilo. Menda bo še najbolje da jo izpustite, saj še izvirnik ni med boljšimi deli Byron-ovimi.“

¹⁾ A ta nam je dandanes najbrže izgubljena. Ohranjeni kos je bil najden in kupljen v starini „za vodó“ tu v Ljubljani! Kakor kaže dispozicija pisma, je Levstik v nadaljnjem, nam izgubljenem delu lista pisal za „Parizino“ še o dveh Prešernovih pesmih: o „Treh željah“ in o „Zidanju cerkve na Šmarni gori“. Žal torej izgube! — Iz te dobe nekako imamo v Levstikovi zapuščini še droben list, ki nam (sicer nedatiran ter z nečitljivim podpisom) priča, kako se je Levstik trudil s „Parizino“; odgovor je ta list, kakor kaže, nekemu Levstikovemu vprašanju, ker sam ni znal angleščine, pa nekemu, ki je razumel Byronov izvirnik ter — Prešerna trdo obsodil. Žal da ne vemo, kdo je bil to! Odgovor slove: (Geheirter Herr Leustik) Durch meine Kenntniß des Englischen ist es zur Evidenz erwiesen, daß die Überßig von B.'s Parisina durchaus erbärmlich ist; ich halte es daher für durchaus nothwendig, daß wir uns darüber persönlich verständigen & bitte, den Ort zu bestimmen. Hochachtung J. V. (? : Podpisna šifra se zdi da kaže začetni črki imena in priimka; toda dvojbeno je, če sta res gorenji dve!).

²⁾ V rokopisu Jurčičevem izpuščeno.

In Levstik je volil srednjo pot; vsprejel je pešem v „Dostavek“, in pogodil s tem pravo; a vsprejel jo je zelo po svoje „popravljen“, s čimer ni pogodil prave; pod črto pa je postavil opombo, „da je delo prvotno“ ter „da se je torej malo več popravilo“, — prav kakor je nasvetoval Jurčič.

In takó je na str. 242/3 brati o „Parisini“ naslednje besedilo, ki je iz gorenjega zatrdno izpričano kot Levstikovo:

„— Kaže, da je ta Prešernova prestava delo | prve roke, torej še nedovršeno, še ne odločeno za tisk. Mi bi ne bili natisnili Parizine, ko bi ne bila že po Koledarčku znana; toda povsod take, kakoršna je bila, iz spoštovanja do Prešerna nismo mogli pustiti, ampak tu in tam se je marsikaj popravilo, in vendar še zdaj ni vse, kakor bi moralo biti.“

Takó si je torej Levstik pomagal za silo iz svoje prav nepotrebne stiske. Najbrže pa bi ne bil takó omahoval Levstik ob tej pesmi, če bi bil vedel, da smo takrat imeli v svoji javni knjigi „Parisino“ že — vso.

A tega Levstik takrat — ni vedel, in menda tudi posledaj do konca svojih dni ne.

Označil je Levstik l. 1866 „Parisino“ v oklepu pod naslovom kot „Odlomek prestave iz Byrona“, pod črto pa jej dodal opombo, da je „od 9. oddelka dalje natisnena v Koledarčku za 1852. l.; drugo še nenatisneno.“ In v vseh svojih dopisih Jurčiču in Stritarju imenuje Levstik kakor tu tudi tam kot edini literarni vir za „Parisino“ to Bleiweisovo objavo iz l. 1851: vedno in dosledno samo „Koledarček“, ki je izšel že m. nov. 1851 za — solnčno leto 1852.

Omenil pa sem že, da je še pred Bleiweisom bil objavil že l. 1849 v svojem „Pravem Slovence“ Malavašič začetek, prve tri odstavke Prešernove „Parisine“. Levstik te objave ne citira nikjer in nikoli, ne l. 1866 v „Klasju“, ne sicer kedaj kasneje.¹⁾

A objavil je nekaj let za svojim „Slovenskim Koledarčkom“, toda še pred „Klasjem z domačega poljá“, ker pred letom 1866 pa sam Bleiweis — vso „Parisino“ Prešernovo, kar smo je sploh kedaj poznali! In glej, to (sicer resda skrito) dejstvo naše slovenske knjige je tudi prezrl Levstik, in prezrl za njim posledaj mi — v Bleiweisovih „Zlatih klasih“: tam prav na koncu te čudne knjige, na stranéh 74/77.

¹⁾ Dejstvo je tem bolj čudno, ker je Levstik imel sam en izvod Malavašičevega „Pravega Slovence“ — ter ga daroval sam licejski knjižnici ljubljanski l. 1873, dné 7. junija (štev. 73); vpisal je sam s svojo roko v dnevnik: „Skriptor Fr. Levstik (člen): Pravi Slovenec, listi za podučenje naroda od 1. prosinca do 24. grudnia 1849. (Novine. V Ljubljani natisnil J. Blaznik).“

Običajne letnice ta knjiga sama nima! Odtod tisto netočno ugibanje, da je izšla l. 1856, — posebej ko ga tudi sicer ni v naši literaturi doslej nikjer trdnega kronološkega podatka o natisu tega „zlatega“ zbornika.¹⁾

A da je knjiga izšla pred „Klasjem“, pred Levstikovo izdajo Prešernovih „Pesmi“ potemtakem, in sicer vsaj tri leta poprej, — o tem nam priča tisti edini javni vir, ki je bil kašipot tudi meni: tisti oglas v Janežičevem „Glasniku“ l. 1863.

Dné 1. maja 1863 je na str. 159 prinesel „Slovenski glasnik“ v Celovcu naslednjo nepodpisano, a očitno uredniškovo literarno oznanilo:

Zlati klasi. Nabrani v Koledarčku slovenskem. Na svetlo dal dr. Jan. Bleiweis. V Ljubljani.

Kdo se ne spominja rad „slovenskega Koledarčka“, ki je nas skozi več let s svojimi jedernatimi sestavki razveseloval? Kdo bi si ga ne želel več na svitlo, da bi še enkrat prebiral njegovih krasnih pripovednih in podučnih član- kov? Tem željam je ustregel čast. g. izdatelj z „zlatimi klasi“, ki obsegajo vse v eno knjižico združeno, kar smo prej raztreseno po raznih letnikih prebirali. Dodjani s(o) tudi obrazi Valvazorja, Vodnika, Miklošiča, Coisa, Vraza, Staniga in Japeljna, kar tej zanimivi zbirki še večjo ceno daje. Jako znameniti prikladi ste tudi prva pesem Koseskega, „Potažba“, ki jo je zložil kot učenec 7. šole v Ljubljani in se najde l. 1818 prvič natisnjena v nemškem časniku „Illyr. Wochenblatt“ in pa poslednja pesem Prešernova „Parizina“, ki jo je po angleškem do 14. oddelka poslovenil. Bodi priporočena pričujoča zbirka, v kateri se vrste pesme in novele z življenjepisi in drugimi narodskimi stvarmi, vsacemu Slovencu. Naj jo v nobeni knjižnici ne manjka!

Takó — „Glasnik“ v Celovcu. Dné 1. maja 1863 je torej to nedatirano knjigo našo imel že v Celovcu, in sicer kot dar Bleiweisov — Janežič v svojih rokah in tudi že v svojem „Glasniku“. Nastati je morala ta knjiga potemtakem — že pred tem dnem, „v Ljubljani natisnjena v Jožef Blaznikovi tiskarnici“.

A kedaj? Da ne pred l. 1856, dá se že na okó sklepati — iz notranjosti njene. Več sicer ne, — a toliko pa!

Pet je letnikov vsega vkup dal Bleiweis našemu slovstvu svojega „Slovenskega Koledarčka“: od m. nov. l. 1851 pa leto za letom do nov. m. 1855. Ne vemo dodanes, po koliko iztisov vsakega letnika. Reklama je bila vsako leto velika (v „Novicah“ samih in tudi po drugih listih naših); razprodaja je zadovoljevala vse do poslednjega letnika, dokler ni pričela posebej Družba sv. Mohorja v Celovcu enakega podjetja; zató je Bleiweis prenehal s svojim „Koledarčkom“.

Ostalo pa je vendarle Bleiweisu od vsakega letnika še dokaj nerazprodanih odtiskov, — kakor dokazujejo „Zlati klasi“ Bleiweisovi, ki niso namreč nič drugega kakor v eno knjigo združeni in vezani preostanki še nerazprodanih poslednjih štirih letnikov „Slovenskega Koledarčka“. A zakaj le poslednjih štirih? Iz prvega letnika, ki je imel drugačen, nekoliko večji format kakor nadaljnji štirje, ki so si po velikosti oblike vsi stalno enaki, ni namreč prav zaradi tega bilo mogoče porabiti nič drugega kot edino prilogo (na posebnem listu dodani napev Cegnarjeve „Kdaj?“), ki

¹⁾ Prim.: Simonič Fr., Slov. bibliografija I./206.

se je dala prirezati na manjši format naslednjih letnikov. Iz tega sledi potemtakem, — da se za „Zlate klase“ ni dal porabiti na noben način posebej en klas, ki ga je imel, edinega nekaj več vrednega in nekoliko bolj pomembnega. ravno l. letnik „Slovenskega Koledarčka“; klas: „Perva pesem Koseskega“ in pa tik za njo uvrščena „Poslednja pesem Prešernova“, — Koseskega sonet „Tolažba“ in pa Prešernove „Parizine“ odstavki 9.—13.!

A prav ta klas, ta slavospev Koseskemu, je bil Bleiweisu posebno na srcu: — dragocen mu klas s programno ostjó, da mojster Koseski — pred Prešernom! Pa naj bi ga žrtvoval tak klas iz svoje „zlate“ knjige Bleiweis? Dal je zatorej poslednje štiri letnike „Slovenskega Koledarčka“ Bleiweis mehanično združiti v „novo“ samostojno knjigo na ta način, da je dal knjigovezu iz vsakega letnika kar prosto odstraniti tisti prvi kos, ki je obsejal „pratiko“ (koledar in semnje), a ostale strani oziroma pole, ki so njih vsebina bile „lepoznanske reči“ (pesmi, življenjepisi s portreti, novele, narodno blago itd.), pa zvezati kar brez vsake izpremembe zaporedoma po letnikih v enoten konglomerat, v nekak almanah, — ki mu je dal vsega vkup novega staviti ter natisniti le sprej dva nova lista: nov skupen naslovni list in pa „kazalo“, zadej na koncu pa še štiri liste, ravno pol pole torej, kot str. 71/77, — s Koseskega sonetom „Potažba“ in pa za njo še s Prešernove „Parizine“ odstavki 1.—13. A da je to pa res docela nov natisek, pričajo razne izpremembe v besedilu, ter pričajo posebej razne variante v odstavkih 9.—13. „Parizine“, ki je tu vsa dosti bolj zvesto po rokopisu natisnjena kakor pa l. 1851 zadnji štirje nje odstavki.

Izpremenil je in preoblikoval takó stare, v nerazprodani zalogi zastarele letnike svojega „Koledarčka“ z majhnimi stroški ter z majhnim trudom Bleiweis v novo literarno delo: „Zlate klase“ svoje! In reči moramo, da je bil to navzlic neenotnemu, štirikrat pretrganemu štetju strani¹⁾ vendarle prav lep, bogat in impulziven almanah, ki mu je posledje nameraval vstvariti sovrstnika n. pr. Janežič v svoji „Zornici“ (kakor je v „Koledarčku“ vstvaril sovrstnika „Slovenskemu Koledarčku“), a Puckmeier-Vijanski v „Nanosu“, pa naposled celó Štritar in Jurčič nekaj enakega in boljšega v „Mladiki“ in njenih odrastkih.

In napravil je tiste čase ta originalni „zlati“ zbornik Bleiweisov res svoj vtis. Kakor Janežič l. 1863, piše v svojem „Jezičniku“ l. 1882 n. pr. tudi Josip Marn, ko je v življenju drja. Bleiweisa skončal poglavje o „Slovenskem Koledarčku“, sicer zelo panegirično-ditirambski, a vendar povsem pravilno o „Zlatih klasih“, da so bili dotlej „brez vrstnice“.²⁾ Bleiweis sam pa je ta svoj zbornik cenil takó, — da ga je poklanjal kakor nekakšen svoj red, kakor nekakšen zaslužni križec svojim literarnim in osebnim prijateljem (med temi n. pr. tudi Janežiču in Marnu), a sotrudnikom „Novic“, po-

¹⁾ Ki ne začne ni enkrat ne v zborniku s prvo stranjo, ampak ima naslednjo paginacijo: (33)—64, (29)—64, (17)—64, (17)—(78).

²⁾ Bolj zanimljive stvari je poznej iz teh svojih knjižic priobčil skupaj (Življenjepisi. Zgodovinske in narodopisne stvari. Novéle in povedke. Prislovice. Pesmi. Napevi) pod naslovom: „Zlati klasi“. Nabrani v „Koledarčku Slovenskem“. Na svetlo dal Dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani. Natisnjeno v Jožef Blaznikovi tiskarnici. To je knjižica jako mila, doslej brez vrstnice. (Jezičnik XX., 26/27).

sebnost mlajšim pa — dajal za honorar.¹⁾ Na javnem trgu knjige ni bilo; Bleiweis jo je dal izdelati (da reši nerazprodane ostanke starih letnikov „Koledarčka“ ter jih vporabi v nekakšen prid!) — pravzaprav le sebi, kot nekak privatni tisk svoj. Odtod, da ga ni oglasa o tej knjigi ne v „Novicah“ nikjer, ne drugod razen edinole pomotoma (ker je Janežič sodil, da je knjiga za prodajo) v Glasniku. In pa slednjič, — da ni knjige v licejski knjižnici ljubljanski, kamor bi sicer morala priti — če bi bila za prodajo določen tisk — kot dolžnostni izvod!

Odtod torej, — da knjiga nima letnice! In odtod zatorej nadalje iz njene vsebine opravičeni sklep, da knjiga ni nastala, kakor ne po letu 1863, pa tudi ne še leta 1856, ker ne — pred zastaranjem poslednjega letnika „Slovenskega Koledarčka“, ki je izšel l. 1855 za leto 1856. In odtod naposled razumljivo nam zdaj dejstvo, da Levstik ni poznal l. 1856 tiste skrite prve objave vse Prešernove „Parisine“ iz poetove zapuščine, ker ni knjige pač nikoli dobil v roke, — dokaz, da ni Bleiweis poklonil ne Levstiku, ne Jurčiču ne Stritarju, ki so izdajali l. 1866 „Klasje“, v znak svoje milosti nikoli „Zlatih klasov“!

A nam pa je tu glavni rezultat — dejstvo, da smo imeli v svojem tisku „Parisino“ Prešernovo vso že pred letom 1866, ter da nam je ni dal prvi šele tega leta Levstik. Ni torej pravilna, ampak zmotna je potemtakem njegova označba pod črto, da je bilo dotlej „Parisine“ natisnjene pri nas le zadnjih pet odstavkov (9.—13.), vsled česar — bo poslej izmed tiste enajstovice Prešernovih pesmi v „Dostavku“, ki jih je Levstik štel za dotlej „nikjer ne natisnjene“, „Parisino“ črtati.

Odrto nam ostane le vprašanje, katerega leta je Prešernova „Parisina“ doživela ta svoj prvi natis v Bleiweisovih „Zlatih klasih“, dokler nam ne prinesó novi podatki kake поблиže določbe o letnici tiska te knjige, ki doslej vemo o njej le, da ni nastala ne prej ne poslej, ampak med leti 1856 in 1863.

Pripomba k članku „Intermezzo iz Levstikovega življenja“. G. Fr. Levec mi je dodatno izročil na prosto uporabo naslednji odstavek k tistemu podatku o rojstnem letu Levstikovem v letošnjem Slovanu na str. 227:

Franc. Levstik natus die 28. Septb. 1831.

parentes: Mattheus et Maria (: nata Gruden) in Retje infer. No 1. (1/8 terreni possessio)

Jos. Stritar natus in Podsmereka No 2.

die 6. Martii 1836.

parentes: Andreas et Ursula (n. Jakič)

(1/4 terreni possessio)

Pisal fajm. Matevž Frelih

v Vel. Laščah 17. avg. 77.

Levec.

¹⁾ Fr. Levec mi je pripovedoval nekoč, da mu je dal Bleiweis knjigo kot honorar za njegov članek v Novicah 1868, str. 19: Radomljan, „Cvetje“ Janežičevo. — Opominim naj, da imam iz lastnine g. prof. dr. Šleibingerja v rokah izvod „Zlatih klasov“, ki ne obseza vseh štiri poslednjih letnikov „Koledarčka“, ampak le tri, ker III. letnika (za leto 1854: z Vodnikovo in Miklošičevo biografijo ne. To prča, da je dal Bleiweis broširati v celoto vse do zadnjega ostanke, ko je že (kakor jih je pač bilo razprodanih izvodov več ali manj) zmanjkalo tega ali onega letnika, kakor n. pr. tu — tretjega: za l. 1854. Moj popolni eksemplar „Zlatih klasov“ je iz deželne muzeja v Ljubljani. Če ima kdo katerega odveč, priklási ga blagovoljno licejski knjižnici. —

To je torej tisti listič, ki ga je bil prinesel Levec iz Lašč (l. 1877) Levstiku v Ljubljano. Ker tiče stvarno v letošnji letnik Slovana, in sicer k l. opombi pod črto na str. 227, objavljam ga s prisrčno zahvalo še v njem samem.

Avg. Žigon.

Iz dijaških let Levstikovih. (Konec.) Dne 19. oktobra 1848 je bila Očetu na večjo slavo premišljeno inscenirana „pravda o metelčici“ v naši javnosti dokončana, vsa še torej pred koncem tistoletnih šolskih počitnic. Pričele so l. 1848 v Ljubljani šole gimnazijske in pa licejske šole o Vseh Svetih, 14 dni, a vendar komaj da 14 dni potemtakem po sklepu gorenje pravde za (in še bolj zoper) metelčico.

Z drugimi dijaki je prišel s svojih počitnic takrat tudi Levstik v Ljubljano, in sicer v zadnje leto svoje nižje gimnazije: v svojo četrto šolo.

Doživeli so tisto leto dijaki ljubljanske gimnazije, da so dobili za obvezni šolski predmet — slovenščino v vseh šest razredih, jeseni l. 1848; in takó torej tudi Levstik, — v svoji četrtili šoli.

Vse do te jeseni ni namreč imela gimnazija, ne v Ljubljani ne sicer kje drugje, sploh nič slovenščine. Po gimnazijah je bilo vobče takó, kakor nam o sebi pripoveduje „z dobro vestjo“ Macun: „da v tako imenovanem 3. normalnem razredu in v šestih letih nauka na mariborski gimnaziji nikdar ni slišal ne ene besedice slovenske.“¹⁾

„Le redko kedaj se je učitelj vsmilil dijakov in jih poučeval v materinščini; v Ljubljani so bili taki učitelji: Čop, Krsnik, Martinak, Globočnik, a — bili so bele vrane.“²⁾

In kako je bilo posebej v Ljubljani za njega dni s slovenščino v šoli, nam prča iz svojega lastnega življenja n. pr. tudi P. Hitzinger v „Novicah“ dne 14. junija 1848 (na str. 98), ko se poteza za temeljito preureditev pouka, češ, pričeli naj bi že „v mestnih nižjih šolah, ki so do zdaj več ali manj zgolj nemške“, z obveznim poučevanjem slovenščine, — a za srednje šole, češ, pa naj bi potem nadalje (zoper dotedanjo rabo) obveljavili naslednje:

„V zdanjih šolah bi se znala pervzeti bolj popolnoma slovnica za slovenski jezik, in semtertje tudi kako prestavljanje iz slovenskiga v latinsko in iz latinskega v slovensko. To bi se lahko zgodilo, da bi se le stol za slovenščino iz deséte šole (bogoslovstva) v prvo ali drugo latinsko pomižal. Do zdaj je bilo res nekoliko čudno, da smo se nar pred učili nemšine, po tem latinšine in gerkšine — more biti tudi italijanskiga in angležkiga — slovenšino pa smo čisto v némar pustili; ali pa, kateri smo šli k bogoslovstvu, smo še popred hebrejsko, sirsko, kaldejsko in arabsko iméli, preden je bila slovenšina na versti! Pesništvo in govornništvo v slovenskim jeziku se je prostovoljno že davno začélo v višjih latinskih šolah — že per

¹⁾ Macun, Književna zgodovina Slov. Štajerja, str. 4.

²⁾ Apih J., Slovenci in 1848. leto: str. 14. O Gorici pripoveduje pa prof. Andrej Marušič (Moja doba in podoba: V Gorici 1898, str. 28): „L. 1847 je vlada ustanovila učna tečaja za slovenščino in italijanščino na modroslovskem učilišču, toda ne samo za dijake-modroslovce, temuč za kogar koli. Odprla sta se ta 2 tečaja po novem letu 1848. — Slovenščino je prevzel gimn. prof. Premru; italijanski jezik pa je prvi učil bogoslovski profesor g. Jakob dr. Dellabona († l. 1885. kot knez-škof v Tridentu). V italijanski tečaj sem se vpisal tudi jez, in tu še-le spoznal se s slovnico. Spolnoval sem se pozneje z branjem in govorjenjem.“

ranjcem M. Čopu smo včasih kak slovensk izdélík dali; ¹⁾ zdaj je tega veliko več.²⁾

V takih razmerah je prebil v Ljubljani svoj 2. in 3. normalni razred in pa prve tri gramatikalne letnike na gimnaziji tudi — Levstik.

Novo izpremembo v šoli so spremljale vsaj od daleč tudi „Novice“. Že 13. sept. 1848 so bile oznanile — Ljubljani:

„Po naznanji ministra bo domači narodni jezik v prve 3 klase [Novice mislijo prve 3 razrede normaln], pa nekoliko tudi v latinske šole že prihodnje šolsko leto vpeljan.“³⁾

Poldrugi mesec zatém pa so dné 1. novembra 1848, o pričetku torej šolskega leta 1848/49, prinesle „Novice“ (na str. 186) poročilo „iz Ljubljane“ o važni konferenci gimnazijskih profesorjev:

„Unidan so profesorji šesterih latinskih šol enoglasno sklenili, da bo létas vsak profesor v svoji šoli slovensko slovnico (gramatiko) učiti začel, iz ktere bojo učenci na koncu léta ravno tako izpraševani kakor iz latinskega in greškega. To je v začetku práv pametna naprava. Gosp. Potočnikovo novo slovnico so pa izvolili za šolsko knjigo.⁴⁾ Razun tega bo tudi profesor véroznanstva (Religion) v slovenskim in nemškem jeziku učil. — Iz spodnjih treh klasov pa še nismo nič

¹⁾ Podčrtal jaz.

²⁾ Članek: „Kako in koliko bi bil slovenski jezik precej v šole in kancelije vpeljati.“ — O Čopu soglasno tudi sošolec „Izinger“-jev, prof. K. Melzer, ki je bil učenec Čopov 1. 1827/28 v V., 1. 1828/29 v VI. šoli („in I. & II. humanitatis classe“): „Slovenščine ni bilo v naših šolah ne duha ne sluha, učil jo je v drugim letu bogoslovja Profesor Metelko, tudi kakí osmošolec ga je prostovoljno poslušat hodil. Čóp pa vendar le mnogokrat v predmet vzame slovensko slovstvo, omeni Vodnika, svojega nekdanjega učenika, tudi nekatere Prešernovih Poeziji, ki mu je bil od pervega dragi prijatelj, smo po rokopisih poznali [NB: 1. 1828 in 1829!], ali o národnim gibanju je bilo tiste dni clo malo govora. Enkrat se nekteri sošolcov prederzne, dano nalogo v slovenskih heksametrih izdelovati, ali Čóp meni, da za tak poskus slovenski jezik pač pripraven ni.“ (Jahresb. Gymn. Laibach 1865/24).

³⁾ Na str. 158 v poglavju „Novičar“.

⁴⁾ Opomniti treba tu, da je v šolskem letu 1848/49 veljal še „stari“ način poučevanja; od 1. 1808 je štela gimnazija le 6 razredov, od 1. 1818 pa je vsak razred imel za vse predmete le enega ter istega samega profesorja, le za verouk še posebej kateheta. [Prim. sicer: Apih J., I. c., str. 13: „Leta 1818 se je izročil sleherni razred samo jednemu učitelju, ki je poučeval dijake dotičnega razreda v vseh predmetih („classenlehrersystem“) počenši s 1. razredom.“] Jeli poučeval dotični „klassenlehrer“ pa v Lj. 1848/49 tudi slovenščino? In kateri so bili to leto po različnih razredih? — O starem šolskem zistemu prim. kot vir tudi: Jahresbericht Gymn. Laibach 1865, str. 23/4. (= Melzer K., V sp. M. Čopa). Za zgodovino ljublj. gimnazije pa od 1. 1418 do Francozov 1. 1808: a) Jahresb. d. Gymn. zu Laibach 1859, 1860, 1861. (= Nečásek Joh., Gesch. d. Laibacher Gymnasiums. I. Periode: 1418—1595 [1859]; II. Periode: 1596—1773 [1860]; III. Periode: 1774—„bis auf die Gegenwart“ [1861: a dokončano le do 1. 1792]). b) Jahresbericht d. k. k. St.-Ob.-Gymn. zu Laibach 1896. (= Klimesch Joh. Matth., Zur Gesch. des Laibacher Gymnasiums. 1792—1808). — O gimnaziji za francoske oblasti: Dimitz A., Gesch. Krains IV./320 n.; Pieteršnik M., Vodnik učitelj ljublj. gimnazije (Program ljublj. gimn. 1875; Vošnjak B., Ustava in uprava ilirskih dežel. 1809—1813. (Zbornik Mat. Slov. XII., 1910: str. 225/34. — O kasnejši dobi: Apih J., Slovenci in 1. 1848. (I. c.) in od 1. 1850 naprej: Letna poročila gimnazijska.

slišali, da bi se ministerski ukazi spolnovali, kakor je za povzdigo narodnosti potreba; bomo vidili, kaj se bo za naprej zgodilo; — če nekteri gospodje mislijo, staro nemškutarijo povzdigovati in domači jezik zatirovati, se bomo pa pritožili.¹⁾ Kdor nima serca za sedanje potrebe, naj raji odstopi od svoje službe; se bojo že moške našli po volji Cesarjevi.“ —

Vsled posledic cesarskega manifesta z dné 15. marca 1848 je dobil potemtakem Levstik za šolskega leta 1848/49 v šolo slovenščino, ž njo vred pa za učno knjigo slovensko slovnico Blaža Potočnika, in sicer kar v poedinih polah, kakor so hodile posamno še mokre iz tiskarne Blaznikovce.²⁾

Ni pa tega šolskega leta, v svoji četrti šoli torej, dobil Levstik profesorja Metelka še za učitelja slovenščine!

Fr. Metelko je sicer preuredil že 1. 1848/49 svoj slovenski pouk v dva kurza, — a ostal tega leta pa še vedno kakor dotlej „visokošolski“ (t. zvani „licejski“) profesor; šele v šolskem letu 1849/50 je prestopil Metelko z „liceja“ na gimnazijo, prestavljen z „visoke“ na srednjo šolo, — ko so dotedanje „liceje“ (zjeseni 1849) odpravili ter namesto dvoletne „filozofske fakultete“ pridružili gimnaziji 7. in 8. razred. In tega leta 1849/50 je dobil Metelko vso višjo gimnazijo, razen prvi semester šeste, zató pa za ta semester še četrto šolo, da jim bodi profesor slovenščine — po dve uri na teden.³⁾

Levstik je tisto leto že prestopil na višjo gimnazijo, v svojo peto šolo. Učil se je torej v svoji četrti Potočnikove slovnice, po dve uri na teden, a ne vemo dozdej, — pod katerim profesorjem; le to vemo, da še ne — pod Metelkom. In to nam zadošča. Metelka je dobil (prvič!) Levstik šele v svoji peti, šele zjeseni 1. 1849, — in ž njim namesto Potočnikove za šolsko knjigo staro Metelkovo slovnico v roke, ter v njej slavno staro metelčico!

Metelko je bil trda grča. Kakor je namreč učil poprej, pred 1. 1848 ter tisto Bleiweisovo pravdo zoper metelčico iz tega leta, slovenščino po svoji slovnici na „liceju“, — je poučeval tudi poslej, in sicer 1. 1848/49 še vedno na „liceju“, potem pa od šolskega leta 1849/50 pa vse do svojega izstopa iz službe ob sklepu 1. 1856/57 (18. avg. 1857) trdovratno zvesto po svoji knjigi iz 1. 1825 tudi na gimnaziji!⁴⁾ Ni se dal omajati Bleiweisu, ni se dal izneveriti

¹⁾ Ti trije „spodnji klasi“ so bili t. zvane „normalke“ na „k. k. Muster-Hauptschule zu Laibach“.

²⁾ Prim.: Novice 1848 (str. 194, 15./XI.: „Perva pòla gosp. Potočnikove slov. slovnice bo že te dni na svetlo prišla.“); in str. 198, 22./XI. pa: „Perva pòla gosp. Potočnikove slovnice je že na svetlo prišla. Okoli 400 iztisov so le učenci šesterih latinskih šol pokupili.“

³⁾ Prim.: Jahresbericht des Laibacher Gymn. 1850. — Poleg tega pa posebej: Pieteršnik M., Slovenščina na ljubljanskem liceji. (Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Laibach 1887, pg. 5: „L. 1849. bil je poleg navadnega tečaja ustanovljen še višji tečaj, v katerem je Metelko tudi staroslovenščino učil. Udeleževalo se ga je 25 bogoslovcev iz 3. in 4. leta in 1 uradnik. Preizkusiti se jih je pa dalo konec drugega semestra le 6. — L. 1850. so nehale modroslovske šole in na njih mesto sta stopila 7. in 8. razred gimnazijski, in Metelko je prestopil na gimnazijo.“)

⁴⁾ Jahresbericht des k. k. Gymn. zu Laibach 1850 ne navaja sicer (str. 15) še učne knjige, a pač pa za 1. 1851 (na str. 17): „nach Metelko's Lehrgebäude der slovenischen Sprache“.

svoji ljubezni vsled Bleiweisove „z m a g e“, ampak fakt je, da je obveljavil poslej le še bolj svojo metelčico ter si hladil poslej na vsej višji gimnaziji, po dve uri v vsakem razredu vsak teden, — svojo srčno rano v šoli, med šolskimi stenami.¹⁾

Opora Metelkova pa je bil poslej nepreklicani dekret z dné 26. junija 1836, ki mu je dovoljeval uporabo njegove slovnice iz l. 1825 v šolah.²⁾ To nam pojasni — vse.

Kakó trdo se je držal Metelko svoje stare ljubezni, in kako neizprosna je bila njegova zamera, priča nam sicer tudi članek, ki ga je l. 1857 meseca oktobra objavil po izstopu svojem iz profesorske službe, da priporoči ž njim nasledniku — brez uspeha! — svojo slovnico; članek, ki mu je postavil za sklep naslednji žolč zoper pokojnega Čopa:

„Zur vollständigen Geschichte der Schicksale der Cyrill'schen Orthografie muß noch angeführt werden, daß auch zu unserer Zeit, und zwar im J. 1833 ein heftiger Gegner der Cyrill'schen Orthografie aufstand, nämlich Tschopp, der aber, interessant genug, seine Polemik nicht mit dem Anfangsbuchstaben seines Namens, wie ihn die Truber'sche Orthografie gibt, fertigte, sondern mit dem Cyrill'schen Zeichen!
Metelko.“³⁾

In kakó je vplival na Levstika, priča nam dejstvo, da je leto kasneje, l. 1858 spisal Levstik sam, („interessant genug“), — apologijo † metelčici; in sicer v uvodu članka o Prešernovi elegiji „V spominj M. Čopa“. Ogrev se zanj zoper Čopa in menda tudi Bleiweisa. Izporoča nam pa potem še o Metelku izrek: „In slišal sem ga tudi sam na svoja ušesa še pozneje, da je tako djál, in kdo vé, ali ni prerokoval?

Kar nočte ví uméti k svoji škodi,
Kar ne dopade vaši slepi buči,
Častili bodo pozni to narodi.“⁴⁾

Zgodovina je odločila drugače, kakor pa je tu domneval Levstik, — ki je tu s svojim filološkim čutom prav čutil potrebo znanstveno-filoloških diakritičnih znakov za naš jezik ter menil, da je tej potrebi pravilno in zadostno odpomogel Metelko s svojo kombinirano abecedo. A prišel je p. Škrabec ter rešil ta filološki problem vse drugače, — brez metelčice!

Toda kaj sledi iz podanih zgodovinskih dejstev za našo vprašanje? Naslednje:

1) Metelko ni bil Levstikov profesor slovenščine ne v njegovi tretji šoli l. 1847/48, ker takrat slovenščina še sploh ni bila šolski predmet; a — tudi ne v njegovi četrti šoli l. 1848/49, ko je sicer bila že vsprejeta na ljublj. gimnaziji slovenščina med obvezne predmete, toda ni pa Metelko bil

¹⁾ Jahresbericht Ober-Gymn. Laibach 1858/27.

²⁾ Jahresbericht O.-Gymn. Laibach 1861/35 (uradni nekrolog): „(Metelko) verfaßte nach Dobrovskys System ein „Lehrgebäude der sloven. Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen. Laibach 1825. Octav. 296 Seiten,“ welches mit Stud.-Hofcomm.-Decret vom 26. Juni 1836 als Leitfaden bei den Vorlesungen über sloven. Philologie empfohlen wurde.“

³⁾ Mittheilungen des histor. Vereins f. Krain 1857, pg. 132: „Die Vortrefflichkeit und die Schicksale der Cyrill'schen Orthografie.“ (Metelko †: 27. dec. 1860).

⁴⁾ Slovan 1914, str. 318.

⁵⁾ Slovan 1914, str. 350.

še gimnazijski, ampak še vedno kakor vse dotedaj le „licejski“ profesor slovenščine.

2) Ker ni Levstik imel Metelka za profesorja slovenščine pred svojo peto šolo, t. j. pred jesenjo l. 1849, ni nam gorenje z metelčico pisane „domače vaje“ njegove močje datirati pred peto šolo Levstikovo.

Iz tega se nam razkriva dejstvo, da je Levstik nastopil v javnosti prej, še preden je dobil Metelka za svojega profesorja. Že v četrti šoli svoji je bil namreč Levstik objavil 25. maja 1849 v „Sloveniji“ svoje „Želje“, — z datom „Sušca meseca 1849“ v podpisu. Istega leta torej kot je dobil Levstik slovenščino prvič za šolski predmet, je dal v javni svet tudi prvo svojo pesem.

A je li pa gorenja Levstikova, z metelčico pisana „domača vaja“ iz p e t e šole njegove?

Govorí nam za ta fakt dvoje:

Najpoprej odgovor na čelu: odgovor, ki ga je Levstik dostavil „vaji“ šele kasneje v tesni preostali mu prostor pod naslov „Vilni kralj“ v metelčici:

Vzemíte blagovoljno te verstice
Iz mladih pers rojene so cvetlice!

Ali ni ta odgovor priča, da imamo tu pred sabo prvi Levstikov pesniški nastop v Metelkovem kraljestvu? Že vsled tega bi bil tedaj mogoč sklep, da nam je datirati to Levstikovo „domačo vajo“ v metelčici tja na začetek p e t e šole Levstikove, tja v poslednje mesece leta 1849, tja — za prvo literarno objavo Levstikovo v „Sloveniji“ z dne 25. maja 1849!

A s tem sklepom se pa potem nadalje docela ujema tudi vse bina druge izmed dotičnih treh pesmic.

„Vilni kralj“ — Goethejeva balada „Erlkönig“ — je bila Levstiku najbrže znana iz njegove četrte šole. V peti šoli so imeli isto leto Scholl-ovo nemško čitanko na ljubljanski gimnaziji za učno knjigo — pod profesorjem Petruzijem; a v tej čitanki ni Goethejeve balade „Erlkönig“.¹⁾

A če „Vilni kralj“ ne, pa datira to „vajo“ pesem „Vrabcu“! Algebra je v tej pesmi srčna rana pesnikova! Algebra pa je bila šele v peti šoli resen predmet. Prišla je vsled preosnove gimnazij prav to leto 1849 zjeleni med petošolske predmete prvič, kjer strogo gospoduje odtodaj poslej še vedno brez izpremembe učnega načrta do današnjega dné.²⁾ In prav ta strma preosnova je bila najbrže v matematiki Levstiku osodna — za življenje! Novi načrt je zasegel dijaka, ki je dokončal vso svojo nižjo gimnazijo še po starem načrtu, brez prave podlage za nove, strožje zahteve — v matematiki, pa mu je — ker ni imel zadostne podlage iz nižjih šol svojih — zadržila moči, zadržala ga potem od mature ter mu postala takó usodna nele za vso višjo gimnazijo, ampak tudi naravnost za življenje, — abiturijentu brez mature!

¹⁾ Scholl, Deutsche Literaturgeschichte, II. Bd.: Gesch. der Neudeutschen Literatur. (Iz te knjige [str. 555] je Levstik že kot dijak prevedel Goethejevi „Am Flusse“ in pa „Nähe des Geliebten“!) Da bi se Levstik kosal s tem prevodom Goethejeve balade „Erlkönig“, ni soditi: Koseski je svoj nadložni prevod „Jelšni škrt“ dal v svet šele l. 1870 pri „Slov. Matici“ v „Raznih delih“, str. 439. [Najnovejši prevod te pesmi gl.: Mentor VIII, 1915/16, str. 1: Iv. Pregelj, Vilinji kralj.]

²⁾ Prim.: Jahresbericht des Gymn. Laibach 1850—1860 na odnosnih mestih v seznamu šolskih predmetov.

Algebra datira torej Levstikovo vajo brez ugovora v peto šolo, in sicer tja takoj v pričetek njen.¹⁾

Tretja, sonet „Prešeren“, najbrže sploh prvi, a gotovoda najprvi kar jih poznamo Levstikovih sonetov, — ne ugovarja temu datiranju. Predrzen po vsebini, naravnost naiven v svoji mladostni smelosti, je sicer ta sonet lep prispevek na drugo stran, ker pravi, — kako si je mladi Levstik tolmačil Prešerna! „Le pijmo!“ Za datum „vaje“ pa je indiferenten: ker ne ugovarja „Vrabcu“.

Zaključiti smemo torej: Gorenja druga „domača vaja“ Levstikova tiče v prvo izmed tistih štirih let, ko je bil Levstiku nepretrgoma profesor slovenščine Metelko, — na začetek pete šole Levstikove, tja v zadnje mesece leta 1849. Ne potemtakem v tisto šolsko leto, ki je neposredno sledilo oni „pravdi zoper metelčico“ l. 1848, ampak šele v kasnejšo, in sicer za celo leto kasnejšo dobo.

Toda: odprto pa imamo vendarle še vedno slej ko prej tu ono prvo vprašanje naše, kam li tičejo pa — „Pervi časi“?

O datu te pesmi, ki o njej vemo le, da je bila „tretja naloga“ (ali morda v svojem prvem delu — druga, ter le v svojem sklepu pa — tretja) Levstikova domača za dotični nam žal neznani semester, si dobimo edino dozdej možno, čeprav povsem indirektno oporno točko edinole iz primere z gorenjo v metelčici pisano „vajo“ Levstikovo. Drugega kazipota doslej ni.

Nekaj še zelo primitivnega, začetniškega, čisto iz šolskih vplivov vzrastlega ter s šolskim duhom podplutega je namreč po svoji vsebini in okorni še obliki svoji gorenja trojica iz začetka pete šole Levstikove; nekaj še vse bolj nedozorelega od tiste prve pesmi, ki je bila z naslovom „Želje“ izšla v „Sloveniji“ že vsaj pol leta poprej, dné 25./V. 1849. Kolika samostojnost diha v primeri s to trojico že iz Levstikovih „Pervih časov“! Kako se je mladeniču že poglobil tu pogled navznoter v svoj lastni samoraščni svet ter osvestil se duh do samostojnega opazovanja notranjih pojavov in doživljanje! In kak topel dih veje iz gladkega ritma, in vse druga dovršenost odseva že iz muzike verzov in rim v teh, na odstavke 4 + 6 komponiranih decimah. Ali ni čutiti koj o prvem branju že dolgega razdobja ter daljšega razvoja tu med obema „naloga“ — iz tistih mejsebojnih razlik njunih?

Da so „Pervi časi“ nastali pred sklepom šolskega leta 1852/53, pred sklepom osme šole Levstikove, torej pred dnem 30. VII. 1853, to sledi neoporečno iz dejstva, da so „Pervi časi“ — gimnazijska naloga Levstikova za Metelka. In sicer „tretja“ naloga. A „tretja“ — iz katerega semestra?

Pred svojo sedmo šolo, sodim, da ni Levstik vstvaril te pesmi. A v sedmi je bil od 20. IX. 1851—31. VII. 1852. Nimamo sicer nobenega kronološkega podatka za to pesem do danes izven teh indirektnih; le oblika in vsebina pesmi same sta nam še poleg njih edina opora in edini kriterij. A kaj pričata tadva? V primeri z ono v metelčici pisano „vajo“ iz pete šole — izredno že dovršenost verza in rim, ter nenavadno zrelost vsebine. Leto so prav gotovoda med obema!

¹⁾ Kasneje je vzdih o „Vrabcu“ izginil iz Levstikovega literarnega dela. A posvetil pa je pesnik algebri še v kasnejših letih epigram „Onús“. (Štvari na sveti štiri so, Ki se mi gnúse premočno: Algebra, steni, Govno, stara Mica. — Zbr. sp. II./122).

A ker je vnanja kronološka meja za to „nalogo“ sklep o sme šole Levstikove dné 30. VII. 1853, nam je iskati postanek te pesmi, čeprav znatno za ono v metelčici pisano trojico, pa vendarle pred tem datom! „Tretja naloga“ je ta pesem, a iz katerega semestra? Ali — iz prvega semestra osme, ali pa še brže — iz drugega semestra sedme šole! Ni pred svojo sedmo, ne po svoji osmi vstvaril Levstik te pesmi; to se dá zatrdno sklepati. A sodim, da jo je Levstik prinesel Metelku že v svoji sedmi (20. IX. 1851—31. VII. 1852): ne torej šele l. 1853, — ko jo je Levstik izročil že vso predelano kot „Hrepenenje mladega pesnika“ drju. Bleiweisu za Koledarček III., ampak — že l. 1852. Več ko toliko se ne dá doslej, ne rečem da dokazati, ampak ni slutiti ne o dobi postanka te važne in zanimive pesmi Levstikove. Ustaviti se moramo torej — ob tem, dokler ne dobimo morda odkod drugod natančnejšega poročila ali kakkega novega kriterija. Dovolj zazdaj, če vzbudi ta članek novo pozorno iskanje in izsledovanje gradiva v tej smeri; gradiva, ki bi nam razkrilo morda še kaj več ter še kaj bližjega, ali pa morda bolj potrdilo naš tukajšnji rezultat: da je trojica „Vilni kralj“, „Vrabcu“, „Prešeren“ — iz začetka pete, „Pervi časi“ pa iz sedme šole Levstikove; ona trojica še iz l. 1849, poslednja pesem pa iz l. 1852.

Pristaviti pa nam je iz dognanega v uvodni pregled Levstikovega literarnega dela izza dijaških let, da so že iz te dobe poleg dosedaj znanih tudi še štiri nadaljnje pesmi Levstikove, in sicer:

* Vilni kralj.

* Vrabcu.

* Prešeren. (Sonet) —

ter potem še prva oblika „Uvoda“ („Hrepenenje mladega pesnika“), naslovljena prvotno:

* Pervi časi.

In sicer da so prve tri že iz pete, poslednja brže da iz sedme kakor pa osme šole Levstikove: prve tri že iz l. 1849, poslednja pa brže da iz l. 1852 kakor pa 1853.

Avg. Žigon.

Miran Brankov: Pesnitve. Spet lirik do zdaj neznanega imena! Svoje pesmi — mnogo jih je — je zbral v lični knjižici in na finem papirju. Poglejmo najprej kazalo, ki ga imenuje avtor „razkazek“, da vidimo, koliko blaga tiči v knjižici, obsegajoči nad 136 strani. Najprej opazimo geslo, za geslom pa slede imena skupin: „Posamke“, „Balade, romance, legende“, nato „Šopki in venci“, „Triglavanke“, „Snežnice“, „Prvi šopek“, „Nevenke“, „Razvalinke“, „Obrazi iz narave“, „Morske cvetke“, „Križnice“, „Miljenke“ in še sklepna glosa „Pesmi“.

Čitajoč knjigo vidimo, da imamo posla s tiste vrste gospodom, katerih je po rajnem Koseskem še vedno nekaj ostalo med nami. Ti gospodje niso zadovoljni s tako slovenščino, kakoršna je, in tudi ne z njenim naravnim razvojem, temveč obračajo in razvijajo vedno nekaj po svoje. Gospod avtor na primer ve, da pravimo Slovenci življenju življenje, toda vendar rabi dosledno besedo živen. Narod pravi, da se o sv. Gregorju ptički ženijo, naš pesnik poje, da je spomladi ptički zov. Privadili smo se reči kazalu kazalo, avtor veli razkazek. Od glagola nehati napravi tebi nič meni nič samoštalnik neh. Kačjemu kralju pravi kačec, kačeca, poljubčku poljubek, križpotju križepotje, lovcu, ki čaka

divjačino, prežec in vse tako dalje po svoje. Zanimivi so pomišljaji. Na primer:

Vrtnarjeva .. na vrtu .. hči,

Potem gre mirno dalje:

Na vrtu cvetke lepše ni;
Golobji k nji priskače par,
Grli se, ljubi lepa stvar.

Njegova nežna erotika ima posebnost. Ljubeči pari se poljubljajo „navskriž“. Tako že Adam in Eva.

To Adam se začudil je,
Vzroč ženo pred seboj,
Ljubo jo .. vskriž poljubil je
In djal je: „Angelj moj!“

In drugod:

Objeli sta se usti dve,
Ljubo — navskriž se vjeli ste,
Oj v križ, oj v križ najslajši —
in vedno rajši, rajši ...

Izmed boljših stvari naj sledi tukaj za primero pesem „Zrak plameni“.

Tam nad njivo v solncu gorkem
Zrak razgreti trepeta,
Plameni, miglja, leskeče,
V žarkih solčnih se igra.

To ne sije gorko solnce
V dopoldnevu na polje,
To je le ljubezen vroča,
Ki razgrevi mi srce ...

To nad njivo v gorkih žarkih
Zrak drhteči ne miglja,
To igra se v srcu mojem
Sreča upov in želja ...

Ta pesmica je poleg par drugih srečnejša. Strašna v svoji plastiki pa je „Burja“:

Burja tuli in tavuli,
Koče guli, divje uli;
Še nikdar, kar svet je star,
Ni divjal tak ljut vihar.

Vidi se, da se obeta groza:

Juda, — izdajalec trd,
Z vrvjo si zadal je smrt!..

Zato spet ob koncu pesmi:

Sem od Juda ... burja tuli,
Joče, uli in tavuli;
Križa .. kmet se, dé plahó:
Joj, .. obesil se nekdo!...

Kar se pa tiče duše teh pesmi, bodi možko rečeno, da je vseskozi blaga, rodoljubna, poštena in moralna.

F. Ko.

Fr. Novak. Slovenska stenografija. Prvi del: Korespondenčno pismo. Tretja, bistveno neizpremenjena izdaja. Založila „Katoliška Bukvarna“ v Ljubljani, 1916. — Obsega 6 + 40 strani besedila in 67 str. stenograma. — Cena nevezani knjigi K 4/20. — Prof. Fr. Novak nam je priredil tretjo izdajo „Slovenske stenografije“, ki bo prav dobro služila učnim zavodom, kakor tudi posamezniku, ki

se hoče priučiti slovenskega tesnopisja. Knjiga je skrbno prirejena po Gabelsbergerjevem sestavu, prvi del obsega besedotvoritev in besedno krajšanje. Stenogrami so prav čitljivi, avtografiral jih je K. Bláha, profesor na češko-slovanski trgov. akademiji in lektor stenografije na češkem vseučilišču v Pragi, litografirala je češka tiskarna „Jarský, umět. ústav polygraf.“ v Pragi. Fr. V.

Henrik Sienkiewicz. 17. novembra so prinesli dnevniki poročilo, da je umrl 15. novembra v Veveyu poljski pisatelj Henryk Sienkiewicz. Med čitačim občinstvom ni nikogar, ki bi mu ne bilo to ime domače in tudi med najpreprostejšimi bralci živi gotovo v živahnem spominu njegov roman „Z ognjem in mečem“, ki je morda med Slovenci najpopularnejša knjiga. Kdo je med nami, vzklika ob njegovi smrti žurnalist, ki ne pozna vrtoglavih prigod kratkega gospoda Zaglobe, ki si je znal na mah pridobiti naše mladoletne simpatije. In kdo ni čital — ali vsaj videl v kinematografu — njegovega slavnega romana „Quo vadis“, kjer zažge bedasti Neron Rim, kjer žro levi prve kristjane, itd.

Henryk Sienkiewicz je bil rojen l. 1846. v Voli Okrzejski na ruskem Poljskem. Študiral je v Varšavi. Baval se je tudi s časnikarstvom in bil urednik varšavskega dnevnika „Słowo“. Toda s svojim literarnim delovanjem je našel pot v svet in literatura mu je nesla poleg moralnega tudi praktičen dobiček. Poljski narod ga je honoriral poleg drugega z grajskim posestvom. Sienkiewicz si je mogel privoščiti to, kar je vsakemu pisatelju potrebno: imel je sredstva in potoval je po Ameriki in celo po Afriki. Ko je izbruhnila svetovna vojska, se je preselil v Švico in tam delal za svoj trpko prizadeti in preizkušani narod.

Sienkiewicz je pisatelj svetovnega imena, toda ne spada med pisatelje največjih umetniških vrednot. Od njega na primer pa do Dostojevskega ali Tolstoja je gotovo še več dni hoda. Njegovih del nimam pri rokah in ne pišem o njem študije, temveč le kratko poročilo, toda ne motim se, ako trdim, da je višek njegove popularnosti v romanih, več njegove umetnosti pa v krajših spisih. Tako se spominjam novele odlične literarne vrednosti, ki je naslovljena „Pojdimo za njim“. V njej srečamo Kristusa samega, vsa stvar je skozi in skozi verska, toda neprisiljena, umetniška. Sienkiewicz je bil pobožen pisatelj. Iz njegovih del diha verska tendenca, toda bil je spreten in rutiniran avtor. Kar je na primer pri nekaterih naših pisateljih kol, to je pri njem pesem. In to je kvalifikacija, ki govori dovolj za njegovo pisateljsko delovanje.

Sienkiewicz je znal oživiti junake, pripadajoče že davno zgodovini, imel je dar za pravo razporedbo velikih snovi, umel je napeti dramatsko struno, ki neprestano podžiga razvnetega bralca. In vse to je delal z mirnim, nepatetičnim, epskim pripovedovanjem, ki se ni šopirilo s ponarejenim slogom. Sienkiewicz ni bil artist, niti globok filozof, temveč odličen epik.

P.

Literarno-zgodovinske beležke. (Dalje.) Smrt škofa Urbana Tekstorja (1558). O smrti ljubljanskega škofa Urbana Tekstorja je pisal dr. Gruđen v „Času“ III./1909). Ko se je Tekstor s cesarjem vračal z državnega zbora v Frankfurtu, „ga je na poti v cerkev (v Donauwöthu) na stopnicah zadela kap, da se je pri padcu hudo pobil po životu in obrazu in takoj mrtev obležal“. Nastala je govorica, da so mu protestantje po noči nalašč stopnice polili z vodo in da se mu je vsled tega spodrsnilo na zmrzlem

kamnu. Vsekakor pa so protestantje razglašali škofovo smrt kot očitno božjo kazen za preganjanje čistega evangelija; tako na pr. je Matija Vlašič izdal sramotilen opis: *In foedam mortem Urbani episcopo. Labacensis, summi persecutoris Christi.*

Refleks tega dogodka se nahaja v dveh rokopisnih pripombah v knjigi *„Speculum exemplorum ex diversis libris in unum laboriose collectum“* (Straßburg, 1495, velika zbirka propovedniških legendarnih zgodb in anekdot), ki jo hrani ljubljanska licejska knjižnica.

Prva opomba se nahaja v *„Distinctio secunda“* na strani, kjer so zgodbe št. 188.—190., ter se očitno nanaša na zgodbo 189. — pririsan je tudi roka, ki kaže na to zgodbo. Ta zgodba, vzeta iz *Liber de praeventia* št. 23, ima v beneškem izdanju *„Specula“* iz l. 1618. napis: *„Iudicio Dei occulto quidam dives dammandus honorifice sepe-litur, et devotus eremita a beluis comeditur“*. Angel božji je to navidezno neskladnost med krivdo in kaznijo raztolmačil tako-le: *„Ille impius habuit parvum bonum opus in hoc saeculo, et recepit illud hic, ut illic nullam requiem inveniat: Iste autem solitarius homo erat ornatus ad omnem virtutem, ut homo, modicum quid culpa et recepit illud hic, ut ibi inveniat purus coram Deo.“*

In rokopisno je tu pripisano: *„Exemplum Nota de devoto et religioso Episcopo laibacen(s) Urbano nomine, qui in templo delapsus mortuus est“*.

Opomba je pripisal katoličan, ki je v nagli smrti škofovi videl le zadoščenje za manjše grehe pokojnikov; to zadoščenje je zahteval Bog že na tem svetu, da bi na onem svetu užival pokojni škof tem večjo blaženost.

Druga opomba se nahaja v isti „distinkciji“ pri zgodbi 210., ki ima v izdaji iz l. 1618. napis: *„Tentantur adversis boni, et mali frequenter iniqua felicitate fruuntur“*. Vsebina zgodbe je ta-le: Neki puščavnik je želel spoznati božje sodbe. In prišel je nekoč angel Gospodov v podobi starca k njemu in ga odvedel s seboj dalje v puščavo; tu ju je v svoji špilji z veseljem sprejel svet mož. Ko sta odhajala, pa mu je angel-starec skrivaj vzel skledo, iz katere sta pri njem jedla. Sveti mož je za njima poslal svojega sina, ki je zahteval skledo nazaj; toda *„impulit eum angelus Domini per praecipitium et fractus totus mortuus est“*. Črez tri dni sta potnika prišla do celice v puščavi, kjer je bival neki opat z učencema. Ta ju pa nikakor ni hotel sprejeti; končno jima je odkazal hlev. Druga dne mu je Angel v zahvalo dal ono skledo; njegov tovariš, tovariš-popotnik ni mogel razumeti, zakaj je Angel onemu gostoljubnemu dobremu možu ukradel skledo in mu ubil sina, s tem nemilosrčnikom pa bil tako prijazen. A Angel mu je stvar razložil, češ, da ona skleda ni bila *„de bono“* in zato se ne bi spodobilo, da bi oni sveti mož imel kaj takega pri sebi v celici; sina pa mu je zato usmrtil, ker bi bil sicer prihodnjo noč ta-le svojega očeta ubil. In puščavnik je spoznal, da so božje sodbe pravične. *„Nemo videns bonos affligi adversatibus aut malos prosperitatibus gaudere, credat id temeritate quadam aut iniuste fieri, quia iudicia Dei iusta, quavis occulta.“*

In k besedam: *„impulit etc.“* je na robu pripisano: *„Ita factum est Reverendo Domino Urbano Episcopo laibacensi“*. Angel je torej tudi ljubljanskega škofa sunil čez stopnice — Bog že ve, zakaj je to bilo prav. Pisec onih besed pa si pač primere obeh dogodkov ni izvedel do konca; zakaj v tem slučaju bi lahko dobil

nevaren *tertium comparationis* ter zabredel v trditev, da je Angel škofa zato sunil in praecipitium, da bi ga ovaroval večjih grehov.

Matija Vlašič Ilirec. a) Ta beležka ne prinaša sicer nič novega, a vendar utegne biti za naše razmere primerna, ker so zveze med literarno-kulturnimi zgodovinami slovanskih narodov rahle.

Eden izmed najslavnejših „Češko-moravskih bratov“ 16. stoletja in obenem čeških pisateljev je bil Jan Blahoslav. Tale je l. 1555. poslušal pridigovanje ljubljanskega škofa Urbana Tekstorja na Dunaju (dr. Gruden v *„Času“* III. str. 12), a istega leta je posetil teologa Matijo Vlašiča, interpreta sv. pisma in reformatorja. Vlašičev zgled je napotil tudi Blahoslava, preiskovati starejše češke prevode sv. pisma.*)

b) Ne vem, ali bibliografija pri Matiji Vlašiču navaja, da je l. 1571. v Baselu izdal Otrfida Weißenburškega *„Evangelienbuch“*. O tem poroča Dan. Georg. Morhof v *„Polyhistor literarius etc.“* (trejte izdanje, Lubecae, 1732, p. 746). —

Grof Edling. Ves pomen tega znamenitega jožefinca za kulturo slovenskih dežel še ni pojasnjen. Zlasti še ne vemo, koliko je sam bil slovenski pisatelj. Pripisovali so mu prevod *„Zern ali venuzetek“*, a zdaj se misli, da je to delo Kappusovo.

L. 1794. je De Luca izdal delo: *„Topographie von Wien“*. Na str. 273. imenuje med dunajskimi literati tudi Ivana Nep. Edlinga, „c. kr. pravega komornika in dvornega svetnika pri češko-avstrijski dvorni pisarni“, * 1. maja 1747 v Gorici. *„Bekannt durch die Übersetzung des Janschas Bienenbuchs ins Krainische.“* V slovenščino je Janšin spis prevedel žalski župnik Goličnik.***) Če je delo prevedel tudi Edling, potem je to drug prevod.

Pisateljska 25letnica Eng. Gangla. Ljubljanski Zvon naznanja v novembrski številki 25letnico pisateljevanja Engelberta Gangla, ki je objavil leta 1891. v novembrski številki Zvona prvo svoje literarno delo. Gangl je znan literat. Bavi se s poezijo, s prozo in dramo, ustanovil je mladinski list *„Zvonček“* in ga že 17 let urejuje. Njegova dela preveva topla domovinska ljubezen. Med tiste, ki mu častitajo k jubileju, se uvršča z veseljem tudi uredništvo Slovana, želeč še dolgo in srečno dobo rodoljubnega delovanja. P.

Glasbena Matica. 9. decembra je priredila Matica v veliki dvorani hotela „Uniona“ koncert, ki je nudil izreden umetniški užitek. Izvajal ga je češki kvartet iz Prage, gospodje Karel Hoffmann, Josip Suk, Juri Herold in Lavoslav Zelenka. Na sporedu so bili trije kvarteti in sicer Dvořakov, Smetanov in Sukov.

Carniola. Izšel je tretji zvezek sedmega letnika. — Vsebina: Dr. Milko Kos, Opazke k kronološki vrsti tržaških škofov v srednjem veku. — Dr. Fr. Bučar, Popis knjiga, koje su izašle u jugoslavenskoj protestantskoj tiskari u Urachu-Tübingenu u XVI. stoleću (Konec). — Dr. Janko Ponebšek, Naše ujede (nadaljevanje). — Slovstvo. — A. Penck, Die österreichische Alpengrenze (F. S.). — Zapiski. — J. Vrhovnik, Dalmatinova biblija in katoliški duhovniki. J. Vrhovnik, O Kastelčevem sv. pismu. Društveni vestnik. — Novi udje.

*) Dr. Jan V. Novák — dr. Arne Novák: Stručné dějiny literatury české (V Olomouci, 1910), str. 61.

**) Glaser, Zgodovina itd. II. 21 in Simonič, Bibliogr. str. 180.

Čopova biblioteka.

(Dalje.)

644. Joan. Dekeniz observationes poeticae. | Hildesf. 1707. [1.] 8. |
645. Choix des discours latins et françois par les élèves de Constitutions¹⁾ Mafsin | Paris 1825. [1.] 8. |
646. Anzeige der griechischen und latein. Clafsicer v. Joh. Christ. Fried. Böhrens | Halle 1786 [1.] 8° |
647. De impresis ac manuscriptis historiarum Ap(p)iani Alexand(rini) Codicibus²⁾ v. Joh. Schweighäuser. | Straßburg 1781 [1.] 4° |
648. Justii Lipsii opera omnia, quae ad criticam spectant. | Antwerpen 1585 [1.] 4° |
649. Ba(p)tista Mantuani de patientia aurei lib(ri) III | — 1499 [1.] 4° |
650. Scripta de Ba(p)tista Mantuani | — 1513 [1.] 4 |
651. Georgii Buchanani opera omnia cura Thomae Rudoman.³⁾ | Leiden 1725 [1.] 4° |
652. Tractatus de studiis monasticis ab Joan. Mabillon latine vertit Jos. Porta 2. Bände | Venedig 1745⁴⁾ [1.] 4° |
653. Burchardii Gottdelfin⁵⁾ Stravii antiquitat(um) romanorum syntagma | Jena 1707 [1.] 4° |
654. Vindiciae tragoediae romanae v. Adolph Gottlob Lange. | Leipzig 1822 [1.] 4° |
655. Synonymorum ap(p)aratus auct. Franz Serra | Venedig 1654. [1.] 4° |
656. F. Ambrosii Cal(e)pini dictionarium. Titelblat fehlt. | — [1.] Fol. |
657. Totius latinitatis lexicon v. Egidius Forcellini 1. 2. 3. Band 4. Band noch nicht vollständig | Padua 1830 [1.] Fol. |
658. Dictionarium universale latino-gallicum v. J. Boudet.⁶⁾ | Paris 1810 [1.] 4° |
659. Deutsch-lateinisch Lexik. von Dr. Friedrich Carl Kraft | Leipzig und Merseburg 1829 1830 [2.] 8gr |
660. Joan. Gerh. Scheller latein. deutsches Lexikon | Leipzig 1804 1805 [7.] 8° |
661. Lateinisches ElementarBuch v. Fried. Jacobs. und Fr(i)ed. Willh. Döring 3. 4. 5. 6. Ba(e)nd(c)hen. | Jena 1825-6 [4.] 8° |
662. M. T. Ciceros sa(e)mmliche Briefe v. C. M. Wieland. 1. 2. 3. Band | Wien 1814 [3.] 8° |
663. Anleitung zum Studium der griechischen und römischen Clafsicer v. Fr. Siker 2 Thle | Wien u. Tri(e)st 1823 [1.] 8 |

¹⁾ Pravilno: élèves de l'institution Massin |

²⁾ commentatio — bi bilo tu še dodati v naslov, pa manjka v rokopisnem viru.

³⁾ Pravilno: Ruddimanni cura.

⁴⁾ Pravilno: 1705.

⁵⁾ Pravilno: Gotthelfii

⁶⁾ Pravilno: Boudot.

664. Virgilii opera v. Christ. Gottlieb Heine vol. I et II | Leipzig 1828 [2.] 8° |
665. Ausgabe lateinischer Clafsiker v. E. Th. Höfler, 1. 2. 3. Abthg. | Wien 1826-27 [3.] 8 |¹⁾
666. Virgils Lehrgedicht von Landbau v. F. W. G.²⁾ | Quedlinburg u. Leipzig 1828 [1.] 12° |
667. Divi Bernardi Clarevaliensis sermones de beata M. V. | Wien 1756 [1.] 8° |

III

Von neuerlich vorgefundenen griechischen Büchern.

668. Sophoclis tragoediae VII von Carl Gottlob Aug. Erfurdt vol. VII. Continens Oedipum Coloneum | Leipzig 1825 [1.] 8° |
669. Aeschylus gefesselter Prometheus v. Dr. Andreas Neubek³⁾ | Nürnberg und Leipzig 1823 [1.] 8° |
670. d. Aeschylus Trilogie Prometheus und Kirchweih zu Lemnos von Fried. Gottl(e)b Welker | Darmstadt 1824 [1.] 8° |
671. Wissenschaft der Metrik von Carl Joh. Hoffmann | Leipzig 1835 [1.] 8° |
672. Clavis Homerica o. grammt: Erklärung d. Homer: Gedichte v. Prof. Vertl. erst. Band I. Abthlg. | Leipzig 1834 [1.] 8° |
673. Godofr. Hermann de particula av | Leipzig 1831 [1.] 8° |
674. Sedikes griechisches Lesebuch für Anfänger | Wien 1817 [1.] 8° |
675. Greek exercises an introduction To greek composition by The F. E. J. Valpy. M. A. | London 1830 [1.] 8° |
676. Basilii magni oratio ad adolescentes | Paris 1820 [1.] 8° |
677. Recension des Buches Aeschylus Eumeniden v. einem Philologen | Leipzig 1834 [1.] 8° |
678. Theognis Theognideus cura Guil: Graefenhan | Mühlhausen 1827 [1.] 4° |
679. Über die neugriechische Poesie v. Fried. Thiersch⁴⁾ | München 1828 [1.] 4° |

Dokončana je s tem tista partija Čopove biblioteke, ki se tiče stare grške in latinske literature: torej — antika. Od številke 680 nadalje prične z angleškim slovstvom — moderna Evrope v knjižnici Čopovi: torej tisti del njen, ki je večini bolj po dandanašnji njeni izobrazbi. Našemu slovstvu pa smo z dosedanjo objavo, z antiko podali tisto historično podlago njegovo, ki jo je tako dolgo in tako občutno pogrešalo!

¹⁾ Continens: Virgils Aeneis, mit Wort-u. Sacherläuterungen.

²⁾ = F. W. G(enthe) | Quedlinburg ...

³⁾ Recte: Neubig

⁴⁾ Recte: Thiersch

Ivan Jax in sin

Ljubljana, Dunajska c. 17

Kolesa

iz prvih tovarn
Avstrije:

Dürkopp, Styria, Waffenrad

Šivalni stroji !!!!

- in stroji -
za
pletanje

(Strickmaschine)

izborna konstrukcija in elegantna izvršitev iz tovarne v Linču. Ustanovljena leta 1867.

Vezenje poučujemo brezplač.

! Adlerjevi pisalni stroji. !

Ceniki zastoj in franko.

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

izgotovljenimi
oblekami

za gospode in dečke, gospe
in deklce po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v zalogi,
se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

L. M. ECKER - LJUBLJANA

KOLIZEJSKA ULICA 3. — USTANOVljENO 1861.

Vodne inštalacijske naprave vsake vrste, napeljava v hiše, zveza z obstoječimi vodovodi, premembe in vsakeršne poprave. — Zgradba stranišč in kopelnih naprav. — Strelovodne naprave po izkušeni sestavi.

Vsakovrstna stavbinska kleparska dela iz poljubnega gradiva. — Zaloga strešnega laka, cementa in strešnega lepca v najboljši kakovosti. — Najcenejša izvršitev lesno-cementnih streh in pokrivanja s strešnim lepom.

Ljubljanska kreditna banka

Ljubljana, Stritarjeva ulica šte. 2 (Lastna hiša).

Promet v letu 1912 okroglo
tisočdvesto milijonov kron.

Podružnice: —
Trst, Celovec, Split, Sarajevo,
Gorica, Celje.

Rezervni zakladi K 1,000.000.
Delniški kapital K 8,000.000

Posreduje najkulantneje nakup in prodajo vseh vrst rent, državnih papirjev, zastavnih pisem, prioritet, srečk in novcev. Prevzema zavarovanja proti kurzni izgubi pri izžrebanju; denarne in hranilne vloge na tek, račun ali na vložno knjižico.

Opraviljšče c. kr. razredne loterije.

Vložni denar se obrestuje od dne vloge do dne dviga s

4½% čistih

Do K 10,000.— brez odpovedi. Za vse vloge jamči vse lastno premoženje t. j. sedaj okroglo devet milijonov kron. Zamenjava in eskomptuje izžrebane obligacije, srečke in kupone. Prodaja in kupuje devize in valute. Daje predjume na vrednostne listine pod kulantnimi pogoji. Eskomptuje in vnovčuje menice. Borzna naročila za dunajsko in inozemske borze izvede točno in ceno. Nakaznice in čeki na inozemska mesta. Promete k vsem žrebanjem. Kupuje in prodaja ameriške dolarje.

Naslov za brzojavke: Kmetška posojilnica Ljubljana. :: Telefon št. 185. :: Ziro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Ljubljanske okolice

r. z. z n. z. v Ljubljani — obrestuje
hranilne vloge po

4 $\frac{1}{2}$ %

Stanje hranil. vlog
nad **dvajset**
miljonov

Rezervni sklad
nad
900.000
kron

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.
Sprejema tudi vloge na tekoči račun s čekovnim prometom in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

Koncem leta 1915 je imela vlog K 48,500.000.—
Rezervnega zaklada „ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik.

Hranilnica je pupilarno varna in stoji pod kontrolo
c. kr. deželne vlade.

Za varčevanje ima vpeljane ličnice

domače hranilnike.

Posoja na zemljišča in poslopja na Kranjskem proti
5%, izven Kranjske pa proti 5 $\frac{1}{4}$ % obrestim in
proti najmanj 1% oziroma $\frac{3}{4}$ % odplačevanju na dolg.

Ljubljana, Prešernova ulica šte. 3.

Največja slovenska hranilnica!